

**STRATEGIA ROZWOJU  
GMINY TWARDOGÓRA  
NA LATA 2014-2020**



## SPIS TREŚCI

<b>WPROWADZENIE .....</b>	<b>4</b>
<b>I. METODOLOGIA OPRACOWANIA STRATEGII .....</b>	<b>5</b>
<b>II. DIAGNOZA UKŁADU LOKALNEGO .....</b>	<b>7</b>
<b>II.1 Uwarunkowania ekologiczno-przestrzenne .....</b>	<b>7</b>
II.1.1 Powierzchnia, położenie geograficzne .....	7
II.1.2 Środowisko przyrodnicze .....	10
II.1.2.1 Położenie i rzeźba terenu .....	10
II.1.2.2 Wody powierzchniowe .....	11
II.1.2.3 Wody podskórne .....	12
II.1.2.4 Hydrologia .....	12
II.1.2.5 Klimat .....	12
II.1.3 Ochrona środowiska .....	13
II.1.4 Gospodarka przestrzenna .....	15
<b>II.2 Uwarunkowania społeczne .....</b>	<b>21</b>
II.2.1 Ludność i demografia .....	21
II.2.2 Kultura spędzania czasu wolnego (kultura, sport i rekreacja) .....	28
II.2.2.1 Kultura .....	29
II.2.2.2 Sport i rekreacja .....	31
II.2.3 Oświata i wychowanie .....	34
II.2.4 Ochrona zdrowia .....	41
II.2.5 Opieka społeczna .....	42
II.2.6 Bezpieczeństwo publiczne .....	45
II.2.7 Aktywność społeczna .....	47
<b>II.3 Uwarunkowania gospodarcze .....</b>	<b>50</b>
II.3.1 Działalność gospodarcza .....	50
II.3.2 Turystyka .....	55
II.3.2.1 Miejsca noclegowe .....	55
II.3.2.2 Szlaki turystyczne .....	55
II.3.2.3 Zabytki .....	59
II.3.3 Rolnictwo i leśnictwo .....	61
II.3.3.1 Rolnictwo .....	61
II.3.3.2 Leśnictwo .....	64
II.3.4 Bezrobocie i rynek pracy .....	64
<b>II.4 Infrastruktura techniczna .....</b>	<b>69</b>
II.4.1 Sieć wodociągowa i kanalizacyjna .....	69
II.4.1.1 Sieć wodociągowa .....	69
II.4.1.2 Sieć kanalizacyjna .....	70
II.4.2 Zaopatrzenie w energię .....	71
II.4.2.1 Energia elektryczna .....	71
II.4.2.2 Energia ciepła .....	72
II.4.2.3 Gaz .....	73
II.4.3 Utrzymanie czystości i gospodarka odpadami .....	73
II.4.4 Infrastruktura transportowa .....	75
II.4.5 Sieci telekomunikacyjne, łączność .....	82
II.4.6 Mieszkalnictwo, gospodarka nieruchomościami .....	82
<b>II.5 Wnioski i rekomendacje wynikające z diagnozy .....</b>	<b>83</b>
II.5.1 Uwarunkowania ekologiczno-przestrzenne .....	83
II.5.2 Uwarunkowania społeczne .....	84
II.5.3 Uwarunkowania gospodarcze .....	85
II.5.4 Infrastruktura techniczna .....	86
<b>II.6. Badania Jakości życia w Gminie Twardogóra 2013 .....</b>	<b>87</b>
<b>II.7. Analiza SWOT .....</b>	<b>90</b>

<b>III. Zgodność Strategii z dokumentami strategicznymi wyższego szczebla – terytorialny wymiar polityki rozwoju Gminy .....</b>	<b>94</b>
<b>IV. Konstrukcja strategii rozwoju .....</b>	<b>99</b>
<b>IV.1. Misja .....</b>	<b>99</b>
<b>IV.2. I Cel strategiczny - Poprawa konkurencyjności gospodarczej gminy .....</b>	<b>99</b>
IV.2.1. Cel operacyjny I.1. Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o wewnętrzny potencjał Gminy .....	99
IV.2.1. Cel operacyjny I.2. - Rozwój funkcji turystycznej Gminy Twardogóra .....	105
<b>IV.3. II Cel strategiczny - Intensyfikacja działań na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców .....</b>	<b>110</b>
IV.3.1. Cel operacyjny II.1 - Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej na terenie Gminy .....	110
IV.3.1. Cel operacyjny II.2. Integracja społeczności lokalnej poprzez partycypację i aktywizację mieszkańców .....	120
<b>V. Monitoring, zarządzanie i ewaluacja .....</b>	<b>126</b>
<b>Bibliografia i źródła informacji.....</b>	<b>128</b>
<b>Spis rycin.....</b>	<b>129</b>
<b>Spis tabel .....</b>	<b>130</b>
<b>ZAŁĄCZNIK.....</b>	<b>132</b>

## WPROWADZENIE

Celem sformułowania strategii jest stworzenie wzorca za pomocą, którego będzie możliwe sterowanie procesem rozwoju gminy. Należy zastrzec, że każde formułowanie strategii jest również procesem, w którym biorą udział różne podmioty. Formułowanie strategii rozwoju gminy to iteracyjny proces składający się z pięciu etapów:

- wstępne przetwarzanie informacji (diagnoza)
- przetwarzanie informacji analitycznej (analiza)
- formułowanie głównych kierunków rozwoju (wizja , cele)
- formułowanie zadań strategicznych

Niniejszy dokument opracowano metodą partycypacyjno-ekspercką, która wydaje się być najbardziej optymalna dla tego typu opracowań. Łączy wiedzę ze społecznym zaangażowaniem i odpowiada na autentyczne potrzeby. Autorzy Strategii i Samorząd Twardogóry uznali bowiem, że rola społeczności lokalnej jest niezmiernie istotna na każdym etapie konstruowania strategii rozwoju gminy poprzez dzielenie się wiedzą i doświadczeniem, zbieranie informacji o gminie, dzielenie się własnymi pomysłami. W ten sposób wytwarza się integracja społeczeństwa lokalnego wokół wspólnych problemów, interesów i dalekosiężnych celów.

Zespół pracujący nad Strategią składa podziękowania wszystkim osobom i instytucjom za zaangażowanie i wsparcie okazane na każdym etapie opracowania dokumentu. Wierząc zaś w trafność wypracowanego planu działania życzy mieszkańcom Gminy Twardogóra oraz władzom lokalnym samych sukcesów w rozwoju.

## I. METODOLOGIA OPRACOWANIA STRATEGII

Strategia Rozwoju Gminy Twardogóry powstała jako wynik przeprowadzonych warsztatów strategicznych, badań ankietowych i analiz eksperckich. Zastosowana metoda opracowania jest zgodna z zasadą programowania Unii Europejskiej. Strategia jest dokumentem określającym koncepcję rozwoju oraz szczegółowy plan działań do 2020 roku. Kierunki rozwoju Gminy są zgodne ze wskazaniem zawartymi w dokumentach strategicznych województwa dolnośląskiego.

Podstawę części planistycznej stanowiły warsztaty prowadzone techniką „burzy mózgów”, w których udział wzięły przedstawiciele różnych środowisk: Rady Miejskiej, Urzędu Miasta i Gminy, przedsiębiorcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, mieszkańcy. Gwarantowało to możliwość spotkania osób aktywnie działających na rzecz rozwoju Gminy i dyskusji nad najlepszymi rozwiązaniami dla zidentyfikowanych problemów.

Przedkładany dokument składa się on z dwóch zasadniczych części – diagnostycznej oraz strategicznej. Pierwsza część prezentuje stan gminy w obszarze ekologiczno-przestrzennym, społecznym, gospodarczym i infrastrukturalnym. Podsumowanie części diagnostycznej stanowią zarówno wnioski i rekomendacje obejmujące poszczególne sfery, jak i analiza SWOT. Stanowią one punkt wyjścia do planowania kierunków rozwoju Gminy.

Najważniejszą częścią dokumentu jest określenie wizji rozwoju oraz zbioru celów strategicznych, które pozwolą twardogórskiej społeczności osiągnąć także długoterminowe scenariusze rozwoju. Cele te rozpisane zostały na poziom operacyjny oraz poziom zadań strategicznych. Uzupełnieniem dla tej części opracowania jest rozdział dotyczący wytycznych w zakresie monitorowania strategii oraz nadzoru nad jej realizacją.

Źródłami informacji na podstawie których powstało niniejsze opracowanie były materiały uzyskane w Urzędzie Miasta i Gminy Twardogóra, Głównym Urzędzie Statystycznym (Banku Danych Lokalnych), w wyniku spotkań (wywiadów z osobami reprezentującymi jednostki organizacyjne Gminy), a także warsztatów z liderami lokalnymi.

W ramach prac nad dokumentem na przełomie września i listopada 2013 roku odbyło się w sumie sześć warsztatów otwartych w Grabownie Wielkim, Goszczu i Twardogórze. Warsztaty miały na celu wspólne opracowanie części analizy strategicznej SWOT – słabych i mocnych stron Gminy, wypracowanie wizji Gminy na najbliższe lata oraz wytyczenie głównych, preferowanych kierunków rozwoju. W każdym ze spotkań uczestniczyło po ok. 30 osób. Jednocześnie uruchomiono stronę internetową stanowiącą narzędzie kontaktu autorów

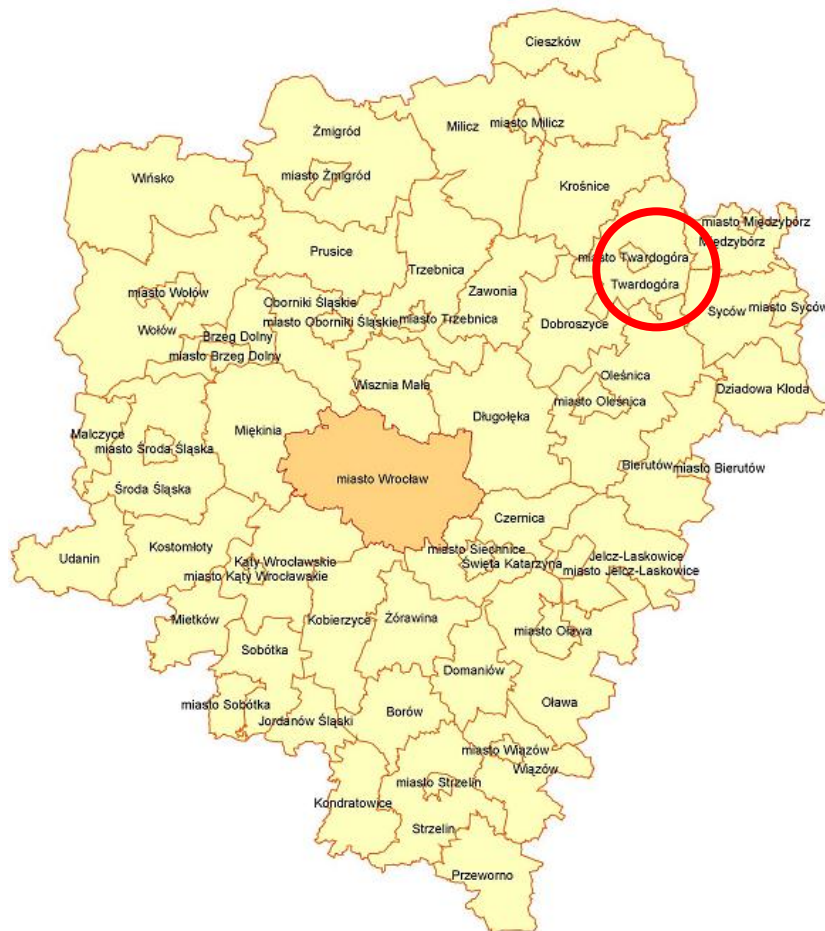
Strategii z mieszkańcami. Na stronie prezentowane były aktualne efekty prac a mieszkańcy Gminy Twardogóra mogli drogą elektroniczną zgłaszać uwagi do każdego z etapu prac. Powstało w ten sposób dodatkowe narzędzie konsultacji społecznych całego procesu tworzenia dokumentu Strategii.

## II. DIAGNOZA UKŁADU LOKALNEGO

### II.1 Uwarunkowania ekologiczno-przestrzenne

#### II.1.1 Powierzchnia, położenie geograficzne

Gmina Twardogóra położona jest w północno-wschodniej części województwa



dolnośląskiego, w Powiecie Oleśnickim, w odległości 45 km od Wrocławia.

Ryc. 1. Położenie Gminy Twardogóra

Źródło: [www.wroclaw.pl](http://www.wroclaw.pl)

Twardogóra jest gminą wiejsko-miejską, o powierzchni 167,86 km<sup>2</sup>, w skład której wchodzi łącznie 37 miejscowości, w tym 18 sołectw. Miasto Twardogóra, pełniące funkcję

ośrodka administracyjnego Gminy, jest położone w odległości 22 km od miasta Oleśnica, 28 km od miasta Milicz i 47 km od miasta Wrocławia.

Gmina Twardogóra graniczy:

- z gminą Krośnice (powiat milicki),
- z gminą Sośnie (powiat ostrowski, województwo wielkopolskie),
- z gminą Dobroszyce (powiat oleśnicki),
- z gminą Oleśnica (powiat oleśnicki),
- z gminą Syców (powiat oleśnicki),
- z gminą Międzybórz (powiat oleśnicki).



Ryc. 2. Gmina Twardogóra na tle Powiatu Oleśnickiego

Źródło: <http://www.gminy.pl>

W skład sieci osadniczej Gminy wchodzi miasto Twardogóra oraz pozostałych 36 miejscowości, w tym 18 sołectw (tab.1).

Tabela 1. Sołectwa i miejscowości w Gminie Twardogóra

L.p.	Sołectwo	Powierzchnia (km <sup>2</sup> )	Miejscowości wchodzące w skład sołectwa
1.	Bukowinka	3,57	-----
2.	Chelstów	10,53	-----



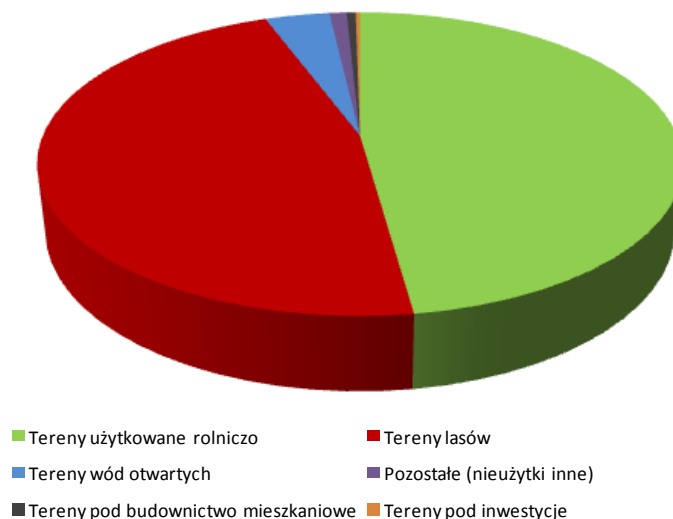
3.	Chelstówek	5,62	-----
4.	Dąbrowa	5,81	-----
5.	Domasławice	12,07	Czwórka
6.	Drągów	6,22	Drągówek, Zakrzów
7.	Drogoszowice	7,57	-----
8.	Drożdżęcın	6,40	Grabek, Pajęczak, Będzin
9.	Gola Wielka	7,30	-----
10.	Goszcz	17,41	Kuźnica Goszczańska, Szczodrak, Troska
11.	Grabowno Małe	12,31	Brodowce
12.	Grabowno Wielkie	21,19	-----
13.	Łazisko	10,17	Poręby, Brzezina, Jezioro
14.	Moszyce	8,64	Wesółka
15.	Nowa Wieś Goszczańska	8,00	Świniary, Kuźnia Goszczańska
16.	Olszówka	8,31	Gola Mała, Trzy Chałupy
17.	Sądroyce	2,89	-----
18.	Sosnówka	5,37	-----

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Tabela 2. Wykorzystanie terenu w Gminie Twardogóra

Tereny	Powierzchnia (km <sup>2</sup> )
Powierzchnia gminy łącznie	167,86
Tereny użytkowane rolniczo łącznie	80,21
w tym:	
-grunty orne	50,87
-użytki zielone	20,56
Tereny pod budownictwo mieszkaniowe	
- indywidualne	0,90
- wielorodzinne	
Tereny pod inwestycje	0,44
Tereny lasów	78,08
Tereny wód otwartych	6,50
Pozostałe (nieużytki inne)	b.d.

Źródło: Urząd Gminy Twardogóra



Ryc. 3. Wykorzystanie terenu Gminy Twardogóra  
Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

## II.1.2 Środowisko przyrodnicze

### II.1.2.1 Położenie i rzeźba terenu

Według fizyczno-geograficznej regionalizacji Polski gmina Twardogóra jest położona w kilku mezoregionach:

- Kotlina Milicka,
- Wzgórza Trzebnickie,
- Wzgórza Twardogórskie,
- Pradolina Wrocławska.

Wzgórza Trzebnickie i Wzgórza Twardogórskie mają charakter wału morenowego o orientacji W - E. Wał morenowy stanowi wododział między zlewnią rzeki Widawy i Baryczy. Powierzchnia wału jest pofalowana z lokalnymi kulminacjami i całym szeregiem niewielkich dolin o charakterze nieckowatym. Najwyższe wzniesienia mają wartość 267,6 m n.p.m. Spadki terenu zróżnicowane od 2 do 8%. Na południe od wzniesień występuje rozległa powierzchnia nieznacznie opadająca w kierunku południowym. Są to głównie pola sandrowe lub powierzchnia wysoczyzny morenowej płaskiej.

Kotlina Milicka posiada charakter obniżenia o płaskim dnie, które stanowi efekt akumulacji rzecznej. W dnie doliny znajdują się liczne stawy, a rzeźbę terenu miejscami urozmaicają niewielkie wydmy. Są to najniżej położone tereny na poziomie ok. 123,00 m n.p.m.

Głębsze podłoże terenu stanowią utwory triasowe, wykształcone w postaci iłó, iłólupków i dolomitów. Utwory te są przykryte warstwą osadów trzeciorzędowych miocenu

pliocenu. Utwory trzeciorzędowe w obrębie wzgórz morenowych zostały silnie sfałdowane, tworząc fałdy, ugięcia a nawet uskoki. Zaburzenia te powstały jako efekt glacitektoniki. Iły jeziorne trzeciorzędowe, miejscami, zwłaszcza w rejonie Grabowna, występują bezpośrednio pod warstwą gleby, na pozostałej powierzchni są przykryte młodszymi osadami czwartorzędowymi.

Wymienione utwory czwartorzędowe występują w formie płatów o zmiennym zasięgu i zróżnicowanej miąższości. Piaski i żwiry pleistoceny występują głównie w części południowej i północnej gminy. Utwory holoceny występują jedynie w większych dolinach i nie posiadają większej miąższości.

Jako surowce budowlane piaski i żwiry nie posiadają większego znaczenia przemysłowego z uwagi na niewielki zasięg złóż, małą miąższość oraz często płytki poziom wody gruntowej. Iły w tym rejonie są eksploatowane i przerabiane na wyroby cienkościenne i cegłę budowlaną. Szczegółowy wykaz złóż zarejestrowanych lub udokumentowanych podano w dalszej części opisu Studium.

Budowa geologiczna terenów pod względem ich przydatności pod zabudowę jest zmienna. W poziomie fundamentowania występują ropy trzeciorzędowe, żwiry, piaski i gliny o różnym zagęszczeniu.

Gruntami o największej nośności są piaski i żwiry plejstoceny. Mniejszą nośność posiadają piaski i żwiry rzeczne. Gliny uplastyczniają się pod wpływem zawilgocenia i przenoszą mniejsze obciążenia. Iły są gruntami o zmiennej nośności, posiadają tendencje do pęcznienia pod wpływem zawilgocenia. Nieprzydatne jako grunty budowlane są mady rzeczne.

#### II.1.2.2 Wody powierzchniowe

Gmina Twardogóra jest położona w całości w dorzeczu Odry. Wzgórza Twardogórskie i Wzgórza Trzebnickie stanowią wododział pomiędzy zlewniami rzeki Widawy i Baryczy. Większe ciekі wpływające do Baryczy to: Prądnia, Skorynia i Czarny Rów. Do rzeki Widawy wpływają: Oleśniczanka i Potok Boguszycy. Strumienie biorą swój początek ze Wzgórz Twardogórskich. Część cieków ma charakter cieków okresowych odprowadzających wody jedynie po roztopach i obfitych opadach atmosferycznych. W północnej części gminy na płaskich obszarach równiny akumulacji rzecznej istnieje szereg stawów hodowlanych. Stawy te powstały sztucznie z dawnych małych jeziorok jeszcze z czasów średniowiecznych. Część nieczynnych wyrobisk jest zalana przez przedostające się wody gruntowe i opadowe.

W północnej części gminy na obrzeżach stawów występują liczne podmokłości. Dla wód powierzchniowych na terenie zlewni Baryczy zakładana jest docelowo I klasa czystości.

### II.1.2.3 Wody podskórne

Wody gruntowe występują na różnych głębokościach. W obniżeniach dolinnych i w miejscach gdzie płytko, pod warstwą piasków występują trudno przepuszczalne warstwy łu. Na pozostałym terenie woda gruntowa występuje najczęściej płytko na głębokości 1-3 m, lokalnie głębiej. W miejscach występowania gruntów trudno przepuszczalnych od powierzchni, woda gruntowa występuje najczęściej okresowo w postaci sączeń na różnych głębokościach. Iły występujące bezpośrednio pod glebą tworzą podłoże praktycznie nieprzepuszczalne, co powoduje, że woda opadowa często, zwłaszcza na terenach płaskich, okresowo stagnuje w glebie.

### II.1.2.4 Hydrologia

Na terenie gminy występują dwa piętra (poziomy) wodonośne:

- czwartorzędowy,
- trzeciorzędowy.

Poziom czwartorzędowy to piaski i żwiry wodnolodowcowe, występujące na utworach trzeciorzędu, na glinach morenowych lub wśród glin morenowych. Poziom ten wykazuje znaczne zróżnicowanie wydajności, które ma głównie miejsce w obrębie terenów glacitektonicznie zaburzonych. Z pojedynczych otworów wiertniczych można osiągnąć zmienną wydajność, stwierdzono otwory negatywne, jak również otwory o wydajności ok. 20 m<sup>3</sup>/godz.

Poziom trzeciorzędowy to piaszczyste przewarstwienia wśród łów. Poziom ten często składa się z kilku przewarstwień piasków, których miąższość jest niewielka co powoduje, że wydajność jest również mała, często w granicach ok. 1 m<sup>3</sup>/godz.

### II.1.2.5 Klimat

Gmina Twardogóra, wg rejonizacji rolniczo-klimatycznej R. Gumińskiego, zalicza się do X dzielnicy rolniczo - klimatycznej-lódzkiej, charakteryzującej się następującymi parametrami:

- średnia temperatura roczna 7,7 stopnia

- średnia temperatura stycznia minus 1,7 stopnia
- średnia temperatura lipca 17,4 stopnia
- ilość opadu w roku 576 mm
- długość okresu wegetacyjnego 210-220 dni
- ilość dni mroźnych 30-50 dni

Pokrywa śnieżna zalega około 50 dni. Na całym obszarze występuje przewaga wiatrów zachodnich i północno-zachodnich. Wzgórza Twardogórskie mają korzystne warunki klimatu lokalnego. Tereny te są w przewadze dobrze nasłonecznione, wolne od zastoisk zimnych mas powietrza, dobrze przewietrzane. Kotlina Milicka posiada okresowo niekorzystne warunki klimatu lokalnego. Składa się na to występowanie, zwłaszcza jesienią, niekorzystnych warunków termiczno-wilgotnościowych. Często występują mgły radiacyjne, przy wysokiej wilgotności powietrza i pojawiają się przygruntowe przymrozki.<sup>1</sup>

### II.1.3 Ochrona środowiska

Obszar Gminy położony jest wśród Wzgórz Twardogórskich (fragment Wzgórz Trzebnickich), należących do makroregionu Wału Trzebnickiego. Teren najbardziej urozmaicony wraz z punktami widokowymi znajduje się między Gołą Wielką i Chełstowem.

Północna część obszaru Gminy wchodzi w skład **Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”**, w tym kompleks licznych stawów. Obszar ten, będący unikatem na skalę światową, powstał w 1996 r. w celu objęcia ochroną najcenniejszych, obok doliny Odry, fragmentów środowiska przyrodniczego, zachowania mało zmienionych ekosystemów wodno – błotnych i leśnych oraz ich cennej ornitofauny oraz ochrony ekosystemów stawowych przed parcelacją i prywatyzacją stawów. Wchodzący w skład Parku rezerwat „Stawy Milickie” znalazł się m.in. w programie ONZ jako jeden z 13 najcenniejszych obszarów wodnych na świecie. Całkowita powierzchnia parku wynosi 87040 ha, w tym 3500 ha w zasięgu terytorialnym Nadleśnictwa Oleśnica Śl. Pozostała część znajduje się w Nadleśnictwie Żmigród i Milicz. W obrębie gminy Twardogóra znajduje się jedynie niewielki, południowo-zachodni fragment tego parku krajobrazowego, jednak samo jego istnienie zdeterminowało krajobraz na tym obszarze. Liczne tereny leśne oraz stawy w pobliżu miejscowości Drozdzięcín i Poręby stanowią atrakcję przyrodniczą najwyższej jakości. Ptactwo wodne, w dużym stopniu porównywalne z tym, które odwiedza wody rezerwatu, a także nieodparte wrażenie pełnej naturalności tych obszarów sprawiają, że nadają się one znakomicie do

---

<sup>1</sup> Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, 2007r.

stawiania pierwszych kroków w zachwycającym i jednocześnie zaskakującym świecie przyrody. Koło miejscowości Olszówka znajdują się dwa zbiorniki wodne, których obficie porośnięte trzciną brzegi zapewniają doskonałe schronienie licznym w tym rejonie ptakom wodnym. Miejsce to jest szczególnie interesujące dla amatorów zafascynowanych podglądaniem życia ptaków.

Ponadto na terenie gminy wytyczone są **Obszary NATURA 2000**:

**Leśne stawki koło Goszcza PLH020101.** W pobliżu Goszcza znajduje się wyznaczony obszar, położony na skraju większego kompleksu leśnego, zlokalizowany w dolinie bezimiennego potoku, na którym założono kilka stawów rybnych wielkości ok. 0,5 ha. Obejmuje także piaszczyste skarpy tworzące brzegi doliny strumienia. Zajmuje on powierzchnię 111,9 ha. Piaszczyste skarpy porośnięte są głównie przez monokulturowe drzewostany sosnowe. Jedynie wzdłuż koryta potoku wykształcone są niewielkie powierzchnie zbiorowisk łągowych. Obszar jest podstawowym obecnie miejscem reintrodukcji żółwia błotnego *Emys orbicularis* na Dolnym Śląsku. Stanowi uzupełnienie luki w rozmieszczeniu czerwończyka nieparka. Fauna ssaków ujętych w II Załączniku Dyrektywy Siedliskowej reprezentowana jest przez wydrę *Lutra lutra*, która zasiedla zarówno sam potok jak i zasilane jego wodami stawy rybne.<sup>2</sup>

**Ostoja nad Baryczą PLH020041.** Obszar obejmuje rozległe bagniste obniżenie doliny Baryczy. Południowo-zachodnia część obszaru znajdują się na terenie Gminy Twardogóra i jest to zalesione morenowe Wzgórze Twardogórskie z najwyższym wzniesieniem - Wzgórzem Joanny (219 m n.p.m.), dominującym nad szeroką i płaską doliną Baryczy. O specyfice terenu decyduje bogata sieć hydrograficzna z licznymi kanałami, naturalnymi i sztucznymi ciekami wodnymi, stawami i mokradłami. W pobliżu cieków wodnych zachowały się cenne fragmenty łągów i olsów, a na wyżej położonych terenach - cenne buczyny i grądy. Uboższe siedliska porastają bory sosnowe i bory mieszane. Powierzchnia gminy Twardogóra objęta ostoją ptasią wynosi 1166,9 ha.

Na terenie Gminy Twardogóra znajduje się **Rezerwat „Torfowisko koło Grabowna Wielkiego”**. W skład rezerwatu wchodzi 3 torfowiska bezodpływowe, położone blisko siebie między Grabownem Wielkim i Twardogórą, w odrębnych zagłębieniach terenu. Torfowiska

---

<sup>2</sup> <http://obszary.natura2000.pl>

powstały w okresie preborealnym. Miąższość torfu wynosi około 4 m. Rezerwat częściowy „Torfowisko koło Grabowna” został powołany w celu zachowania torfowiska o interesującej roślinności i stratygrafii. Ma on powierzchnię 4,22 ha. Charakteryzuje się występowaniem rzadkich gatunków roślin, takich jak: bagno zwyczajne, gwiazdnica bagienna, kalina koralowa, widłak jałowcowaty. Zadaniem jego jest ochrona zbiorowisk roślinnych występujących na torfowiskach śródleśnych.

#### **Pomniki przyrody:**

Dwa głązy narzutowe - miejscowość: Gola Wielka. Lokalizacja: na poboczu drogi gminnej (utwardzonej) w części wschodniej wsi w kierunku Leśniczówki, na łuku drogi w odległości około 30 metrów od granicy las

Drzewa - pomniki przyrody na terenie Nadleśnictwa Oleśnica:

- dąb o obwodzie 914 cm - obszar leśny Goszcz,
- dąb o obwodzie ok. 642 cm w drzewostanie w obrębie leśnym Oleśnica - Leśnictwo Szczodre.

#### **II.1.4 Gospodarka przestrzenna**

Gmina Twardogóra dysponuje dużym potencjałem sprzyjającym rozwojowi usług przede wszystkim w zakresie turystyki i rekreacji, zarówno krótkoterminowej (weekendowej) jak i długoterminowej. Atrakcyjne walory przyrodniczo – krajobrazowe stanowią dobre warunki do takiego właśnie rozwoju. Również położenie Gminy, z dala od zainwestowania przemysłowego podkreśla dużą wartość walorów przyrodniczo – krajobrazowych. Główny kierunek zmian w zagospodarowaniu przestrzennym terenów uzależniony jest w dużej mierze od zmian na rynku pracy, od stopnia realizacji założonych celów strategicznych, jak również napływu ludności na teren gminy z zewnątrz, głównie z miasta Wrocławia.

Stan ładu przestrzennego na terenie gminy Twardogóra nie budzi większych zastrzeżeń. Rozproszenie zabudowy, głównie o charakterze mieszkaniowo - rekreacyjnym występuje w części południowej i północnej gminy i nawiązuje do lokalnych tradycji zabudowy siedliskowej. Nie wpływa ono na degradację środowiska, w tym krajobrazu kulturowego. Na pozostałym obszarze zabudowa tworzy w miarę zwarte struktury osadnicze.

Gmina Twardogóra dysponuje dokumentem pt. ”Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Twardogóra”, w którym ustalono wytyczne

modernizacji, rozbudowy i budowy infrastruktury technicznej na obszarze Gminy. W dokumencie mowa jest m.in. o :

- konieczności rozbudowy i przebudowy istniejącej sieci wodociągowej na obszarze gminy, dla zaopatrzenia w wodę na cele bytowe, gospodarcze i przeciwpożarowe;
- konieczności budowy komunalnej sieci kanalizacji sanitarnej, grawitacyjno ciśnieniowej, z odprowadzeniem ścieków do istniejącej oczyszczalni w Twardogórze oraz planowanej oczyszczalni w Kuźni Goszczańskiej;
- dla terenów mieszkaniowych z ekstensywną zabudową jednorodzinną i rekreacyjną, oznaczonych w studium ME, oraz terenów rekreacji indywidualnej z zabudową letniskową, dopuszcza się odprowadzenie ścieków bytowych do indywidualnych przydomowych oczyszczalni ścieków na warunkach określonych w przepisach odrębnych;
- konieczności rozbudowy istniejącej sieci energetycznej średniego i niskiego napięcia, oraz budowę niezbędnych stacji transformatorowo-rozdzielczych dla zaopatrzenie w energię elektryczną terenów planowanych pod zabudowę i komunikację;
- konieczności rozbudowy i budowy nowej sieci gazowej na obszarze, dla zaopatrzenie w gaz terenów zabudowanych istniejących i planowanych pod zabudowę;
- dopuszczeniu budowy obiektów i montażu urządzeń dla wykorzystania alternatywnych źródeł energii, w tym energii słonecznej i geotermalnej, o ile nie wpłynie to negatywnie na stan środowiska przyrodniczego, a w szczególności na gatunki ptaków, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, oraz będzie zgodne z warunkami ochrony konserwatorskiej obiektów i obszarów zabytkowych;
- planowanej rozbudowie istniejącej sieci telekomunikacyjnej dla obsługi terenów planowanych pod zabudowę i komunikację.

Dla terenów nie przeznaczonych pod zainwestowanie ustalono dwie zasadnicze kategorie użytkowania: grunty rolne - stanowiące obszar rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz grunty leśne i związane z gospodarką leśną.

Studium ustala również główne kierunki w zakresie utrzymania i rozwoju infrastruktury technicznej i komunikacji poprzez wskazanie przebiegu głównych dróg (wraz z rezerwą na obejście drogą wojewódzką miasta) oraz korytarzy infrastruktury technicznej i terenów urządzeń tej infrastruktury (np. składowisko odpadów).



Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zostały sporządzone w całości bądź dla części obrębów (tab. 3) w łącznej liczbie 43. Powierzchnia objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wynosi 484 ha, co stanowi zaledwie niecałe 3% ogółu powierzchni gminy.

Tabela 3. Wykaz uchwał Rady Miejskiej w Twardogórze w sprawie uchwalenia planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Twardogóra.

L.p.	Nazwa planu	Uchwały Rady Miejskiej w Twardogórze	Data uchwalenia	Opublikowanie uchwały
1	plan miejscowy zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Twardogóra dla działki nr 108/4 we wsi Bukowinka	XLI/272/97	29.08.1997r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 14, poz.139, 20.11.1997r.
2	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego działki nr 1/20 AM 1 obręb Chelstówek położonej na terenie gminy Twardogóra	XV/120/99	30.09.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr12, poz.210, 2000r.
3	plan miejscowy zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Twardogóra dla obszarów 38/9 Chelstówek, 6 Chelstów, 270/4 Goszcz 86/6, 86/7 Łazisko, 34/3, 34/4 Moszyce, 33/11, 3312 Moszyce, 13/1, 13/2 AM 1 Twardogóra, obszar położony w Drogoszowice - Sosnówka.	XXXVII/235/97	25.04.1997r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 9, poz.89, 18.07.1997r.
4	plan miejscowy zagospodarowania przestrzennego obejmujący obszar działki nr ew. 62/11 i 62/12 we wsi Sosnówka na terenie gminy Twardogóra	XLI/274/97	29.08.1997r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 14, poz.141, 20.11.1997r.
5	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Twardogóra dz. nr ew. 117/6, 117/8, 117/4 AM 2 Sosnówka	XVII/142/99	26.11.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 12, poz.217, 11.04.2000r.
6	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działek w kwartale zamkniętym ulicami Akacyjowa, Polna, Sportowa, Dębowa w Twardogórze	XXX/285/2000	20.12.2000r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 9, poz.89, 13.02.2001r.
7	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Twardogóra działki nr 131/10, 131/9, 129/41, 129/42, 129/43, 134/4, 126/4, 132/4, 126/3 AM 1 obręb Drogoszowice	XXX/286/2000	20.12.2000r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 16, poz.152, 05.03.2001r.
8	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Twardogóra dz. nr ew. 62/18, 62/16 AM 1 obręb Sosnówka	XVII/141/99	26.11.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 12 poz.216, 11.04.2000r.

9	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmującego zachodni obszar Grabowna Wielkiego (AM1) w gminie Twardogóra	XXVII/236/2000	08.09.2000r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 46, poz.732, 20.11.2000r.
10	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Grabowno Wielkie dz. nr 134/3 gmina Twardogóra	XVII/143/99	26.11.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 12, poz.218, 11.04.2000r.
11	plan miejscowy zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Twardogóra dla działki nr 267/1 we wsi Goszcz	XLI/273/97	29.08.1997r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 14, poz.140, 20.11.1997r.
12	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dz. nr 282 i 284/1AM 3 położonych w obrębie Grabowno Małe, gmina Twardogóra	XI/73/99	30.04.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 26, poz.1212, 06.10.1999r.
13	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działek nr 3/1, 3/2, 3/3 AM 6 obręb Twardogóra	XVI/131/99	29.10.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 12, poz.215, 11.04.2000r.
14	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 274/1 AM 3 obręb Goszcz, gmina Twardogóra	L/355/98	15.05.1998r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 11, poz.109, 14.08.1998r.
15	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego część działki nr ew 155/1 i działka nr ew. 155/3 w obrębie wsi Sądroyce, gmina Twardogóra	XLVI/322/98	12.02.1998r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 8, poz.74, 08.06.1998r.
16	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 35/13 AM 1 obręb Moszyce, gmina Twardogóra	XLVIII/326/98	27.03.1998r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 8, poz.75, 08.06.1998r.
17	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 13/1 AM 22 obręb Twardogóra	XLVIII/327/98	27.03.1998r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 8, poz.76, 08.06.1998r.
18	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 30 AM 13 obręb Twardogóra	XLVIII/329/98	27.03.1998r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 8, poz.78, 08.06.1998r.
19	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 1/6 i 1/7 obręb Sądroyce	XLVIII/328/98	27.03.1998r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 8, poz.77, 08.06.1998r.
20	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 17/4 i 18 AM 1 obręb Moszyce, gmina Twardogóra	L/354/98	15.05.1998r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 11, poz.108, 14.08.1998r.
21	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 50/5 i 50/6 AM 1 obręb Sądroyce, gmina Twardogóra	VII/31/99	29.01.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 24, poz.1097, 1999r.
22	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 100/5 AM 3 obręb Goszcz, gmina Twardogóra	VII/29/99	29.01.1999r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 24, poz.1096, 09.09.1999r.

23	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dz. nr 93 i 100/1 Drogoszowice, gmina Twardogóra	XXXIX/256/97 zmiana XLI/275/97 z 29.08.1997r.	19.06.1997r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 13, poz.127, 19.06.1997r.
24	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Twardogóra, Goszcz 130/1	XL/268/97	11.07.1997r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 13, poz.128, 20.10.1997r.
25	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego działek nr 259/1, 259/2, 259/3, 258, 260, 565 AM 3 w Goszczu, gmina Twardogóra	XXII/119/96	19.01.1996r.	Dziennik Urzędowy Województwa Wrocławskiego Nr 2, poz.22, 08.03.1996r.
26	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu działek nr 52/1, 52/2, 56/3, 56/4, 56/5, 56/6, 56/7, 57, 58, 59, 60, 149, 150, 151/1, 152/1, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159/2 i część dz.168, 23 położonych we wsi Grabowno Wielkie, oraz działek nr 170, 172, 173 i 174 położonych we wsi Grabowno Małe	XLIX/423/2002	30.08.2002r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 215, poz.2951, 11.10.2002r.
27	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki nr 169/2 AM 2 w obrębie Moszyce na terenie gminy Twardogóra	V/27/2003	20.02.2003r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 51, poz.1195, 05.05.2003r.
28	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki nr 59/1 położonej w obrębie Sosnówka.	V/28/2003	20.02.2003r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 51, poz.1196, 05.05.2003r.
29	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu działek nr 59/4 i 62/21 położonych w obrębie Sosnówka.	V/29/2003	20.02.2003r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 51, poz.1197, 05.05.2003r.
30	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 129/38 AM 1 w obrębie Drogoszowice, gmina Twardogóra	XLVIII/340/06	19.10.2006r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 2, poz.5, 05.01.2007r.
31	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działek nr 114/1, 117/6, 117/8, 117/10, 117/12, 117/13, 117/14, 117/17, 117/18, 117/20, 117/21 AM 2 położonych w obrębie Sosnówka, gmina Twardogóra	VI/30/07	22.02.2007r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 90, poz. 1035, 06.04.2007r.
32	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w obrębach Goszcz i Moszyce w gminie Twardogóra	XIV/86/07	23.11.2007r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 10, poz. 152, 17.01.2008r.
33	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w obrębie Goszcz w gminie Twardogóra	XVII/118/08	15.02.2008r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 127, poz. 1501, 08.05.2008r.
34	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w kwartale miasta Twardogóra zamkniętego ulicami: Plac Piastów, Rynek, Ratuszowa, Krótka	XVIII/129/08	28.03.2008r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 127, poz. 1502, 08.05.2008r.

35	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki nr 2 AM 10 położonej w obrębie Twardogóra	XXXIII/230/09	04.09.2009r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 169, poz. 3081, 07.10.2009r.
36	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie Grabowno Małe	XXXIII/231/09	04.09.2009r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 169, poz. 3082, 07.10.2009r.
37	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu działek nr 55/4, 55/5, 55/6 AM 1 położonych w obrębie Chelstówek, gmina Twardogóra	XLIV/306/2010	09.09.2010r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 19, poz. 242, 26.01.2011r.
38	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu działek 184/11, 184/12, 184/13, 184/14, 184/15, 184/16, 184/17 AM 1 położonych w obrębie Moszyce	VII.32.2011	31.03.2011r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 143, poz. 2396, 08.07.2011r.
39	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki nr 351/2, AM-1, położonej w obrębie Drogoszowice	VII.31.2011	31.03.2011r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego Nr 150, poz. 2566, 18.07.2011r.
40	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki nr 131/13 AM 1 położonej w obrębie Drogoszowice	XVI.99.2012	09.02.2012r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego, poz. 2050, 08.06.2012r.
41	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działek 184/11, 184/12, 184/13, 184/14, 184/15, 184/16, 184/17 AM 1 położonych w obrębie Moszyce	XX.142.2012	06.09.2012r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego, poz. 3394, 10.10.2012r.
42	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki nr 351/2, AM-1, położonej w obrębie Drogoszowice	XX.141.2012	06.09.2012r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego, poz. 5041, 21.12.2012r.
43	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie Twardogóra	XX.140.2012	06.09.2012r.	Dziennik Urzędowy Województwa Dolnośląskiego, rocznik 2013, poz. 143, 09.01.2013r.

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Gmina opracowuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Drogoszowice (pow. ok. 2 ha) z przeznaczeniem na ekstensywną zabudowę mieszkaniową i rekreacyjną, dla części obrębu Dąbrowa (ok. 468 ha) i dla części obrębu Grabowno Wielkie (ok. 743,96 ha) dla terenów niezabudowanych.

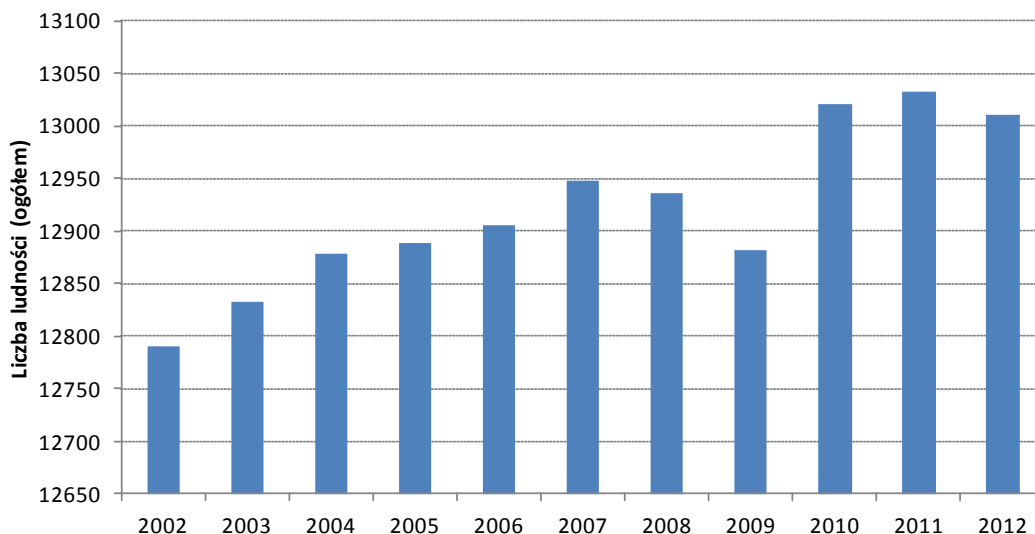
W kolejnych latach Gmina Twardogóra planuje sporządzenie mpzp zgodnie z docelową listą sporządzania kolejnych miejscowych planów przedstawioną w analizie zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Twardogóra w latach 2010-2014, na chwilę obecną brak jest jednak środków na realizację tego zadania.

Jeżeli chodzi o zagospodarowanie terenu pod przemysł, Gmina dysponuje dwoma kompleksami terenów w Chełstówku przy drodze wojewódzkiej, w ramach obszaru Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (WSSE), o łącznej powierzchni 4,39 ha. Powierzchnia pierwszej działki: 2,40 ha, przeznaczenie: wg studium tereny pod UP: produkcja, składy i aktywność gospodarcza. Druga działka, o powierzchni 1,99 ha, przeznaczenie: wg studium tereny pod UP: produkcja, składy i aktywność gospodarcza.

## II.2 Uwarunkowania społeczne

### II.2.1 Ludność i demografia

Analizę potencjału ludnościowego Gminy Twardogóra rozpocząć należy od określenia liczby ludności i jej zmian na przestrzeni ostatnich lat. Zgodnie z informacjami Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, Gmina Twardogóra na dzień 31 grudnia 2012 r. liczyła 13010 mieszkańców (Ryc. 4).

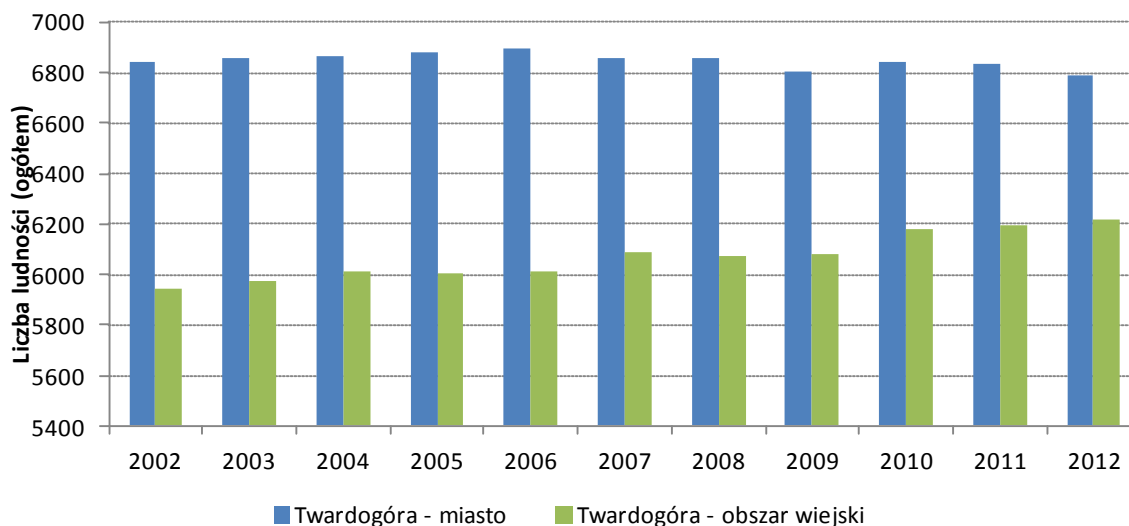


Ryc. 4. Ludność Gminy Twardogóra

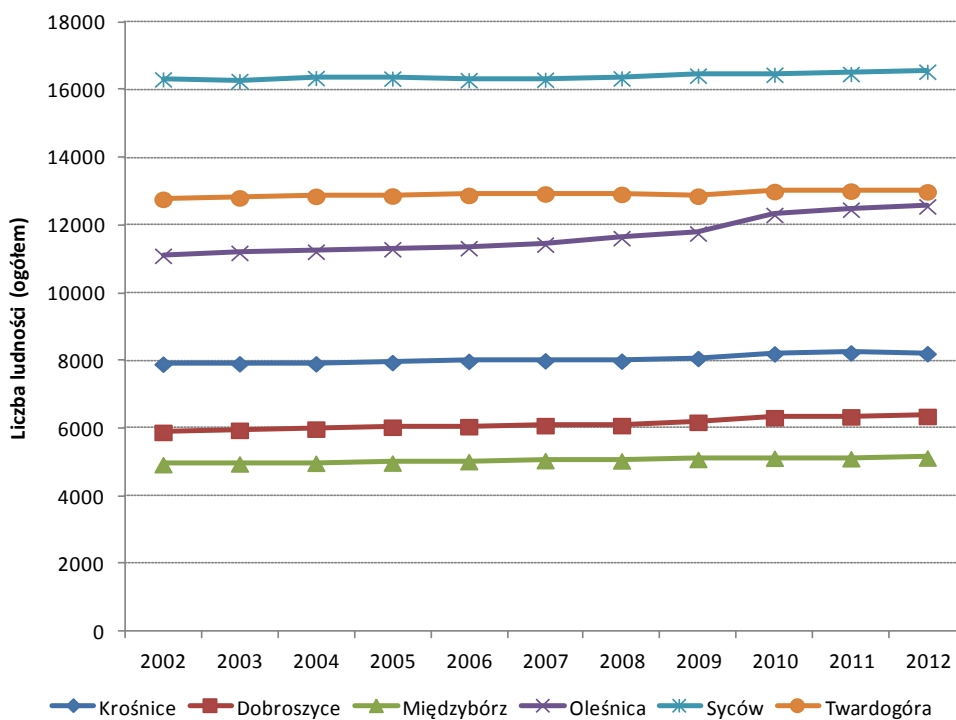
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).

Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat nastąpił niewielki wzrost mieszkańców, o niespełna 2%. Największy spadek Gmina zanotowała w 2009 roku, kiedy to liczyła tylko 12882 mieszkańców.

Większa część mieszkańców Gminy to mieszkańcy miasta, natomiast na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat widać spadek liczby osób zamieszkujących miasto na rzecz ludności zamieszkującej tereny wiejskie Gminy. W 2012 roku w porównaniu z rokiem 2002 nastąpił transfer o 4,6% (ryc.5).



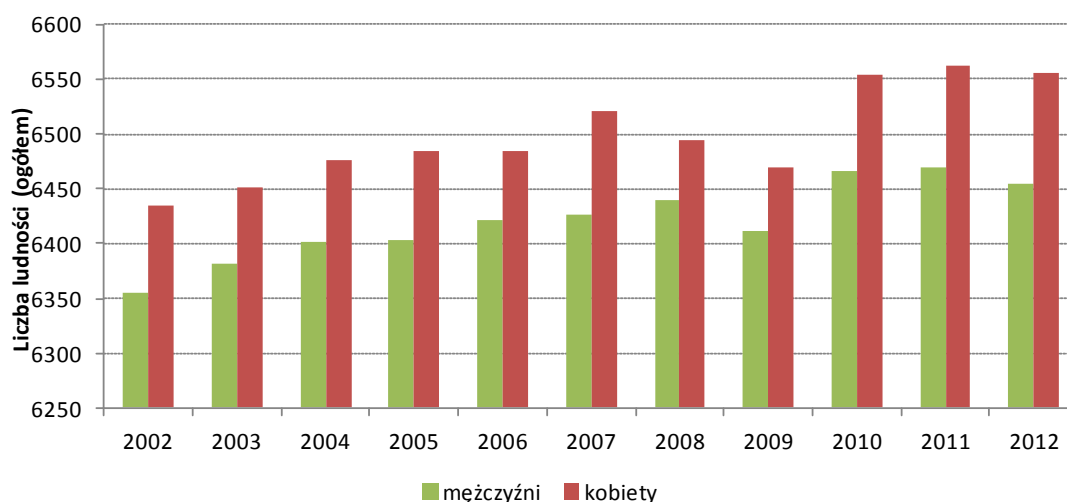
Ryc.5. Ludność Gminy Twardogóra według miejsca zamieszkania  
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).



Ryc. 6. Ludność Gminy Twardogóra i gmin sąsiednich.  
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).

Gdy porównamy Gminę Twardogóra z sąsiednimi gminami można zauważyć, że podobne tendencje wzrostowe liczby ludności dotyczą również ich. Porównywalnie do Twardogóry zyskuje mieszkańców Syców, po około 4% w stosunku do 2002 roku wzrosła liczba mieszkańców gmin Krośnice i Międzybórz, o 8% Gminy Dobroszyce, najwięcej mieszkańców w ciągu ostatnich 10 lat zyskała Oleśnica (13%) (ryc. 6).

W Gminie Twardogóra, przez cały analizowany okres, utrzymuje się przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn (ryc. 7).



Ryc. 7. Ludność Gminy Twardogóra według płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).

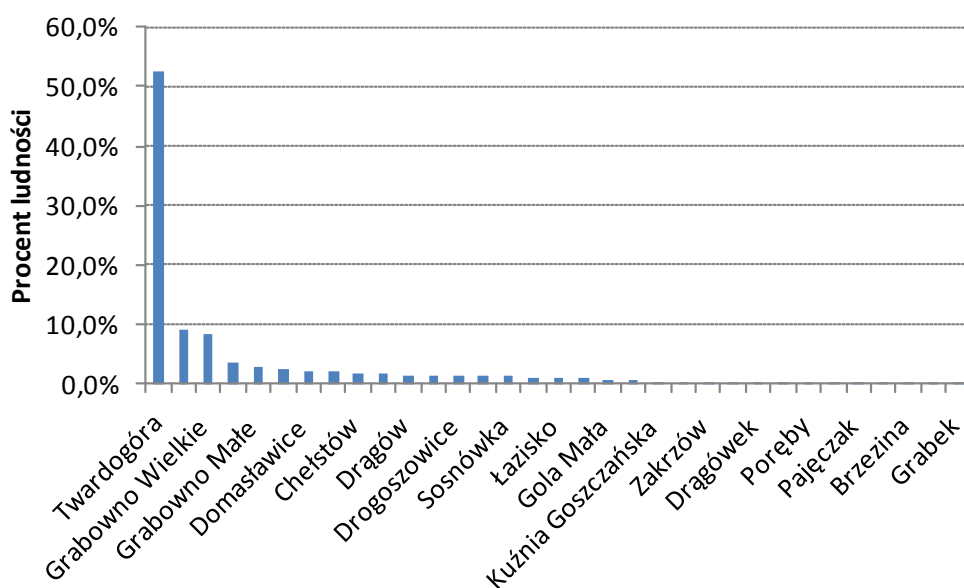
Ponad 52% ludności Gminy zamieszkuje miasto Twardogóra, w kolejnej pod względem liczebności miejscowości, Goszcz, ponad 9% a w Grabownie Wielkim – 8,2%. Pozostałe 30% zaludnia mniejsze miejscowości Gminy. Tendencja ta utrzymuje się w całym analizowanym okresie (tab. 4) (Ryc. 8).

Tabela 4. Liczba ludności w podziale na miejscowości.

L.p.	Miejscowość	2010	2011	2012
1	Twardogóra	6833	6817	6817
2	Będzin	15	15	15
3	Brodowce	36	35	35
4	Brzezina	17	18	18
5	Bukowinka	135	133	133
6	Chelstów	244	243	243
7	Chelstówek	262	267	267

8	Czwórka	50	51	51
9	Dąbrowa	155	162	162
10	Domasławice	276	272	272
11	Drągów	188	188	188
12	Drągówek	41	41	41
13	Drogoszowice	163	164	164
14	Drożdżycin	23	23	23
15	Gola Mała	68	66	66
16	Gola Wielka	108	112	112
17	Goszcz	1210	1199	1199
18	Grabek	5	5	5
29	Grabowno Małe	377	379	379
20	Grabowno Wielkie	1091	1067	1067
21	Kuźnia Goszczańska	51	52	52
22	Łazisko	125	124	124
23	Moszyce	466	480	480
24	Nowa Wieś Goszczańska	300	306	306
25	Olszówka	171	172	172
26	Pajęczak	23	22	22
27	Poręby	27	25	25
28	Sądrożyce	236	238	238
29	Sosnówka	148	152	152
30	Świniary	20	20	20
31	Trzy Chałupy	45	44	44
32	Wesółka	60	57	57
33	Zakrzów	49	49	49

Źródło: <http://pl.twardogora.pl/index.php/gminawliczbach>



Ryc. 8. Ludność Gminy Twardogóra według miejsca zamieszkania

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych <http://pl.twardogora.pl/index.php/gminawliczbach>



W Gminie Twardogóra w 2012r. średnie zaludnienie wynosiło 78 osób na km<sup>2</sup> (tab. 5), przy czym w mieście było to 819 osób/km<sup>2</sup>, a na obszarach wiejskich 39 osób/km<sup>2</sup>. Jest to wielkość średnia w stosunku do całego kraju, gdzie zaludnienie wynosi 123 osoby/km<sup>2</sup>, średnia dla powiatu oleśnickiego to 101 osób/km<sup>2</sup>. Jednak w porównaniu do sąsiednich gmin, Twardogóra jest stosunkowo gęsto zaludniona. Dla przykładu w Gminie Dobroszyce wskaźnik ten wynosi 48 osób/km<sup>2</sup>, w Gminie Międzybórz 59 osób/km<sup>2</sup>.

Tabela 5. Wskaźniki dla Gminy Twardogóra

Lata	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ludność na 1 km <sup>2</sup> (gęstość zaludnienia)	76	76	77	77	77	77	77	77	78	78	78
kobiety na 100 mężczyzn	101	101	101	101	101	101	101	101	101	101	102
małżeństwa na 1000 ludności	4,9	5,1	5,4	6,1	5,9	6,5	8,3	6,9	6,4	5,0	6,7
urodzenia żywe na 1000 ludności	10,2	9,5	9,5	9,5	10,3	9,3	10,7	9,8	10,8	10,5	9,2
zgoni na 1000 ludności	6,9	7,0	5,7	8,9	8,6	7,2	9,3	9,1	9,7	7,1	9,7
przyrost naturalny na 1000 ludności	3,3	2,5	3,9	0,6	1,7	2,1	1,4	0,7	1,2	3,3	-0,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, www.stat.gov.pl.

Liczba urodzeń w Gminie utrzymuje się w ostatnim dziesięcioleciu na podobnym poziomie (różnica 1%). Nie wpływa to jednak znacząco na zmiany przyrostu naturalnego, który w 2012 osiągnął on wartość ujemną (-0,5 ‰). W sąsiednich gminach przyrost naturalny w 2012 roku, oprócz Oleśnicy (-0,1‰) był dodatni – w Międzybórz 1,0‰; w Dobroszycach 2,5‰ a w Sycowie aż 3,9‰, przy średniej dla całego powiatu oleśnickiego 0,7‰, a dla Polski 0,6‰. Stawia to Gminę Twardogóra w niekorzystnej sytuacji.

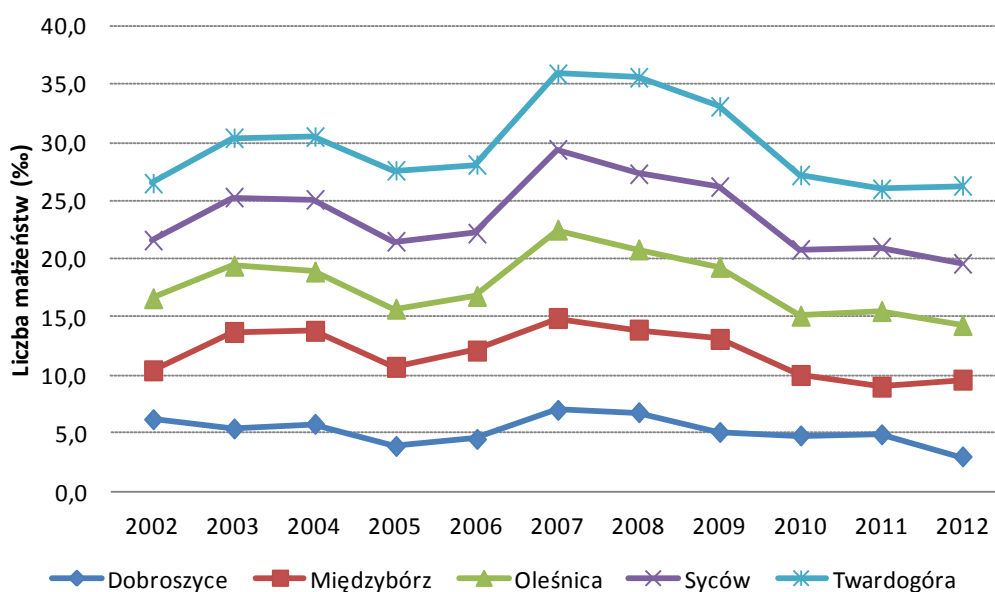
Sytuacja odnośnie migracji stabilizuje się. Po 2011 roku, kiedy to nastąpiła największa migracja na poziomie 2,4‰ – podobna ilość osób osiedla się na stałe na terenie Gminy Twardogóra, co opuszcza Gminę (tab. 6).

Tabela 6. Migracje wewnętrzne i zewnętrzne

Lata	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zameldowania ogółem	136	175	165	113	163	198	144	164	163	170	190
Wymeldowania ogółem	164	171	167	111	179	203	150	173	171	201	194
Saldo migracji	-28	4	-2	2	-16	-5	-6	-9	-8	-31	-4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, www.stat.gov.pl.

Po wzroście w 2008 roku liczby zawieranych małżeństw, od 2009 zaobserwować można tendencję spadkową. W porównywanych gminach można zaobserwować podobną spadkową tendencję w liczbie zawieranych małżeństw (Ryc. 9).

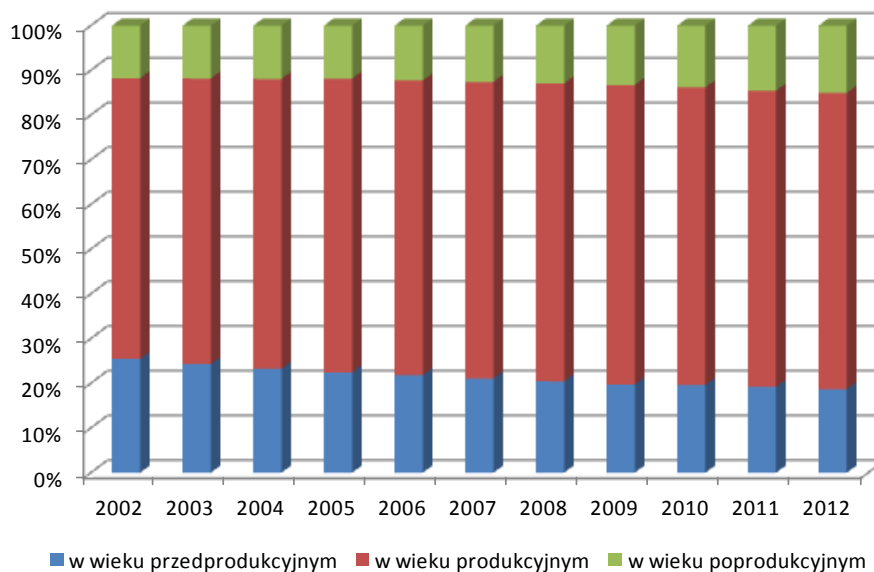


Ryc. 9. Małżeństwa na 1000 ludności

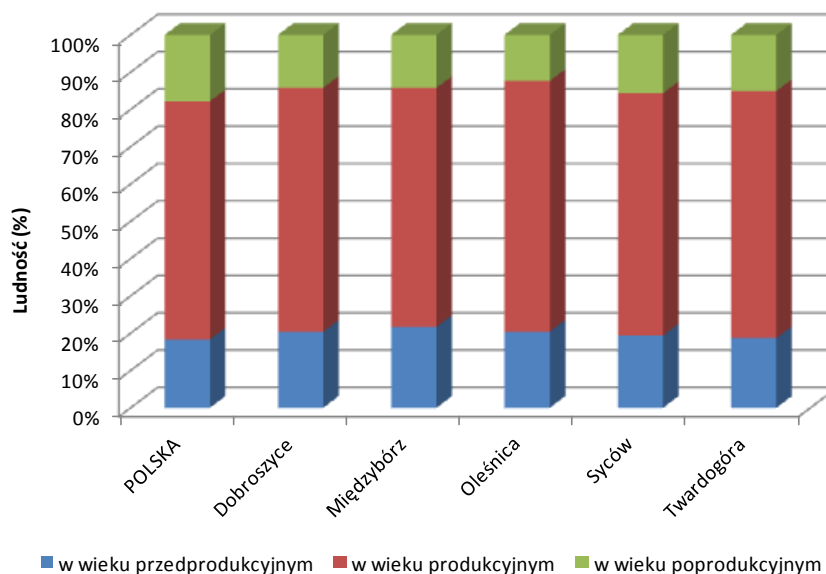
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).

O zasobach ludnościowych świadczy nie tylko liczba ludności, ale również jej struktura wiekowa. Z punktu widzenia rozwoju każdej gminy bardzo ważna jest struktura według ekonomicznych grup wieku, dzieląca ludność na tę w wieku przedprodukcyjnym (0–17 lat), produkcyjnym (kobiety w wieku 18–60 lat i mężczyźni w wieku 18–65 lat) oraz poprodukcyjnym (kobiety powyżej 60 lat i mężczyźni powyżej 65 lat).

W latach 2002–2012 obserwujemy spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (o 6,8% w 2012r. w odniesieniu do roku 2002), a wzrost ludności w wieku produkcyjnym o 3,4% i poprodukcyjnym o 3,4% (ryc.10).



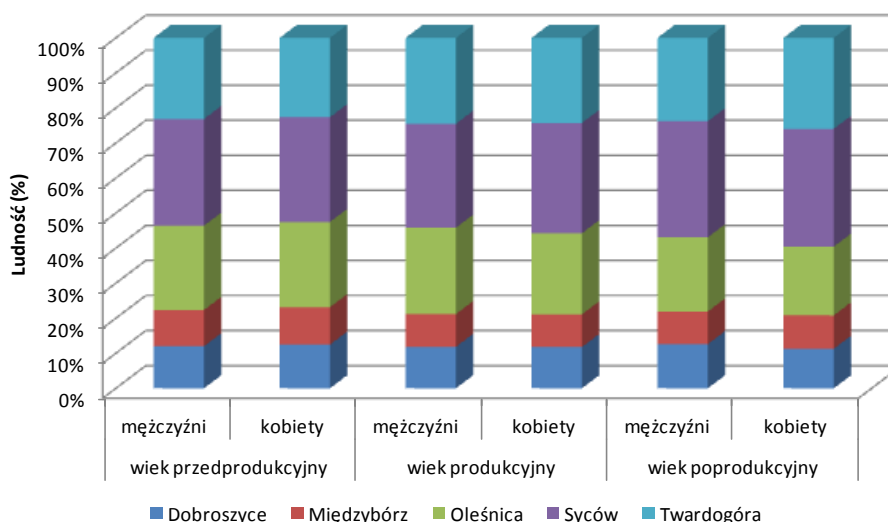
Ryc. 10. Ludność Gminy Twardogóra według ekonomicznych grup wieku  
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).



Ryc. 11. Ludność Twardogóry i gmin sąsiednich na tle Polski według ekonomicznych grup wieku – dane za rok 2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).

W 2012 roku w Gminie Twardogóra osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły 18,7%, w wieku produkcyjnym 66,2% i 15,1% w wieku poprodukcyjnym (ryc. 11). Struktura w gminie wpisuje się w trend ogólnopolski, gdyż w kraju określone kategorie stanowią odpowiednio 20,7%; 63,3% i 16%. Twardogóra jest więc nieznacznie starsza niż średnia krajowa.



Ryc. 12. Ludność według ekonomicznych grup wieku i płci – dane za rok 2012  
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).

Struktura ekonomiczna w Gminie jest również podobna do porównywanych gmin w powiecie, szczególnie Sycowa (ryc.12).

W Twardogórze, jak i w porównywanych gminach i całej Polsce, większą część populacji w wieku produkcyjnym stanowią mężczyźni. W roku 2012 proporcje w gminie układały się następująco 54% mężczyźni oraz 46% kobiety.

### II.2.2 Kultura spędzania czasu wolnego (kultura, sport i rekreacja)

Gmina Twardogóra stara się zaspokajać potrzeby rekreacyjne swoich mieszkańców. Kibice mają możliwość dopingowania zawodników klubów piłkarskich oraz szkolnych klubów sportowych. W czerwcu warto uczestniczyć w Dniach Twardogóry, gdzie na scenie prezentują się gwiazdy polskiej muzyki. Czynny jest również Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji, który przez cały rok dysponuje bogatą ofertą, a na co dzień prowadzi zajęcia stałe (np. aerobik, joga, nordic walking). Osoby chętne mogą spróbować swych sił w marszach na orientację lub w biegach ulicznych, rozgrywkach w siatkówkę i halową piłkę nożną oraz w wyścigach kolarskich. Warto również skorzystać z toru dla rolkarzy, tartanowej bieżni, kortów tenisowych, siłowni, strzelnic sportowych oraz ścieżki spacerowo – rekreacyjnej. Dużą możliwość rozwijania zainteresowań sportowych daje także miejski stadion, boiska wielofunkcyjne, hala sportowo – widowiskowa, kąpielisko otwarte i lodowisko. Można skorzystać z wypożyczalni rowerów, kajaków oraz roweru wodnego. W gminie odbywają się cykliczne imprezy takie jak: Ogólnopolski Wyścig Kolarski, Zawody

Strzeleckie, Dni Twardogóry, Ogólnopolski Turniej Piłki Nożnej, Międzywojewódzki Bieg Na Orientację, Dożynki Gminne, Taaaka Ryba – festyn rodzinny, Międzynarodowy Bieg Uliczny, Ogólnopolski Turniej Piłki Siatkowej, Turniej tańca<sup>3</sup>.

### II.2.2.1 Kultura

Animatorem życia kulturalnego w Twardogórze jest Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Twardogóra. Gminną sieć bibliotek tworzą trzy placówki – w Twardogórze, przy ul. Wielkopolskiej 11 oraz filie w Goszczu i w Grabownie Wielkim.

Biblioteka zapewnia pełną obsługę biblioteczną mieszkańcom, służy rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych, edukacyjnych i informacyjnych, upowszechnianiu wiedzy, nauki i rozwojowi kultury. Biblioteka wypożycza książki na zewnątrz, udostępniania zbiory na miejscu i prowadzi działalność informacyjną (tab.7).

Tabela 7. Biblioteka w gminie Twardogóra – na podstawie sprawozdań

Miejscowość	Liczba pracowników	Liczba woluminów	Wypożyczenia woluminów na zewnątrz	Liczba czytelników
Twardogóra	7	32875	31199	1796
Filia Goszcz	1	8725	8594	337
Filia Grabowno	1	8148	8170	251

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze oprócz działań ukierunkowanych na sport, prowadzi działalność edukacyjną i kulturalną poprzez organizowanie i współorganizowanie imprez okolicznościowych, towarzyskich (o charakterze kameralnym, lokalnym, gminnym, regionalnym), prowadzenie kół zainteresowań, organizację zajęć klubowych, działalność rekreacyjną. Pod patronatem GOSIR działa między innymi ludowy zespół wokalny "Grabowianie", z siedzibą w Szkole Podstawowej w Grabownie Wielkim.

Do głównych imprez kulturalnych realizowanych na terenie Gminy Twardogóra należą (tab. 8):

Tabela 8. Imprezy kulturalne na terenie Gminy Twardogóra

Nazwa imprezy	Organizator	Charakter imprezy	Czas trwania (dni)	Szacunkowa ilość uczestników
Wystawy (fotograficzne,	Biblioteka i filie,	ogólnopolski	41	Okolo 3000

<sup>3</sup> www.kociegory.com

malarskie, wieńce dożynkowe)	koalicjanci na rzecz biblioteki			
Plener malarski	Biblioteka i filie	powiatowy	1	70
Festyn wiedzy praktycznej	Biblioteka, filie, Fundacja Nowe Media	powiatowy	1	Okolo 100
Dni Twardogóry	Gmina Twardogóra	lokalny	2	Ok. 2000/dzień
Dożynki Gminne	Gmina Twardogóra	lokalny	1	700
Festyn Taaaka Ryba (organizowany w ramach Dni Karpia w cyklu imprez przygotowywanych przez Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”	Gmina Twardogóra i Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”	lokalny	1	500
Kabarety i koncerty organizowane w hali sportowo-widowiskowej przy GOSIR m.in. z okazji 11 listopada, Dnia Kobiet itp.		lokalny		
Spotkania z pisarzami i ciekawymi ludźmi	Biblioteka i filie	lokalny	57 spotkań po 1 dniu	1471

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Ponadto z cyklicznych wydarzeń kulturalnych wyróżnić można: koncert noworoczny, Gminny Konkurs Piosenki Polskiej, Festiwal Pieśni Patriotycznej i Żołnierskiej.

Najbardziej prestiżową i przyciągającą najwięcej uczestników imprezą są Dni Twardogóry. Jest to impreza z okazji Święta Miasta organizowana już od wielu lat. Dni Twardogóry odbywają się w pierwszy weekend czerwca. W ramach obchodów organizowane są koncerty, zawody sportowe, wystawy, prezentacje artystyczne szkół i przedszkoli z terenu Gminy Twardogóra. Dwudniowa impreza (sobota, niedziela) przyciąga nie tylko mieszkańców gminy, ale również gości z powiatu i nie tylko.

Gminne Dożynki, druga co do liczebności uczestników impreza, odbywają się cyklicznie, od kilku lat, pod koniec sierpnia. Obok tradycyjnych obrzędów związanych z dożynkami podczas imprezy odbywają się liczne koncerty.

Na terenie wiejskim Gminy Twardogóra aktywność kulturalną umożliwiają świetlice wiejskie. W Gminie wskazać można na 9 takich obiektów. Są one w dobrym lub bardzo dobrym stanie technicznym, dzięki temu zapewniają miejsce dla spotkań i integracji ludności terenów wiejskich (tab. 9).

Tabela 9. Świetlice wiejskie w gminie Twardogóra

L.p.	Miejscowość	Na ile osób*	Wyposażenie	Stan techniczny
1.	Sosnówka	9	Podstawowe typu meblowego (stoliki, krzesła, biurka) gaśnice ppoż., standardowe wyposażenie łazienek (umywalki itp.), art. edukacyjne, gry, zabawki	bardzo dobry
2.	Grabowno Małe	12	j.w.	dobry
3.	Łazisko	15	j.w.	dobry
4.	Moszyce	10	j.w.	bardzo dobry
5.	Nowa Wieś Goszczańska	6	j.w.	dobry
6.	Goszcz	8	j.w. + komputery	dobry
7.	Twardogóra	17	j.w.	bardzo dobry
8.	Domasławice	15	j.w.	bardzo dobry
9.	Chełstów	10	j.w. + komputery	bardzo dobry

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

\* średnia ilość osób uczestnicząca w zajęciach, ustalona podczas kontroli doraźnej przeprowadzonej w okresie od 22 maja do 8 czerwca 2012r.

W Twardogórze, w celu propagowania kultury, funkcjonuje Stowarzyszenie Viva Art, które jest zrzeszeniem osób fizycznych. Siedzibą stowarzyszenia jest Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze. Celem Stowarzyszenia jest inicjowanie i wspieranie przedsięwzięć o charakterze edukacyjno-kulturalnym.

Stowarzyszenie swoje cele realizuje poprzez:

- organizowanie imprez kulturalnych: kameralnych koncertów, recitali, wystaw, prelekcji, happeningów;
- promowanie twórczości lokalnych artystów;
- edukację dzieci i młodzieży w kontakcie ze sztuką.

Podkreślić należy, że większość z ofert kulturalnych oferowanych na terenie Gminy, jest otwarta i dostępna dla osób zainteresowanych bez konieczności ponoszenia jakichkolwiek kosztów, co ma niezwykle istotne znaczenie dla propagowania kultury, edukacji i rozwoju, szczególnie młodego pokolenia.

#### II.2.2.2 Sport i rekreacja

Mieszkańcy Gminy Twardogóra, zarówno dzieci, młodzież, jak i osoby dorosłe, mają możliwość realizacji swoich potrzeb sportowych i rekreacyjnych.

Na terenie gminy z powodzeniem działają sekcje sportowe w lekkiej atletyce, siatkówce, biegach na orientację. Najbardziej popularna jest piłka nożna, a w futbolowych zespołach grają nie tylko orliki i młodzicy, ale także seniorzy .

Boiska sportowe zlokalizowane są w Twardogórze (teren stadionu sportowego), a na terenach wiejskich: w Goszczu, Chelstowie, Grabownie Wielkim, Grabownie Małym i Bukowiniec. Do dyspozycji mieszkańców jest również boisko wielofunkcyjne „ORLIK”.

W zakresie obiektów sportowo – rekreacyjnych Gmina oferuje następujące obiekty:

- halę sportowo - widowiskową przy ul. Wrocławskiej 39 w Twardogórze;
- sale sportowe: przy SP w Goszczu, przy SP w Grabownie Wielkim i w Twardogórze, przy ul. Batorego 5 oraz przy ul. Św. Jadwigi 7;
- trzy poziome korty tenisowe (z oświetleniem);
- wielofunkcyjne boiska ze sztuczną nawierzchnią - „Moje boisko ORLIK 2012”;
- stadion sportowy lekkoatletyczny;
- tor dla użytkowników łyżworolek, deskorolek, nartorolek i rowerów;
- strzelnica Ligi Obrony Kraju;
- siłownię;
- zbiornik rekreacyjny na rzece Skoryni - latem funkcjonuje wypożyczalnia kajaków;
- otwarte kąpielisko z podgrzewaną wodą;
- sztucznie mrożone lodowisko czynne sezonowo;
- wypożyczalnia rowerów;
- ścieżka spacerowa przy Skoryni z torem do gry w boule, placami zabaw, "ścieżką zdrowia", wiatą leśną i wydzielonym miejscem na ognisko;
- place rekreacyjne do zabaw dla dzieci znajdujące się w każdej wsi.

Gmina Twardogóra przygotowała ciekawą i bogatą ofertę aktywnego spędzania czasu o zasięgu lokalnym, powiatowym, ogólnopolskim a nawet międzynarodowym (tab.10).

Tabela 10. Imprezy sportowe na terenie Gminy:

Nazwa imprezy	Organizator	Charakter imprezy (lokalny, powiatowy, wojewódzki, ogólnopolski)	Czas trwania (ilość dni)	Szacunkowa ilość uczestników
Międzynarodowy Turniej Piłki	Gminny Ośrodek Sportu	Międzynarodowy	2 dni	400 osób



Siatkowej Kobiet	i Rekreacji			
Międzynarodowy Bieg Uliczny	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji	Międzynarodowy	1 dzień	700 osób
Festyn Rodzinny Taaka Ryba	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji, Gmina Twardogóra, Dolina Baryczy	Wojewódzki	1 dzień	1500 osób
Ogólnopolski Turniej Piłki Nożnej z Udziałem Gwiazd Polskiego Futbolu Memoriał Ireneusza Maciasia	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze	Ogólnopolski	1 dzień	250 osób
Mistrzostwa Polski Freestyle	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji, Gmina Twardogóra, Szkoła Tańca JAST	Ogólnopolski	3 dni	2500 osób
Międzynarodowy Mecz Reprezentacji Polska – Rosja, Polska – Serbia w Piłce Siatkowej Mężczyzn	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji, Gmina Twardogóra	Międzynarodowy	1 dzień	1400 osób
Turniej Świąteczny Gwiazdy i Uczniowie z udziałem zawodników polskiego sportu	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji	Lokalny	1 dzień	100 osób
Mistrzostwa Twardogóry w Piłce Siatkowej Kobiet i Mężczyzn	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji W Twardogórze	Wojewódzki	1 dzień	160 osób
Wrocławska Spartakiada Rekreacyjna TKKF w Piłce Siatkowej Mężczyzn	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze	Wojewódzki	1 dzień	80 osób
Ferie z GOSIR-em	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze	Lokalny	14 dni	800 osób
Wakacje z GOSIR-em	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze	Lokalny	62 dni	1400 osób
Twardogórska Majówka – Ogólnopolska Akcja „Polska Biega”	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze	Lokalny	1 dzień	200 osób
Indywidualne Zawody LA szkół gimnazjalnych	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze, Szkolny Związek Sportowy	Powiatowy	1 dzień	100 osób
Mistrzostwa Powiatu w Piłce Siatkowej Dziewcząt i Chłopców Szkół Ponadgimnazjalnych	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze, Szkolny Związek Sportowy	Powiatowy	2 dni	100 osób
Mistrzostwa Powiatu w Piłce Siatkowej Dziewcząt Szkół	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w	Powiatowy	1 dzień	60 osób

Gimnazjalnych	Twardogórze, Szkolny Związek Sportowy			
Mistrzostwa Młodzików w Biegu na Orientację	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Twardogórze, MLKS ECHO Twardogóra	Ogólnopolski	1 dzień	120 osób

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Gmina Twardogóra dotuje organizacje pozarządowe w ramach Uchwały Rady Miejskiej w Twardogórze z dnia 25 listopada 2011 r. w sprawie określenia warunków i trybu finansowania zadania własnego Gminy Twardogóra w zakresie tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi sportu.

Na terenie Gminy Twardogóra działają Stowarzyszenia Sportowe (tab. 11). Ich działalność jest skierowana do dzieci i młodzieży szkolnej, również do osób dorosłych.

Tabela 11. Stowarzyszenia sportowe na terenie Gminy Twardogóra

Nazwa stowarzyszenia sportowego	Zakres działalności
Międzyszkolny Ludowy Klub Sportowy „Echo” Twardogóra	Działalność sportowa w zakresie: piłki siatkowej, lekkoatletyki i biegów na orientację
Klub strzelecki „Feniks”	Działalność w zakresie strzelectwa sportowego
Gminny Klub Sportowy „Lotnik” Twardogóra	Działalność sportowa w zakresie piłki nożnej dzieci, młodzieży i dorosłych
Klub Sportowy „Wiwa” Goszcz	j.w.
Klub Sportowy „Polonia” Grabowno Wielkie	j.w.
Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Goszcz”	Działalność sportowa w zakresie piłki nożnej dzieci i młodzieży
Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej	Działalność sportowa w zakresie tenisa ziemnego

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

### II.2.3 Oświata i wychowanie

Zadania związane z edukacją i wychowaniem w Gminie Twardogóra realizują placówki oświatowe zlokalizowane w Twardogórze, Goszczu oraz Grabownie Wielkim. W diagnozie szerzej zaprezentowane zostanie wychowanie przedszkolne oraz szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne, ze względu na to, iż podlega ono władzom gminnym. Za szkolnictwo na poziomie ponadgimnazjalnym i szkolnictwo specjalne odpowiada natomiast powiat.

Na terenie gminy edukacją dzieci na szczeblu przedszkolnym zajmują się 3 placówki (tab. 12). Średnia liczebność oddziałów przedszkolnych wynosi 22,67 uczniów na oddział.

Tabela 12. Oddziały przedszkolne w Gminie Twardogóra

Placówka	Adres	Dane	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Miejskie Przedszkole z Oddziałem Małego Dziecka	Twardogóra	Liczba dzieci	247	254	291	322
		Liczba oddziałów	11	12	13	14
		Liczba nauczycieli	21	23	24	27
Oddział przedszkolny	SP ul. Szkolna 1 Goszcz	Liczba dzieci	16	14	29	30
		Liczba oddziałów	1	1	1	1
		Liczba nauczycieli	1	1	1	1
Oddział przedszkolny	SP Grabowno Wielkie 99	Liczba dzieci	17	29	25	15
		Liczba oddziałów	1	1	1	1
		Liczba nauczycieli	1	1	1	1

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Na terenie Gminy funkcjonują cztery Szkoły Podstawowe (tab. 13). Są one wyposażone w sale gimnastyczne, pracownie komputerowe zapewniające dostęp do Internetu, wszystkie szkoły udostępniają swoim uczniom świetlice szkolne czynne w tygodniu od 15 do 20 godzin (tab. 14.) oraz oferują uczniom zajęcia pozalekcyjne (tab. 15). Około 480 uczniów dowożonych jest do szkół podstawowych z pobliskich miejscowości.

Tabela 13. Szkoły Podstawowe w Gminie Twardogóra

Placówka	Adres	Dane	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Szkoła Podstawowa nr 1	ul. Św. Jadwigi 7, Twardogóra	Liczba uczniów	273	276	257	263
		Liczba oddziałów	11	11	11	11
		Liczba nauczycieli	20	18	19	18
Szkoła Podstawowa nr 2	ul. Stefana Batorego 5, Twardogóra	Liczba uczniów	278	268	260	266
		Liczba oddziałów	11	11	10	10
		Liczba nauczycieli	21	20	19	18
Szkoła Podstawowa	ul. Szkolna 1 Goszcz	Liczba uczniów	150	139	140	138
		Liczba oddziałów	6	6	6	6
		Liczba nauczycieli	12	12	12	12
Szkoła Podstawowa	Grabowno Wielkie 99	Liczba uczniów	70	67	68	70
		Liczba oddziałów	6	6	5	5
		Liczba nauczycieli	10	10	9	9

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Tabela 14. Szkoły Podstawowe w Gminie Twardogóra – wyposażenie rok szkolny 2012/2013

Placówka	Sala gimnastycz- na	Liczba pracowni komputero- wych	Liczba stanowisk komputero- wych	Liczba stanowisk komputero- wych z dostępem do Internetu	Liczba godzin otwarcia świetlicy w tygodniu

Szkoła Podstawowa nr 1 w Twardogórze	tak	1	30	30	15h
Szkoła Podstawowa nr 2 w Twardogórze	tak	1	27	27	15h
Szkoła Podstawowa w Goszczu	tak	1	16	16	20h
Szkoła Podstawowa w Grabownie Wielkim	tak	1	20	20	15h

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Tabela 15. Zajęcia pozalekcyjne w szkołach Podstawowych w Gminie Twardogóra – rok szkolny 2012/2013.

Nazwa placówki Miejscowość	Liczba godzin zajęć pozalekcyjnych tygodniowo	Rodzaje zajęć pozalekcyjnych
Szkoła Podstawowa nr 1 w Twardogórze	14	Plastyka, muzyka, gimnastyka korekcyjna
Szkoła Podstawowa nr 2 w Twardogórze	12	Gimnastyka korekcyjna, język angielski,
Szkoła Podstawowa w Goszczu	5	Zajęcia wyrównawcze, gimnastyka korekcyjna
Szkoła Podstawowa w Grabownie Wielkim	6	Język niemiecki, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Na terenie Gminy Twardogóra funkcjonuje jedno Gimnazjum (tab. 16). Szkoła jest dobrze wyposażona – ma salę gimnastyczną, pracownie komputerowe z dostępem do Internetu (tab.17), zapewnia również uczniom zajęcia pozalekcyjne (tab.18). Świetlica w Gimnazjum czynna jest 52 godziny w tygodniu.

Tabela 16. Gimnazjum w Gminie Twardogóra

Placówka	Adres	Dane	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Publiczne Gimnazjum nr 1	ul. Batorego 5, Twardogóra	Liczba uczniów	493	468	449	---
		Liczba oddziałów	19	18	18	16
		Liczba nauczycieli	47	46	46	40

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Tabela 17. Gimnazjum w Gminie Twardogóra – wyposażenie rok szkolny 2012/2013

Placówka	Adres	Sala gimnastyc zna	Liczba pracowni komputero- wych	Liczba stanowisk komputero- wych	Liczba stanowisk z dostępem do Internetu	Liczba godzin otwarcia świetlicy
Publiczne Gimnazjum nr 1	ul. Batorego 5, Twardogóra	tak	2	115	115	52h

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Tabela 18. Zajęcia pozalekcyjne w Gimnazjum w Gminie Twardogóra – rok szkolny 2012/2013

Nazwa placówki Miejscowość	Liczba godzin zajęć pozalekcyjnych tygodniowo	Rodzaje zajęć pozalekcyjnych
Publiczne Gimnazjum w Twardogórze	18	Zajęcia artystyczne Informatyka

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Na terenie gminy realizowane jest także nauczanie na poziomie średnim i zawodowym, w Twardogórze działa Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Jarosława Iwaszkiewicza podlegający władzom powiatu oleśnickiego.

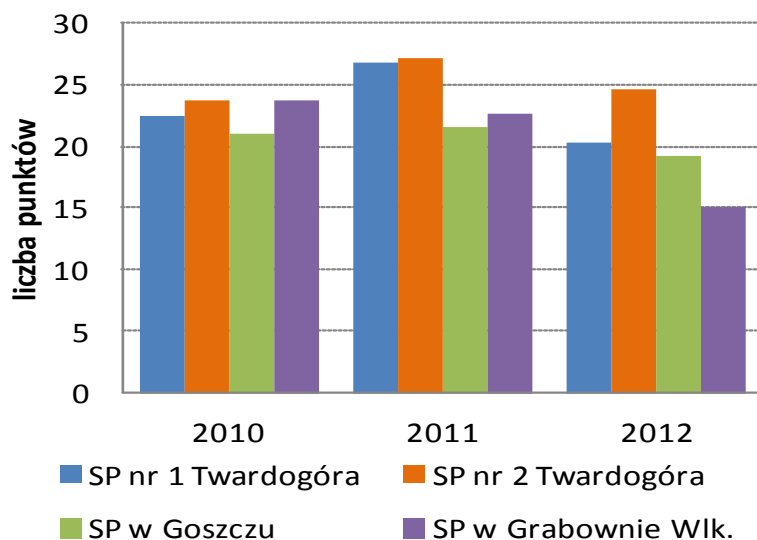
W jego skład wchodzi:

- 3-letnie Liceum Ogólnokształcące,
- 3-letnie Liceum Profilowane z profilem ekonomiczno –administracyjnym,
- 4-letnie Technikum kształcące w kierunkach technik ekonomista i technik technolog drewna,
- Zasadnicza Szkoła Zawodowa – klasa wielozawodowa.

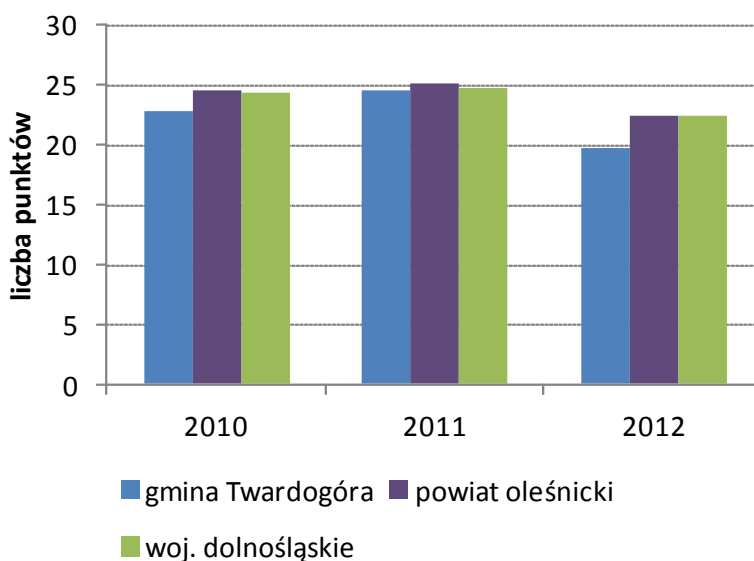
Ponadto, również pod auspicjami powiatu oleśnickiego, funkcjonuje w Twardogórze Zespół Szkół Specjalnych realizujący kształcenie dzieci i młodzieży na poziomie podstawowym i gimnazjalnym.

Oceny szkół (podstawowych i gimnazjalnych) i wyników ich nauczania dokonywane są poprzez analizę wyników ze sprawdzianu szóstoklasisty, odbywającego się na koniec Szkoły Podstawowej oraz egzamin gimnazjalny na zakończenie nauki w Gimnazjum.

Najlepsze wyniki w sprawdzianach szóstoklasisty uzyskują uczniowie Szkoły Podstawowej nr 2 w Twardogórze i są to wyniki porównywalne i wyższe niż średnia dla powiatu oleśnickiego i dla województwa (ryc. 13). Uśrednione wyniki wszystkich szkół podstawowych w Gminie są tylko nieznacznie niższe niż dla powiatu oleśnickiego oraz dla województwa dolnośląskiego (ryc. 14).

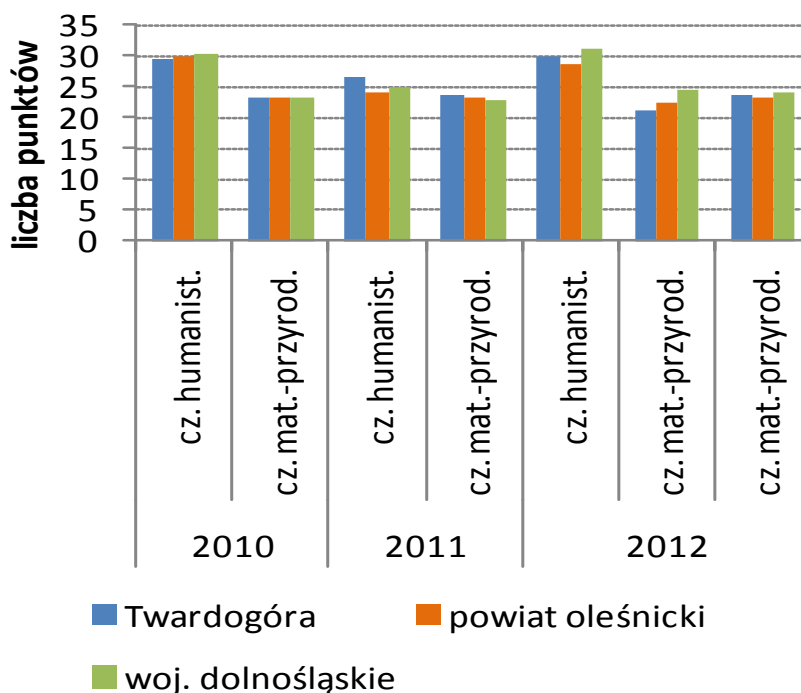


Ryc. 13. Wyniki sprawdzianu szóstoklasisty w szkołach Gminy Twardogóra  
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych, [www.oke.wroc.pl](http://www.oke.wroc.pl)



Ryc. 14. Porównanie wyników sprawdzianu szóstoklasisty  
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych, [www.oke.wroc.pl](http://www.oke.wroc.pl)

Jeżeli chodzi o egzaminy gimnazjalne wieńczące Gimnazjum to uczniowie ze szkoły z Twardogóry radzą sobie dobrze, prezentując wyniki porównywalne ze średnimi wynikami powiatu oleśnickiego i średniej dla województwa (ryc. 15).



Ryc. 15. Wyniki egzaminów gimnazjalnych  
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych, www.oke.wroc.pl

Gimnazjum z Twardogóry bierze udział w badaniach dotyczących rozwoju metodologii szacowania wskaźnika edukacyjnej wartości dodanej EWD<sup>4</sup>. Metoda ta pozwala zmierzyć wkład szkoły w wyniki nauczania. By można je zastosować, potrzebne są wyniki dwóch pomiarów osiągnięć szkolnych: na początku nauki w danej szkole i na jej zakończenie. Polski system egzaminacyjny dostarcza danych do wyliczania EWD dla gimnazjów (sprawdzian w klasie VI szkoły podstawowej jako miara na wejściu, egzamin gimnazjalny jako miara na wyjściu). Wskaźnik EWD dla szkoły mówi o tym, na ile wysokie/niskie wyniki egzaminu końcowego uzyskali jego absolwenci w porównaniu do uczniów w całej Polsce o analogicznych wynikach na sprawdzianie. Wskaźnik ma charakter względny, czyli służy do porównywania szkół.

Analizując wyniki dla Gimnazjum w Twardogórze, określić można, że szkoła od 2006 roku prezentuje równy poziom, kształtujący się na poziomie średnim (szkoła neutralna) z tendencją do bycia „szkołą sukcesu” (gimnazja o wysokich wynikach egzaminacyjnych i wysokiej efektywności nauczania). Wyniki takie dają szkole ponadprzeciętny wynik na tle powiatu oleśnickiego, jeżeli chodzi o nauczanie. W powiecie jest łącznie 14 gimnazjów –

<sup>4</sup> <http://ewd.edu.pl/>

w projekcie EWD bierze udział 10 z nich. Porównując Gimnazjum z Twardogóry z innymi szkołami w powiecie okazuje się, że 3 gimnazja w powiecie osiągają lepsze wyniki egzaminacyjne od wyników gimnazjum w Twardogórze (tzw. szkoły sukcesu), natomiast 6 jest słabszych, tzw. wymagających pomocy.

We wszystkich placówkach oświatowych w Gminie pracuje profesjonalnie przygotowana kadra pedagogiczna – nauczyciele mają wyższe wykształcenie oraz przygotowanie pedagogiczne (tab.19). Zapewniona jest odpowiednia liczba specjalistów z zakresu nauki języków obcych czy informatyki, co pozwala na kształcenie we wszystkich placówkach, uczniom oferowane są zajęcia pozalekcyjne, a wyposażone i podłączone do Internetu pracownie komputerowe umożliwiają zapoznawanie się z nowymi technologiami.

Tabela 19. Kwalifikacje zawodowe nauczycieli i liczba etatów w placówkach edukacyjnych prowadzonych przez gminę.

Posiadane kwalifikacje	Stopień awansu zawodowego nauczyciela												
	Stażysta			Kontraktowy			Mianowany			Dyplomowany			Razem
	SP		G	SP		G	SP		G	SP		G	
	M	W		M	W		M	W		M	W		
doktor, magister z przyg. pedagogicznym	0,28	1,98	-	-	17,86	-	-	41,15	-	-	63,49	-	124,76
magister z przyg. pedagogicznym, licencjat z przyg. pedagogicznym	1	0	-	-	1	-	-	0	-	-	1	-	3
licencjat bez przyg. pedagogicznego	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Inne kwalifikacje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<b>Łącznie</b>	<b>1,28</b>	<b>1,98</b>	-	-	<b>18,86</b>	-	-	<b>41,15</b>	-	-	<b>64,49</b>	-	<b>127,76</b>

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

M- miasto W- wieś

Jakość kształcenia, zarówno w szkołach podstawowych, jak i gimnazjalnych, wypada na tle powiatu średnio, jednak od kilku lat widać tendencją wzrostową.



## II.2.4 Ochrona zdrowia

Na terenie Miasta i Gminy Twardogóra znajdują się następujące placówki świadczące usługi zdrowotne:

- Zespół Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej w Twardogórze,
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Intermedicatus”,
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Wamed”,
- Stomatologiczny Zakład Specjalistyczny „Omni-Dent” w Twardogórze.

W ramach przychodni ZPZOZ w Twardogórze funkcjonują gabinety ogólne – 6 lekarzy pierwszego kontaktu oraz dwa gabinety specjalistyczne – ginekolog i laryngolog. W przychodni funkcjonuje także zaplecze diagnostyczne.

Ponadto w Goszczu i Grabownie Wielkim funkcjonują filie Ośrodka Zdrowia, a w Domasławicach punkt medyczny. Na terenie Gminy kilku lekarzy specjalistów oferuje prywatną praktykę lekarską.

Najbliższe szpitale znajdują się w Oleśnicy – Powiatowy Zespół Szpitali przy ul. Armii Krajowej 1 oraz oddział w Sycowie, przy ul. Oleśnickiej 25. W Miliczu: Zespół Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej w Miliczu przy ul. Grzybowej 1. W Trzebnicy: Szpital im. Św. Jadwigi Śląskiej przy ul. Prusickiej 55 oraz Centrum Rehabilitacyjno-Ortopedyczne Wojewódzki Szpital Specjalistyczny dla Dzieci i Młodzieży przy ul. Leśnej 1. Usługi Pogotowia Ratunkowego realizowane są z Twardogóry, Trzebnicy, Oleśnicy oraz Wrocławia.

Tabela 20. Placówki służby zdrowia w Gminie Twardogóra

Rodzaj placówki	Miejscowość	Poradnie	Liczba lekarzy
SZPZOZ w Twardogórze	Twardogóra	Podstawowa opieka zdrowotna, Ambulatoryjna opieka specjalistyczna. Lekarze pierwszego kontaktu, medycyny pracy, otolaryngolog, ginekolog	8
SZPZOZ Filia w Goszczu	Goszcz	Lekarz rodzinny	1
SZPZOZ Filia w Grabownie Wielkim	Grabowno Wielkie	Lekarz rodzinny – pediatra	1
NZOZ „Intermedicatus”	Twardogóra	Stomatolog, ortodonta, ginekolog, laryngolog	5
NZOZ „Wamed”	Twardogóra	Okulista, chirurg, dermatolog,	3
Zakład	Twardogóra	Rehabilitacja	

Rehabilitacji Leczniczej			
NZOZ „Omnident”	Twardogóra	Stomatolog	2
NZOZ (w „Rzemieślniku”)	Twardogóra	Stomatolog	1
Waldemar Krakowski	Goszcz	Medycyna pracy	1
Halina Grzybek	Twardogóra	Internista	1

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

W Gminie działalność prowadzą 4 apteki. Są to następujące podmioty:

1. Apteka „Pod Ratuszem”, ul. Ratuszowa 17, Twardogóra
2. Apteka „Przyjazna”, ul. 1 Maja 9, Twardogóra
3. Apteka „Centrum”, ul. Waryńskiego 4, Twardogóra
4. Apteka „Lege Artis”, ul. Gdańska 16, Twardogóra

Gabinety weterynaryjne w Gminie – jeden zlokalizowany przy ul. Ratuszowej 30 oraz drugi przy ul. Długiej 30 – obydwie w Twardogórze.

## II.2.5 Opieka społeczna

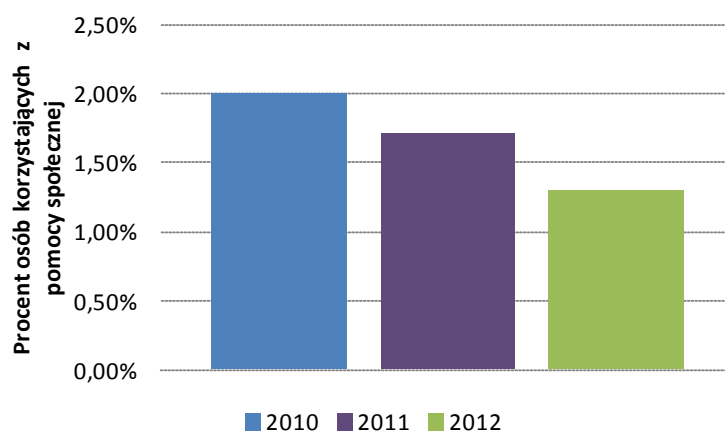
Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych. Pomoc społeczna ma więc pomagać osobom i rodzinom w pokonywaniu trudnych sytuacji życiowych, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości, ale również ma wspierać osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka, zapobiegać trudnym sytuacjom i aktywizować świadczeniobiorców, korzystających z pomocy.

Jednostką organizacyjną, która na szczeblu gminnym odpowiada za pomoc społeczną, jest ośrodek pomocy społecznej, w przypadku Gminy Twardogóra jest to Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, mieszczący się przy ul. Wielkopolskiej 11 w Twardogórze. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, które odpowiada za pomoc społeczną na szczeblu powiatu znajduje się w Oleśnicy przy ul. Słowackiego 10. Powiatowy Dom Pomocy Społecznej, który jest placówką całodobowej opieki dla osób niemogących samodzielnie funkcjonować w środowisku i wymagających opieki instytucjonalnej znajduje się w Ostrowinie (Gmina Oleśnica) oraz w Jemielnej (Gmina Bierutów). Dom Pomocy

Społecznej podlega administracji powiatowej i przyjmuje podopiecznych z całego powiatu. Prywatny Dom Opieki dla osób starszych zlokalizowany jest w Bukowince.

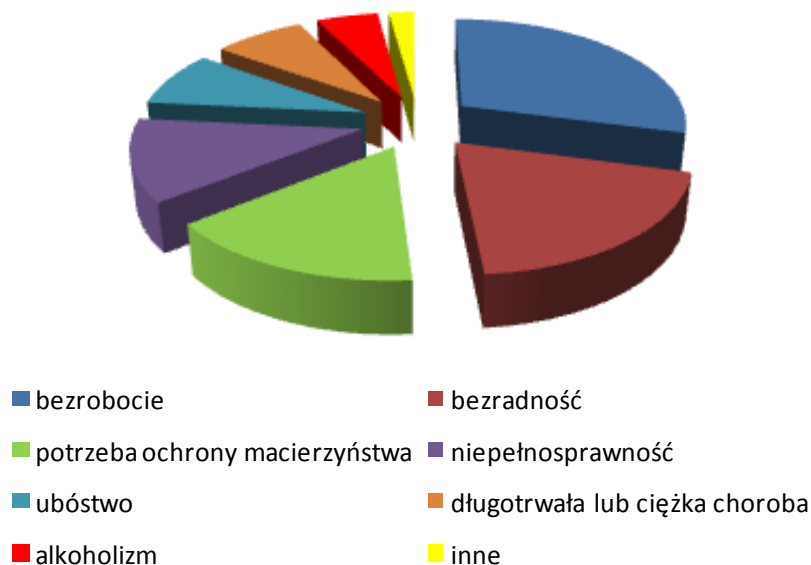
Miejsko - Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Twardogórze udziela pomocy społecznej zgodnie z zadaniami nałożonymi na gminy, ale również zajmuje się świadczeniami rodzinnymi i dożywianiem dzieci.

W 2010 r. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej przyznał świadczenia 261 osobom, co stanowiło 2,0% mieszkańców Gminy (ryc. 12). W ciągu kolejnych lat odsetek osób korzystających z pomocy społecznej systematycznie malał do wartości 1,29% w 2012 roku.



Ryc. 16. Procent osób, którym przyznano świadczenia z pomocy socjalnej  
Źródło: Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Twardogórze

Do najczęstszych przyczyn udzielania świadczeń, a zarazem najważniejszych problemów występujących w Gminie Twardogóra, należały w 2012 roku bezrobocie i bezradność spowodowana problemami w sprawowaniu opieki i prowadzeniu gospodarstwa domowego, w dalszej kolejności niepełnosprawność, potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym dominującą rolę odgrywa wielodzietność. (ryc. 17).



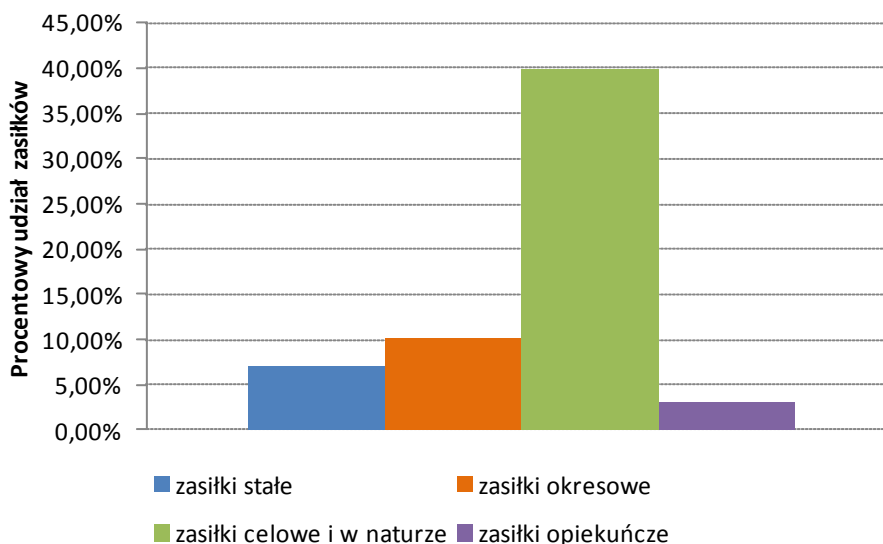
Ryc. 17. Przyczyny przyznawania świadczeń z pomocy społecznej  
Źródło: Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Twardogórze.

Miejsko - Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej przyznawał swoim podopiecznym następujące zasiłki (Ryc. 18):

- stałe – przeznaczone dla osób niezdolnych do pracy z tytułu wieku lub niepełnosprawności i spełniających określone kryterium dochodowe,
- okresowe – dla osób, które ze względu na niski dochód, trudną sytuację życiową, długotrwałe choroby wymagają wsparcia,
- opiekuńcze,
- celowe i w naturze – na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego bądź na świadczenia zdrowotne.

Ponadto Gmina opłacała w 2012 roku pobyt 8 osobom w domu pomocy społecznej.

Pomoc społeczna nie jest w stanie w pełni zaspokoić potrzeb wszystkich wymagających wsparcia, jednakże pracownicy socjalni i inni pracownicy MGOPS podejmują aktywne działania na rzecz udzielenia wsparcia wszystkim potrzebującym i jednoczesnej aktywizacji beneficjentów.



Ryc. 18. Procentowy podział przyznawanych zasiłków w 2012 r.  
Źródło: Miejsko - Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Twardogórze.

Do ważnych świadczeń, poza zasiłkami, udzielanymi przez pomoc społeczną, należy dożywianie w formie posiłku, w szczególności najmłodszych. W 2012 roku z takiej formy pomocy skorzystało łącznie 86 dzieci. Na przestrzeni ostatnich trzech lat liczba ta zmalała o 22%.

## II.2.6 Bezpieczeństwo publiczne

Głównym zadaniem utrzymania porządku publicznego na terenie Gminy Twardogóra jest zapewnienie bezpieczeństwa ruchu samochodowego prowadzonego po drogach oraz zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom Gminy. W zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego obsługę prewencyjną zapewnia Posterunek Policji w Twardogórze, zlokalizowany przy ul. 1 Maja 10, w składzie 17 policjantów. Jednostka dysponuje dwoma samochodami patrolowymi.

Z uzyskanych informacji wynika, że ogólna liczba przestępstw w Gminie z roku na rok maleje, przestępstwa częściej są popełniane na terenie miasta, rzadziej na obszarach wiejskich. Niepokoi fakt rosnącej liczby przestępstw popełnianych przez osoby nieletnie – w ciągu ostatnich 3 lat liczba ta wzrosła o ponad 46%. Najczęściej popełnianymi przestępstwami na terenie Gminy są: kierowanie w stanie nietrzeźwości, kradzieże mienia oraz kradzieże z włamaniem. Wykrywalność przestępstw jest coraz bardziej skuteczna i plasuje się w granicach 90%.

Drugim znacznym zagrożeniem bezpieczeństwa ludności i jej mienia jest zagrożenie pożarowe. W zakresie ochrony przeciwpożarowej gmina utrzymuje 4 jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej: w Twardogórze, Domasławicach, Grabownie Wielkim i Goszczu (tab. 21). Ponadto w Oleśnicy (24km od Twardogóry) i w Miliczu (28km), znajduje się Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej, a w Sycowie (22km) zlokalizowana jest Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza Państwowej Straży Pożarnej.

Tabela 21. Jednostki ochotniczej straży pożarnej w Gminie Twardogóra

Jednostka OSP	Liczba strażaków	Ilość i rodzaj posiadanego sprzętu
Ochotnicza Straż Pożarna w Twardogórze ul. Ogrodowa 3	27	Zestaw PSP-R1 - 21lata – 2 szt. Agregat prądowórczy EM-21lata i drugi 10 lat – 2 szt. Motopompa Honda -15 – 1 szt. Motopompa Tohadsu -4 lata - 1 Samochód pożarniczy VOLVO -6 lat – 1 szt. Samochód pożarniczy MERCEDES-3 lata – 1 szt. Samochód STAR-podnośnik -27 lat – 1 szt. Motopompa - 15 lat – 4 szt. Nagrzewnica Remington 4 lata – 1 szt. Wyciągarka - 4 lata – 1 szt. Radiostacja ręczna – 15 lat – 1 szt. Radiostacja samochodowa -15 lat – 2szt. Namioty - 2 lata – 2 szt. Kosiarka -10 lat - 1 szt. Aparaty oddechowe AUER 10 lat – 4 szt. Sprzęt hydrauliczny /nożyco-rozpierak – 5 lat – 1 szt. Piłarka spalinowa STIHL MS260 -jedna 2 lata - druga 5 lat – 2 szt. Radiostacja Motorola – 10 lat – 2 szt.
Ochotnicza Straż Pożarna w Domasławicach Domasławice 10a	22	Samochód pożarniczy STAR 266 -27 lat – 1 szt. Motopompa Niagara M8/8- 25 lat -1 szt. Motopompa Tohadsu M8/8 AS 72 – 4 lata – 1 szt. Piła motorowa STIHL – 7 lat – 1 szt.
Ochotnicza Straż Pożarna w Grabownie Wielkim Grabowno Wielkie 1	15	Samochód pożarniczy STAR 200 -25 lat – 1 szt. Motopompa Tohadsu M8/8 – 4 lata – 1 szt. Piła motorowa STIHL MS-260– 2 lata – 1 szt. Kosiarka -5 lat - 1 szt.
Ochotnicza Straż Pożarna w Goszczu Rynek 5	25	Samochód pożarniczy ZUK-A-15 lat – 1 szt. Motopompa PO-5- 20 lat -1 szt. Motopompa szlamowa- 3 lat a-1 szt. Piła motorowa STIHL – 10 lat – 1 szt.

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

## II.2.7 Aktywność społeczna

Na terenie Gminy Twardogóra, według informacji uzyskanych z Urzędu Gminy Twardogóra oraz z Bazy Danych NGO, swoją siedzibę ma dwadzieścia siedem organizacji pozarządowych (tab. 22), które znalazły tu dobre miejsce do rozwoju i odgrywają ważną rolę w życiu lokalnej społeczności. Działają one na różnych polach – zajmują się sportem i rekreacją, realizacją zainteresowań, ale również pomocą potrzebującym. Wskazać należy, poza zaprezentowanymi już wcześniej czterema ochotniczymi strażami pożarnymi, które również należą do tzw. trzeciego sektora, na następujące podmioty (tab. 22):

Tabela 22. Organizacje pozarządowe w Gminie Twardogóra

Nazwa	Adres	Zakres działalności
Stowarzyszenie Przyjaciół Jana Pawła II w Twardogórze	Pl. Piastów 1 Twardogóra	Spotkania o charakterze religijnym, kulturalnym itp.
Stowarzyszenie Wyciągnij Rękę do Drugiej Osoby	1 Maja 2 lok. 9 Twardogóra	Przezwycięzanie trudnych sytuacji życiowych, działalność wspierająca - Działalność charytatywna - Pomoc społeczna, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie ich szans
Stowarzyszenie "Potęga Lasu"	Stefana Batorego 5, Twardogóra	Przeciwdziałanie bezrobociu, rozwój gospodarczy - działalność wspomagająca rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości nauka, kultura, ekologia - nauka, szkolnictwo wyższe, edukacja, oświata i wychowanie - Ekologia i ochrona zwierząt oraz ochrona dziedzictwa przyrodniczego Działalność międzynarodowa, wspólnoty lokalne, aktywność społeczna - Działalność wspomagająca rozwój wspólnot i społeczności lokalnych- Promocja i organizacja wolontariatu Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu- Turystyka i krajoznawstwo- Wypoczynek dzieci i młodzieży
Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów	1 Maja 2 Twardogóra	Spotkania, wycieczki, wystawy dla członków związku
Związek Nauczycielstwa Polskiego	Plac Piastów 4/3 Twardogóra	Spotkania nauczycieli emerytów
Koło Wędkarskie	Wielkopolska 48/2 Twardogóra	Popularyzacja wędkarstwa
Stowarzyszenie Viva Art	Wrocławska 39 Twardogóra	Projekt mający na celu promocję i ożywienie zabytkowego kościoła Św. Trójcy oraz organizowanie kameralnych imprez kulturalnych. Celem projektu jest również zaproszenie do współpracy mieszkańców i miejscowych instytucji na rzecz promowania utalentowanej artystycznie młodzieży. Przedsięwzięcie to umożliwi mieszkańcom gminy Twardogóra oraz ościennych gmin kontakt ze sztuką na wysokim poziomie.
Gminne Centrum Informacji w Twardogórze	Ratuszowa 13 a Twardogóra	Przeciwdziałanie bezrobociu, rozwój gospodarczy - Promocja zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy
Gminny Klub Sportowy	Sportowa 1	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury

"Lotnik" Twardogóra	Twardogóra	fizycznej i sportu
Gminny Szkolny Związek Sportowy w Twardogórze	Stefana Batorego 5, Twardogóra	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu
Liga Obrony Kraju - Zarząd Miejsko-Gminny Twardogóra	Kościuszki 98 Twardogóra	Bezpieczeństwo publiczne - Obronność państwa i działalność Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej
Ognisko Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej "Błyskawica" w Twardogórze	1 Maja 2 Twardogóra	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu
Ludowy Zespół Sportowy "Gwardia" w Grabownie Małym	Księcia Henryka Wiernego 14 Twardogóra	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu
Handlowo-Produkcyjna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska" w Twardogórze	Ratuszowa 1 lok. 1, Twardogóra	b.d.
Międzyszkolny Ludowy Klub Sportowy "Echo" w Twardogórze	1 Maja 2 Twardogóra	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu
Spółdzielnia Inwalidów "Spamel"	Wojska Polskiego 3, Twardogóra	b.d.
Spółdzielnia Mieszkaniowa w Twardogórze	Ogrodowa 24a Twardogóra	b.d.
Klub Sportowy "Lotnik" WHM Twardogóra	Wojska Polskiego 1, Twardogóra	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu
Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka	Jagielli 28 Twardogóra	Przewycięzanie trudnych sytuacji życiowych, działalność wspierająca - Pomoc społeczna, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie ich szans Ochrona praw - Upowszechnianie i ochrona wolności i praw człowieka, swobód obywatelskich oraz działań wspomagających rozwój demokracji - Działalność na rzecz rodziny, macierzyństwa, rodzicielstwa, upowszechnianie i ochrona praw dziecka Nauka, kultura, ekologia - Nauka, szkolnictwo wyższe, edukacja, oświata i wychowanie
Klub Sportowy "Wiwa"	Sycowska 16 Goszcz	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu
Uczniowski Klub Sportowy "Bodzio"	Goszcz 91	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu
Spółdzielnia Kótek Rolniczych w Twardogórze z siedzibą w Moszycach	Moszyce	b.d.
Klub Strzelecki "Feniks" Twardogóra	Wesółka 4d	Sport, turystyka, wypoczynek - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miasta i Gminy Twardogóra oraz

<http://www.ngo.pl>



Jedną z działających na terenie Gminy Twardogóra organizacji, mianowicie Stowarzyszenie Przyjaciół Jana Pawła II w Twardogórze, ma status organizacji pożytku publicznego (OPP). Jest to specjalny status, o który wystąpić mogą działające podmioty trzeciego sektora, podkreślający ich wzorcową działalność w sferze społecznej, wiążący się ze spełnianiem szeregu wymogów, ale dający również przywileje, takie jak np. możliwość przekazywania na rzecz organizacji 1% podatku.

Organizacje pozarządowe działające na terenie Gminy współpracują z samorządem gminnym.

Władze Gminy Twardogóra mają także podpisane porozumienie z następującymi stowarzyszeniami o współpracy:

**Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Aglomeracji Wrocławskiej** - Aglomeracja Wrocławska obejmuje miasto Wrocław oraz obszar powiatów: milickiego, oławskiego, oleśnickiego, strzelińskiego, średzkiego, świdnickiego, trzebnickiego, wołowskiego i wrocławskiego. Celami Stowarzyszenia są m.in.:

- upowszechnianie idei samorządności lokalnej,
- zajmowanie stanowisk w sprawach publicznych,
- ochrona wspólnych interesów członków Stowarzyszenia,
- wspieranie działań zmierzających do racjonalnego planowania przestrzennego w Aglomeracji,
- koordynacja współdziałania gmin i powiatów zmierzająca do podtrzymania dziedzictwa kulturowego,
- podejmowanie działań zmierzających do gospodarczego i kulturalnego rozwoju gmin i powiatów zrzeszonych<sup>5</sup>

**Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy** – w skład Stowarzyszenia wchodzi gminy: Dobroszyce, Oborniki Śląskie, Prusice, Trzebnica, Wisznia Mała, Zawonia, Żmigród, Powiat Trzebnicki, Jemielno, Niechlów, Cieszków, Milicz, Twardogóra i Powiat Milicki. Stowarzyszenie obejmuje swoim działaniem obszar Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy.

Główne kierunki działania to:

---

<sup>5</sup><http://www.wroclaw.pl>

- wspieranie samorządów na terenie działania Stowarzyszenia w tworzeniu przedsięwzięć związanych z rozwojem turystyki, rekreacji i wypoczynku,
- współpraca między gminami i powiatami w regionie,
- inicjowanie działań pro-turystycznych, wspólna Promocja,
- pozyskiwanie środków na realizację zadań,
- aktywizacja społeczności lokalnej, organizacja i koordynacja imprez oraz szkoleń<sup>6</sup>.

**Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”** działa jako **Lokalna Grupa Działania** oraz **Lokalna Grupa Rybacka**. Jest to partnerstwo trójsektorowe, skupiające w swoich szeregach przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego (w tym rolników i rybaków) i społecznego, jako podmioty zamieszkałe, prowadzące swoją działalność lub działania na obszarze Doliny Baryczy, objętym Lokalną Strategią Rozwoju (LSR) oraz Lokalną Strategią Rozwoju Obszarów Rybackich (LSROR). Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Doliny Baryczy” ma na celu działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i rybackich Doliny Baryczy w oparciu o wykorzystanie walorów przyrodniczo - kulturowych, szczególnie obszaru „Natura 2000”.<sup>7</sup>

## **II.3 Uwarunkowania gospodarcze**

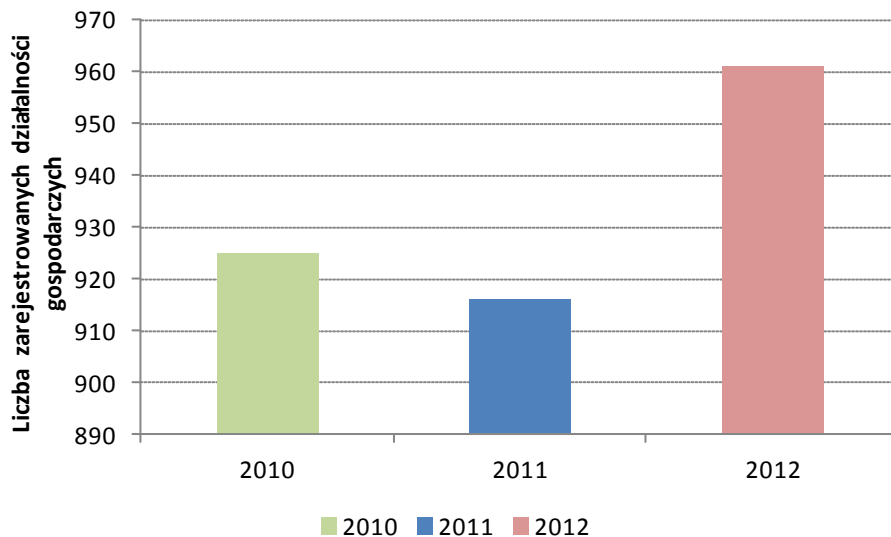
### **II.3.1 Działalność gospodarcza**

Uwarunkowania przyrodnicze Gminy Twardogóra nie sprzyjają rozwojowi intensywnej form przedsiębiorczości. W roku 2012 zarejestrowano działalność 961 podmiotów gospodarczych; 621 podmiotów w mieście (64,6%) oraz 340 na terenach wiejskich Gminy (35,4%). W stosunku do roku 2010 nastąpił wzrost zakładanych działalności gospodarczych o 3,9% (Ryc. 19).

---

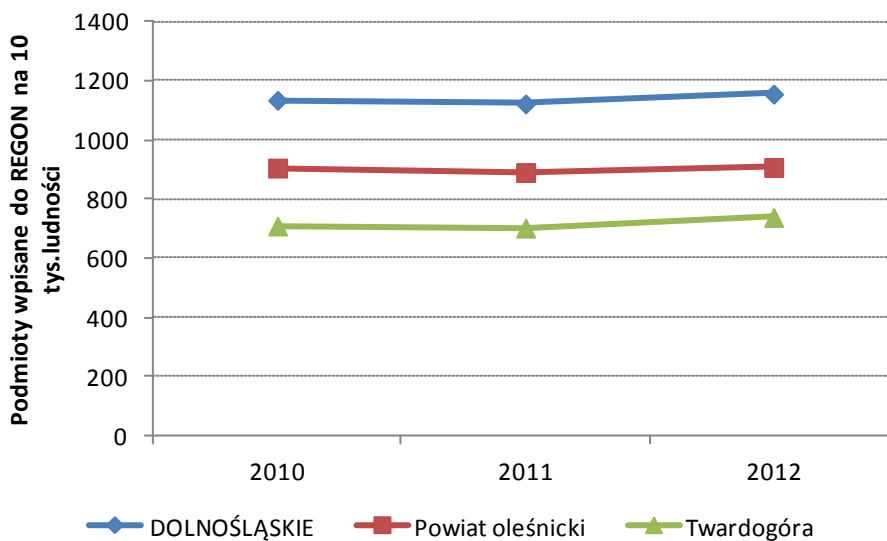
<sup>6</sup> <http://gminyturystyczne.pl>

<sup>7</sup> <http://nasza.barycz.pl>



Ryc. 19. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w Gminie Twardogóra – lata 2010-2012.

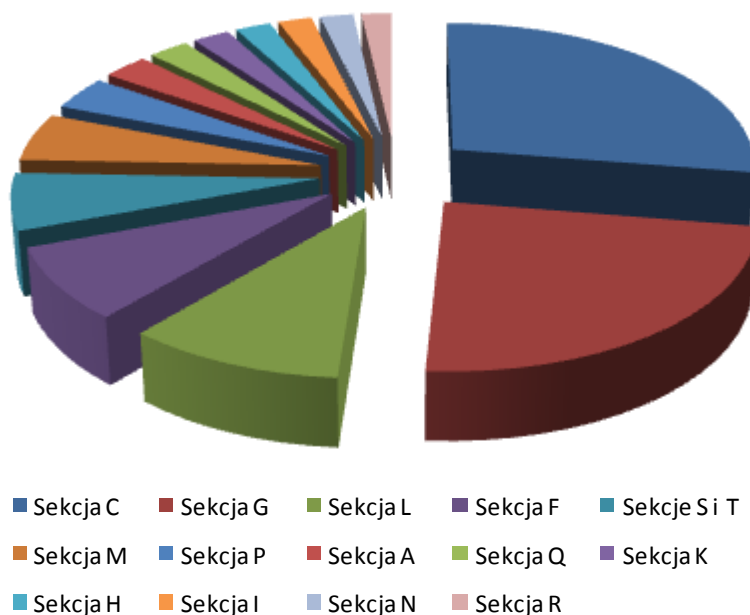
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)



Ryc. 20. Porównanie wskaźnika zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności - lata 2010-2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

Liczba zarejestrowanych podmiotów przypadających na 10 tys. ludności w Gminie Twardogóra, w 2012 roku, wynosiła 739; średnio w województwie dolnośląskim – 1156 podmiotów gospodarczych, w powiecie oleśnickim – 908 (Ryc.20).



Ryc. 21. Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON wg sekcji PKD w Gminie Twardogóra w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

Sekcje:

A – Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo

C - przetwórstwo przemysłowe

F – Budownictwo

G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego

H – Hotele i restauracje

I – Transport i gospodarka magazynowa

K – Obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej

L – Administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne

M – Edukacja

N – Ochrona zdrowia i pomoc społeczna

P – edukacja

Q- opieka zdrowotna i pomoc społeczna

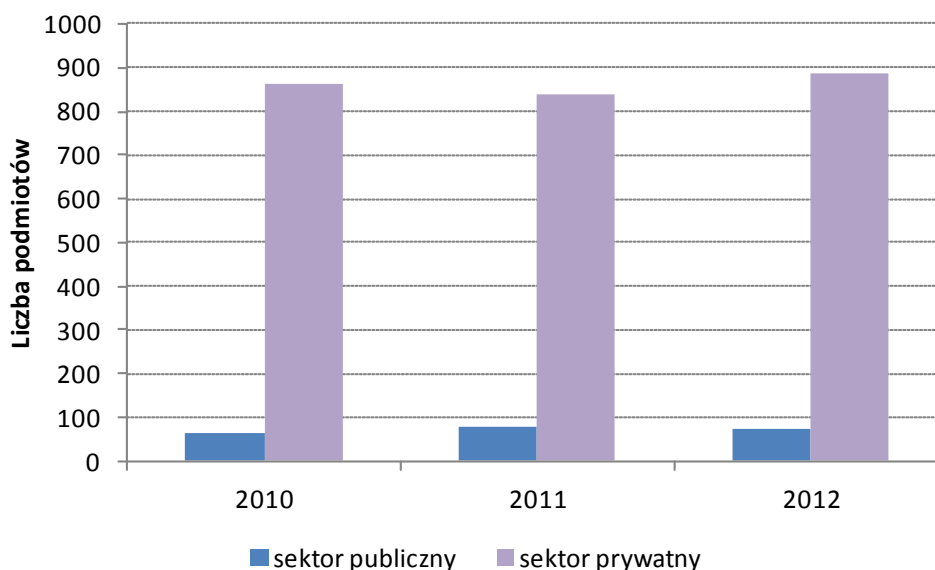
R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

S i T - działalność organizacji członkowskich

Najwięcej osób działa w przetwórstwie przemysłowym – 27,1%, następnie w handlu – 23,1% oraz w administracji – 10%. Daje to w sumie ponad 60% wszystkich podmiotów gospodarczych (Ryc. 21).

Największy wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w stosunku do 2010 r. odnotowano w sekcji L (Administracja publiczna i obrona narodowa,

obowiązkowe ubezpieczenia społeczne) – 2,9 %, największy spadek nastąpił w sekcji F (budownictwo) -1,3%.



Ryc. 22. Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

W działalności gospodarczej zdecydowanie dominuje sektor prywatny – 92,2% : 62,3% w samym mieście (Ryc. 22). Przeważają przedsiębiorstwa drobne, o zatrudnieniu nie przekraczającym 10 osób.

Wśród sektora prywatnego najliczniejszą grupę stanowią podmioty osób fizycznych, które obejmują 80,8% ogółu zarejestrowanych podmiotów prywatnych. Spółki handlowe to 4% podmiotów prywatnych. Niewielki udział w sektorze prywatnym na terenie Gminy odgrywa kapitał zagraniczny. W 2012r. zarejestrowanych w rejestrze REGON było zaledwie 5 spółek prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego, co stanowiło niecały 1 procent podmiotów prywatnych działających na obszarze Gminy.

Gmina, a w szczególności miasto Twardogóra, jest znaczącym w województwie ośrodkiem rzemieślniczej produkcji stolarskiej i tapicerskiej, co wynika z wieloletniej tradycji opartej na olbrzymim zapleczu surowcowym jakim są lasy gminy Twardogóra i gmin ościennych-Dobroszyce, Milicz i Oleśnica.

Do największych przedsiębiorstw produkcyjnych działających na terenie Gminy należą:

- Fabryka Mebli BODZIO - Goszcz - produkcja mebli (ok. 1380 pracowników),
- Ilpea Sp. z o.o. – produkcja uszczelek do chłodziarek (ok. 650 pracowników),

- Spółdzielnia SPAMEL - branża elektryczna (ok. 300 pracowników)
- Wśród ważnych dla gospodarki lokalnej zakładów wymienić można:
- Zakład Produkcyjny TAP-POL - produkcja tworzyw sztucznych
  - Zakład Tworzyw Sztucznych DREWPLAST- produkcja tworzyw sztucznych
  - Zakład Produkcyjny GIERUS MEBLE - produkcja mebli
  - Stolarstwo Meblowe s.c. GAŁA - produkcja mebli

Tereny zabudowy przemysłowej i składowej zlokalizowane są głównie w mieście Twardogóra.

Tabela 23. Podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności w gminach powiatu oleśnickiego wpisane do rejestru REGON w 2012r.

Gminy powiatu oleśnickiego	Liczba podmiotów REGON na 10 tys. ludności 2012 r.
Bierutów	799
Dobroszyce	945
Dziadowa Kłoda	569
Międzybórz	696
Oleśnica	876
Syców	969
<b>Twardogóra</b>	<b>739</b>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, www.stat.gov.pl

Porównując Gminę Twardogóra z pozostałymi gminami powiatu oleśnickiego, pod względem aktywności gospodarczej, Twardogóra wypada słabo (por. tab. 23). Niższy wskaźnik można zauważyć tylko w gminach: Dziadowa Kłoda i Międzybórz. Pozostałe wskaźniki zaprezentowano w tabeli 24.

Tabela 24. Podmioty gospodarcze - wskaźniki - porównanie gmin powiatu oleśnickiego.

Jednostka terytorialna	jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności			jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności			osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym			fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Bierutów	119	75	120	28	65	61	8	9	9	13	14	14
Dobroszyce	100	118	71	56	117	69	11	11	11	22	24	25
Dziadowa Kłoda	52	67	64	34	45	43	7	7	7	34	34	34
Międzybórz	72	76	58	60	99	47	8	8	8	16	16	25

Oleśnica	105	124	85	75	125	69	11	10	11	16	20	21
Syców	93	94	89	55	87	56	11	11	12	20	20	21
<b>Twardogóra</b>	<b>68</b>	<b>81</b>	<b>85</b>	<b>48</b>	<b>83</b>	<b>55</b>	<b>8</b>	<b>8</b>	<b>8</b>	<b>15</b>	<b>15</b>	<b>15</b>

Źródło: www.stat.gov.pl

### II.3.2 Turystyka

#### II.3.2.1 Miejsca noclegowe

Baza turystyczna na terenie Gminy Twardogóra to w dużej mierze gospodarstwa agroturystyczne. Największe obiekty to:

1. Hotel przy Hali Sportowo-Widowiskowej, ul. Wrocławska 39, Twardogóra. Miejsca noclegowe: 11 pokoi pomieści łącznie 33 osoby. Pokoje wyposażone w TV, telefony, posiadają łącza internetowe. Do dyspozycji gości: świetlica wyposażona w sprzęt RTV, siłownia, sauna, wanna z hydromasażem, sala aerobiku, strzelnica.
2. Gospodarstwo Agroturystyczne "HUBERT", Poręby 6. Miejsca noclegowe: 8 pokoi pomieści 18 osób.
3. Campus Domasławice, Domasławice 30. Miejsca noclegowe: pole namiotowe na 100 namiotów, 13 stanowisk na ampery i przyczepy kempingowe, 5 domków holenderskich. Do dyspozycji gości: boisko do piłki nożnej, boisko do koszykówki, kort tenisowy, park linowy.
4. Noclegi w obiekcie świetlicy środowiskowej, Moszyce 55 a. Miejsca noclegowe: 10 pokoi pomieści łącznie 28 osób. Pokoje wyposażone w TV, telefony, posiadają łącza internetowe. Do dyspozycji gości sala konferencyjna/bankietowa.
5. Noclegi w Leśniczówce, Gola Wielka 32. Miejsca noclegowe: 2 pokoje pomieszczą 6 osób.
6. Noclegi w „Centrum Inicjatyw Wiejskich” w Chełstowie: miejsca noclegowe dla 30 osób.

#### II.3.2.2 Szlaki turystyczne

Przybywającym do Twardogóry turystom Gmina zaoferować może szlaki piesze i rowerowe obejmujące całą gminę, które stanowią jeden wspólny system pozwalający na bezpośredni dojazd z Wrocławia, bądź odbywanie wycieczek w różnych kombinacjach. Skorzystać można z m.in. z fragmentu Szlaku Rowerowego EURO-VELO R9, tzw. „Szlaku bursztynowego” poprowadzonego od Morza Bałtyckiego po Morze Adriatyckie. Na terenie Dolnego Śląska trasa przebiega od Poznania przez Trzebnicę w kierunku Wrocławia.

Gmina prowadzi również aktywną kampanię promocyjną, wydała opracowanie pt.: "Uroki Twardogóry i okolic" oraz mapę z lokalizacją szlaków turystycznych.

Wytyczone na terenie Gminy Twardogóra szlaki i ścieżki<sup>8</sup>:

**Szlak niebieski** (pieszy, dostępny dla rowerów): Grabowno Wielkie (Dworzec PKP) – Grabowno Małe – Leśne Domy – Twardogóra – Wesółka – Goszcz – Domasławice – Poręby – Możdżanów – Milicz. Długość 30,5 km.

Rozpoczyna się przy stacji PKP Grabowno Wielkie, następnie w Grabownie Małym można obejrzeć drewniany kościółek. Kolejną atrakcją jest rezerwat "Torfowisko koło Grabowna Wielkiego", dalej zwiedzanie miasta Twardogóry. W Wesółce obejrzeć można nieczynny stary młyn. Przy szlaku znajdują się pomniki przyrody: stare okazałe dęby. W Goszczu zwiedzić można Mauzoleum Reichenbachów i kompleks pałacowo-parkowy. W Trosce zlokalizowane są użytki ekologiczne, a także okazałe dęby. Przed Domasławicami ciekawostką są rowy przeciwczołgowe. W Porębach znajduje się gospodarstwo ekologiczne "Folwark Polski", gospodarstwo agroturystyczne "Hubert", stawy z Parku Krajobrazowego "Dolina Baryczy". Szlak niebieski nie tworzy pętli na terenie gminy. Można jednak połączyć jego część z innymi szlakami. Wybór trasy zależy od turysty. Wszystkie pętle rozpoczynają się na stacji PKP w Twardogórze. Można te trasy pokonywać w różny sposób, w zależności od upodobań.

**Szlak żółty** (pieszy): Twardogóra PKP – Sądrożyce – Chełstów – Most Piecha – Moszyce – Twardogóra PKP. Długość 13,7 km.

Pierwszy punkt szlaku to wzgórze widokowe w Sądrożycach, skąd rozpościera się piękna panorama miasta Twardogóra. Przemierzając pola i lasy dociera się Chełstowa, gdzie można odpocząć w cieniu wiekowych, olbrzymich lip, rosnących wokół uroczego drewnianego kościółka Św. Idziego. Lasem i wąwozem wzdłuż strumienia następuje powrót do Twardogóry. Jest to najkrótsza trasa, idealna na niedzielne popołudnie.

**Szlak zielony** (rowerowy): Twardogóra – Moszyce – Gola Wielka – Goszcz – Szczodrak – Wesółka – Twardogóra. Długość 22,8 km.

Prowadzi najpierw do wsi Wesółka, gdzie znajduje się stary młyn, następnie aleją dębową, obok pomników przyrody, dębów "Henryka" i "Bliźniaka", dociera się do Krzyża Prokopa, a następnie do Goszcza, gdzie po dojściu obok mauzoleum do zespołu pałacowo-parkowego szlak zielony łączy się z innymi szlakami (niebieskim i czerwonym). W Trosce

---

<sup>8</sup> [www.twardogora.pl](http://www.twardogora.pl)



szlak niebieski idzie dalej w stronę Domasławic, a szlak zielony w stronę Goli, wzdłuż Prądni. Po drodze mijają się użytki ekologiczne i wąwozem Prądni dochodzi do leśniczówki w Goli Wielkiej. Warto tutaj zatrzymać się na dłużej, podejść do rezerwatu jodłowego "Gola", popodziwiać olbrzymie głazy narzutowe, wykapać się, napić czystej źródlanej wody, pojeździć konno lub bryczką, pośpiewać przy ognisku. Po ciekawym postoju w Goli Wielkiej obok ogromnej starej lipy (ok. 7 m obwodu) szlak prowadzi wśród strumieni i wzniesień w stronę Moszyc i Twardogóry.

**Szlak czerwony** (rowerowy): Twardogóra (Dworzec PKP) – Trzy Chałupy – Olszówka – Kuźnia Goszczańska – Nowa Wieś Goszczańska – Świniary – Drągów – Goszcz – Troska – Gola Wielka – Chełstów – Drogoszowice – Kolonia Sosnówka – Sosnówka – Sądrożyce – Twardogóra. Długość 46,5 km.

Biegnie w stronę Olszówki poprzez Trzy Chałupy, gdzie można napotkać bociany w gnieździe. Dalej można się zatrzymać przy stawach (Długim i Soczewicy) na ognisko lub na kąpiel w stawach w Kuźnicy Goszczańskiej, są też stawy rybne przy starym PGR. Dalej szlak prowadzi poprzez Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”. Poprzez Drożdżęciny, Zakrzów i Drągów szlak prowadzi do Goszcza. Stąd można wrócić szlakiem zielonym albo niebieskim do Twardogóry lub dalej pojechać szlakiem czerwonym w stronę Goli Wielkiej i stamtąd wrócić do miasta szlakiem zielonym lub pokonać całą pętlę szlaku czerwonego, która prowadzi w stronę Sosnówki, gdzie można pojeździć konno, wykapać się, rozpalic ognisko i obejrzeć największy na świecie zbiór fragmentów Muru Berlińskiego. Dalej warto na chwilę odpocząć w Chełstowie, a następnie w Drogoszowicach. W Dąbrowie również można odpocząć (miejsce na ognisko i plac zabaw). Oprócz leśniczówki, w lesie można odnaleźć kamień pamiątkowy, pozostawiony w miejscu, gdzie w 1922 roku jeleni zabił leśniczego. Powrót do Twardogóry przebiega obok rezerwatu "Torfowisko koło Grabowna Wielkiego". Jest to najdłuższa proponowana trasa.

**Szlak niebieski** (rowerowy) „Korona Kocich Gór” - na odcinku gminy Twardogóra prowadzi przez: Bukowinka – Grabowno Wielkie – Kolonia Grabowno – Twardogóra (GOSIR, PKP) – Sądrożyce – Chełstów – Gola Wielka. Długość 20,5 km

Szlak rowerowy Korona Kocich Gór został wytyczony przez Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy w 2008 r. na odcinku Strupina (gmina Prusice) – Grabowno Wielkie. Szlak ten przechodzi przez najwyższe wzniesienia Wzgórz Trzebnickich i Wału Trzebnickiego, popularnie zwanych Kocimi Górami.

Ponadto:

**Szlak "Bocianich Gniazd"** (nieoznakowany). Najlepiej przemierzać go rowerem. Prowadzi z Twardogóry do Goszcza, gdzie znajduje się pierwsze gniazdo. Następne gniazda znajdują się w Drągowie, potem gniazdo w Zakrzowie, dwa następne są w Drożdżęcinie. Dojeżdżając do Poręb można już jechać szlakiem turystycznym (niebieskim, w stronę Twardogóry). Po drodze gniazdo jest też w Łaziskach i Domasławicach.

**Ścieżka spacerowo - rekreacyjna wzdłuż Skoryni** położona jest na dwóch obszarach przylegających do rzeki a oddalonych od siebie w linii prostej o ok. 230m. Obie części łączy teren z kąpieliskiem i lodowiskiem, zbiornikiem rekreacyjnym oraz kortami tenisowymi. Na obszarze I, są ścieżki pieszo - joggingowe wzdłuż rzeki po obydwu jej stronach, plac zabaw dla dzieci, plac do gry w bule oraz miejsca parkingowe dla samochodów osobowych. Na obszarze II, oprócz ścieżki w postaci drewnianego traktu wzdłuż rzeki, znajdują się elementy rekreacyjne tworzące ścieżkę zdrowia z urządzeniami terenowymi w postaci trampolin, bali z linami, drabinek, równoważni, itp., jest wiata leśna z wydzielonym miejscem na ognisko oraz parking. W stworzonym kompleksie parkowo-leśnym oprócz spacerów istnieje także możliwość uprawiania nordic walking, joggingu, gry w boule czy innej aktywności fizycznej przy wykorzystaniu urządzeń terenowych. Dodatkowym atutem obszaru jest sąsiedztwo zabytkowego kościoła oraz terenów sportowych.

### **Ścieżka przyrodnicza w rezerwacie „Torfowisko koło Grabowna”**

Udostępniona do zwiedzania jest część północna rezerwatu na powierzchni 1,40 ha. Wytyczona tam została ścieżka przyrodnicza prowadząca skrajem rezerwatu. Utworzona została w 1999 r. przez Ewalda Ranzoska i Bożenę Hołubkę. Obejmuje trasę o długości 520 m, z sześcioma przystankami opatrzonymi barwnymi tablicami, na których przedstawione są najbardziej charakterystyczne dla danego odcinka rośliny i krótka nota ułatwiająca samodzielne zidentyfikowanie ich w terenie:

- przystanek 1 – Las mieszany. Ekoton, strefy przejściowe,
- przystanek 2 – Trawy i turzyce,
- przystanek 3 – Zarośla łozowe,
- przystanek 4 – Torfowce w brzezince,
- przystanek 5 – Rośliny wodne,
- przystanek 6 – Okresowy przepływ wody.

### **Ścieżka dydaktyczna przy Kąciku Edukacyjnym „Dąbrówka”**

Ścieżka dydaktyczna przy Kąciku Edukacyjnym „Dąbrówka” położona jest na Wzgórzach Twardogórskich. Całkowita długość ścieżki wynosi 1,8 km. Częściowo pokrywa się ona z czerwonym szlakiem rowerowym biegnącym z Twardogóry. Ścieżka została zaprojektowana w postaci koła z dojściem do przystanku nr 7, wzdłuż istniejących dróg i ścieżek leśnych:

- przystanek 1 – Odnowienie naturalne buka,
- przystanek 2 – Drzewostany nasienne,
- przystanek 3 – Jak choruje las?,
- przystanek 4 – Budowa pionowa drzewostanu,
- przystanek 5 – Grób leśnika,
- przystanek 6 – Wodopój dla zwierzyny leśnej,
- przystanek 7 – Dokarmianie zwierzyny,
- przystanek 8 – Młode pokolenie drzew,
- przystanek 9 – Skąd leśnik wie gdzie jest?,
- przystanek 10 – Sposoby zagospodarowania lasu,
- przystanek 11 – Martwe drzewo.

#### **I.3.2.3 Zabytki**

Na terenie gminy Twardogóra znajdują się historyczne obiekty objęte ochroną prawną i wpisane do rejestru zabytków. Są to zarówno obiekty kubaturowe jak i historyczne układy urbanistyczne<sup>9</sup>:

Chełstów:

- kościół fil. p.w. św. Idziego Opata, drewn., 1650-60, nr rej.: A/1369/1178 z 2.12.1964

Goszcz:

- układ ruralistyczny, XVIII-XIX, nr rej.: A/789 z 30.06.2006
- kościół par. p.w. Narodzenia NMP, 1778, 1964, nr rej.: A/1370/1641 z 15.04.1966
- kościół ewangelicki, 1743-49, nr rej.: A/3551/1179 z 2.12.1964

---

<sup>9</sup> <http://www.nid.pl/idm.580.zabytki-nieruchome.html> – stan na dzień 31.03.2013

- cmentarz ewangelicki, nieczynny, ok. poł. XIX, nr rej.: A/3525/659/W z 21.07.1992
- zespół pałacowy, 1749-55, 1886-88:
  - pałac (ruina), nr rej.: A/3541/225 z 14.07.1950
  - 2 budynki łącznikowe, nr rej.: A/1066/1-8 z 28.05.2008
  - 2 oficyny –d. domy gościnne, nr rej.: j.w
  - oficyna mieszkalna, nr rej.: j.w.
  - stajnia koni wyjazdowych, nr rej.: j.w.
  - maneż, nr rej.: j.w.
  - dom ogrodnika, nr rej.: j.w.
  - budynek bramny, ob. dom nr 63, XVIII/XIX, nr rej.: A/3549/1642 z 15.04.1966
  - 2 domy służby pałacowej, 1760, nr rej.: A/1067/1-2 z 10.06.2008
  - park, nr rej.: A/3540/192 z 31.05.1950

#### Grabowno Małe:

- kościół fil. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, drewn., 2 poł. XVIII, XIX, nr rej.: A/1371/480 z 12.05.1958 i 1177 z 2.12.1964
- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.

#### Grabowno Wielkie:

- kościół ewangelicki, ob. rzym. kat. par. p.w. MB Częstochowskiej, XIX, nr rej.: A/1372/551/W z 17.02.1984
- park (relikty), 1740, k. XIX, z piwnicami dworu, 1680, nr rej.: A/3527/627/W z 11.04.1990

#### Twardogóra:

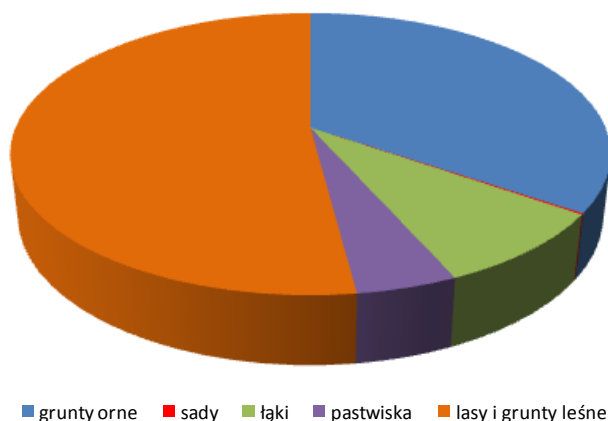
- ośrodek historyczny miasta, nr rej.: A/1850/515 z 1.12.1958
- kościół ewangelicki p.w. Świętej Trójcy i Matki Boskiej, ob. nieczynny, szach., 1879, nr rej.: A/1004 z 27.03.2007
- kościół ewangelicki, ob. rzym. kat. par. p.w. Wspomożenia Wiernych, 1874-76, nr rej.: A/1373/1648 z 15.04.1966
- pałac, ob. zespół szkół, ul. Wrocławska 6, pocz. XVIII, nr rej.: A/3545/983 z 27.08.1963
- dom, ul. Ratuszowa12, XIX, nr rej.: A/3548/1647 z 15.04.1966.

### II.3.3 Rolnictwo i leśnictwo

#### II.3.3.1 Rolnictwo

Gmina Twardogóra jest gminą rolniczą, w której dominują tereny użytkowane rolniczo. Powierzchnia Gminy według ewidencji gruntów Starostwa Powiatowego w Oleśnicy wynosi 167,86 km<sup>2</sup>, z czego na użytki rolne przypada 80,21 km<sup>2</sup> (prawie 50% powierzchni).

Wśród użytków rolnych największą część stanowią lasy i grunty leśne, w następnej kolejności grunty orne (ryc. 23).



Ryc. 23. Struktura użytków rolnych w Gminie Twardogóra 2010 r.  
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).

Na obszarze gminy Twardogóra struktura gruntów ornych przedstawia się następująco: dominują gleby słabe – V i VI klasy, gleby najlepsze, zaliczane do I i II klasy, mają niewielki udział ogólnej powierzchni gminy. Procentowy udział poszczególnych klas bonitacyjnych przedstawia się następująco:

- I i II klasa: -----
- III klasa: 3,27 %
- IV klasa: 29,57 %
- V i VI klasa: 67,16 %

W strukturze użytków zielonych natomiast największy udział mają grunty średniej klasy IV i prezentują się następująco:

- I i II klasa: -----
- III klasa: 3,68%
- IV klasa: 54,71%

- V i VI klasa: 41,61 %<sup>10</sup>

W Gminie, według Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 roku, pod względem powierzchni dominowały gospodarstwa o dużym areale (15 ha i więcej), co stanowiło prawie 58% powierzchni ogółem. Strukturę powierzchni gruntów ogółem według wielkości gospodarstw przedstawia tabela 25.

Tabela 25. Struktura powierzchni gruntów ogółem według wielkości gospodarstw w 2010 roku.

Wyszczególnienie	Udział % w powierzchni ogółem
0,01 ha – 1 ha włącznie	5,48%
powyżej 1 ha – do mniej niż 5 ha	15,18%
od 5 ha – do mniej niż 10 ha	14,55%
od 10 ha – do mniej niż 15 ha	7,19%
15 ha i więcej	57,60%
Łącznie	100 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie PSR 2010 rok.

Gospodarstwa indywidualne stanowiły, według PSR w 2010 roku, prawie 100% wszystkich gospodarstw. Ogółem gospodarstw rolnych było 1201, z czego 1200 stanowiły gospodarstwa indywidualne. Analizując dokładniej liczbę indywidualnych gospodarstw rolnych pod względem powierzchni to w 2010 roku, na terenie gminy było:

- 114 gospodarstwa do 1 ha włącznie;
- 202 gospodarstwa powyżej 1 ha do mniej niż 5 ha;
- 96 gospodarstw od 5 do mniej niż 10 ha;
- 26 gospodarstw od 10 do mniej niż 15 ha;
- 63 gospodarstw powyżej 15 ha;

Prowadzona jest wielokierunkowa produkcja rolna. W zasiewach dominują zboża ze znaczącym udziałem żyta, pszenżyta i jęczmienia jarego (tab. 26) oraz (ryc. 24).

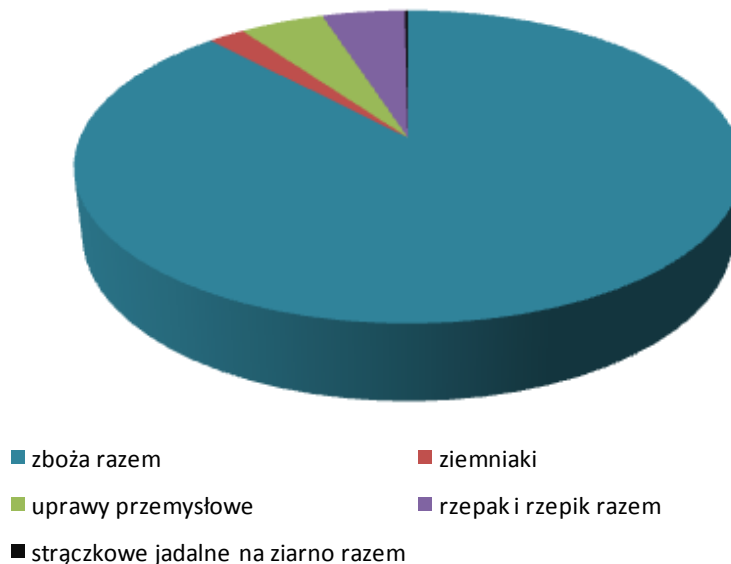
Tabela 26. Powierzchnia zasiewów w Gminie Twardogóra

Wyszczególnienie	Powierzchnia zasiewów (ha)
Ogółem, w tym:	2 418,39
Zboża	1 998,95
Uprawy przemysłowe	110,80
Rzepak	109,31

<sup>10</sup> Dane z opracowania „Plan urzędniowo-rolny” Urząd Gminy Twardogóra

Ziemniaki	48,18
Warzywa strączkowe	4,09

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PSR 2010 rok.



Ryc. 24. Uprawy w Gminie Twardogóra

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, www.stat.gov.pl

Podobnie jak w całym kraju, w ostatnich latach nastąpił znaczny spadek pogłowia zwierząt hodowlanych. Przy małej opłacalności hodowli większość rolników przestawia się wyłącznie na uprawy roślinne. Na terenie Gminy nie ma większych ośrodków hodowli bydła - łącznie 68 gospodarstw utrzymuje bydło. Hodowla jest rozproszona i na niewielką skalę - od 1 do kilkunastu sztuk w każdej wsi. Wynika to z małej opłacalności chowu tradycyjnymi metodami, w niewielkich obszarowo gospodarstwach oraz wysokich nakładów pracy. Wśród zwierząt hodowlanych w Gminie dominuje drób, który jest obecny w 178 gospodarstwach. W 38 gospodarstwach, w celach turystycznych i rekreacyjnych, hodowane są konie (tab. 27). Według Powszechnego Spisu Rolnego za 2010 rok na terenie Gminy znajdowało się 245 ciągników w 189 gospodarstwach rolnych.

Tabela 27. Pogłowia zwierząt w Gminie Twardogóra.

Wyszczególnienie (rodzaj zwierząt)	Ilość (sztuk)
Bydło	358
Konie	144
Drób	41374

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PSR 2010 rok.

### II.3.3.2 Leśnictwo

Lesistość Gminy Twardogóra wynosi około 45%. Prawie każda miejscowość gminy leży wśród lasów. Z tego względu większość z nich ma nazwy pochodzące od drzew albo związane z lasem (np. Olszówka, Dąbrowa, Bukowinka, Grabowno itd.).

Lasy<sup>11</sup> położone są w V Śląskiej Krainie Przyrodniczo-Leśnej, w drugiej Dzielnicy Wrocławskiej, w Mezoregionie Pradoliny Wrocławskiej. Administracyjnie należą do Nadleśnictwa Oleśnica Goszcz, Twardogóra i Nadleśnictwa Milicz.

Dominują tutaj żyzne siedliska boru mieszanego świeżego i lasu mieszanego świeżego. Inne siedliska jak bór świeży, las świeży, bór mieszany wilgotny, las mieszany wilgotny, las wilgotny i olsy występują na niewielkich powierzchniach.

Dominującym gatunkiem lasów na terenie gminy Twardogóra jest sosna, stanowiąca 75 % udziału powierzchniowego. Z głównych gatunków jako panujących i w domieszkach występuje dąb, olsza, brzoza, buk, i świerk. Pozostałe gatunki nie mają większego znaczenia gospodarczego, występują one w zmieszaniu, podnosząc stan zdrowotny lasu, zwiększają walory estetyczne leśnego krajobrazu oraz wzbogacają biocenozę lasu.

Lasy w przeważającej większości są w rękach prywatnych – 83% terenów zalesionych należy do indywidualnych właścicieli.

Spada wielkość pozyskiwanego drewna - w 2010 roku na obszarze Gminy pozyskano 160 m<sup>3</sup> drewna (grubizny), w 2011 – 249m<sup>3</sup>, a w 2012 roku już tylko 143m<sup>3</sup>. Całość drewna pochodziła z lasów prywatnych.

### II.3.4 Bezrobocie i rynek pracy

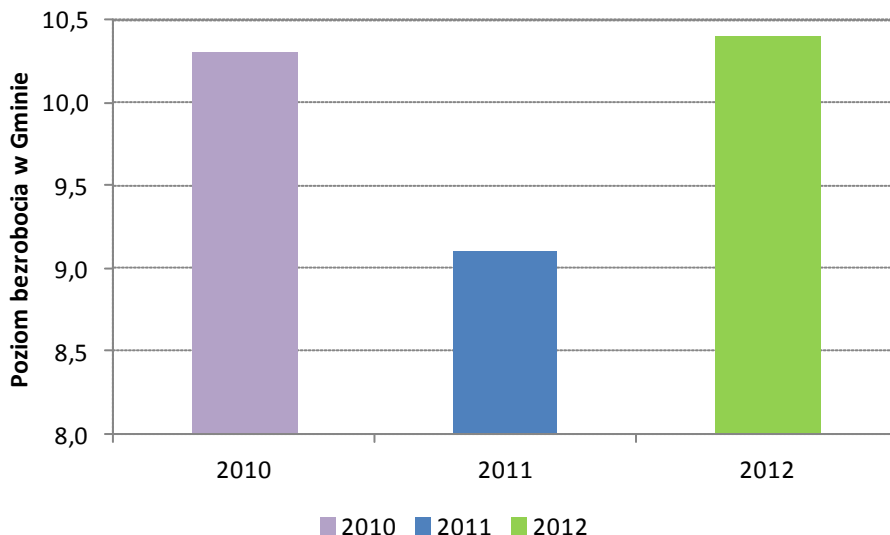
Jedną z najistotniejszych kwestii w diagnozie układu lokalnego jest problem bezrobocia. Jest to również jedna z głównych determinant sytuacji ekonomicznej gminy i perspektyw jej rozwoju społecznego i gospodarczego. W okresie ostatnich trzech lat bezrobocie w gminie Twardogóra utrzymuje się na wysokim poziomie 9%-10% (ryc. 25.)

Trzeba jednak zaznaczyć, iż oficjalne dane prawdopodobnie nie dają pełnego obrazu bezrobocia w gminie. Istnieje prawdopodobnie trudne do oszacowania bezrobocie ukryte.

---

<sup>11</sup> Studium uwarunkowań...





Ryc. 25. Udział zarejestrowanych bezrobotnych ogółem w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w Gminie Twardogóra

Źródło: [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

Wśród osób bezrobotnych ponad połowę stanowią kobiety – w kolejnych latach (2010-2012) było to odpowiednio 56,7%, 56,1%, 54,2% (ryc. 26).



Ryc. 26. Bezrobotni w Gminie wg płci

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Oleśnicy, Filia w Twardogórze

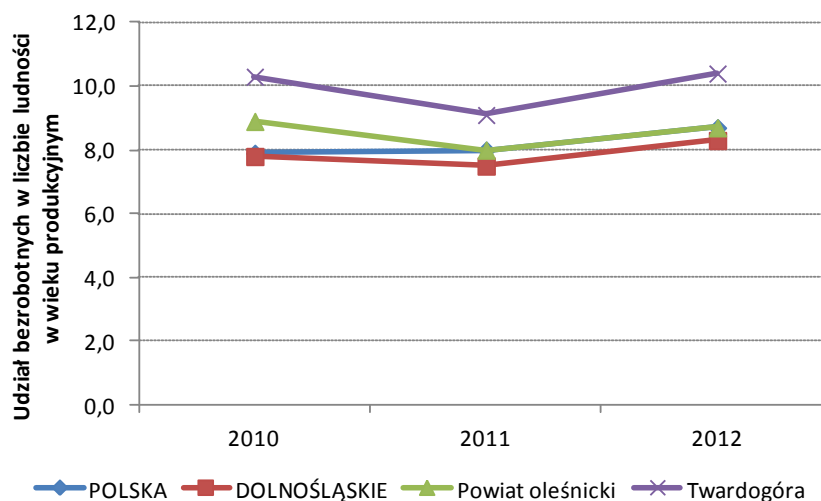
Choć odsetek bezrobotnych kobiet był w analizowanym okresie nieco wyższy niż odsetek bezrobotnych mężczyzn, to wydaje się, że bezrobocie w Gminie w równym stopniu dotyka tak mężczyzn jak i kobiety. Szczegółowe dane na temat bezrobocia (tab. 28).

Tabela 28. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Twardogóra

Lata	Liczba bezrobotnych w Gminie	
	Ogółem	W tym kobiety
2010	887	503
2011	786	441
2012	895	485

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Oleśnicy, Filia w Twardogórze

Wskaźnik bezrobocia w 2012 roku w Gminie Twardogóra wyniósł 10,4% i był wyższy niż notowania dla powiatu oleśnickiego (8,7%), dla całego województwa (8,3%), przy wskaźniku dla kraju w wysokości 8,7% (Ryc. 27). Jest to zatem wskaźnik wysoki.



Ryc. 27. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym - porównanie

Źródło: www.stat.gov.pl

Zdecydowanie najwięcej bezrobotnych zamieszkuje największe skupiska Gminy, czyli Twardogórę (49,4%), Grabowno Wielkie (10,9%) oraz Goszcz (8%) – stan na koniec 2012 roku. (tab. 29).

Tabela 29. Liczba osób bezrobotnych w poszczególnych miejscowościach Gminy Twardogóra

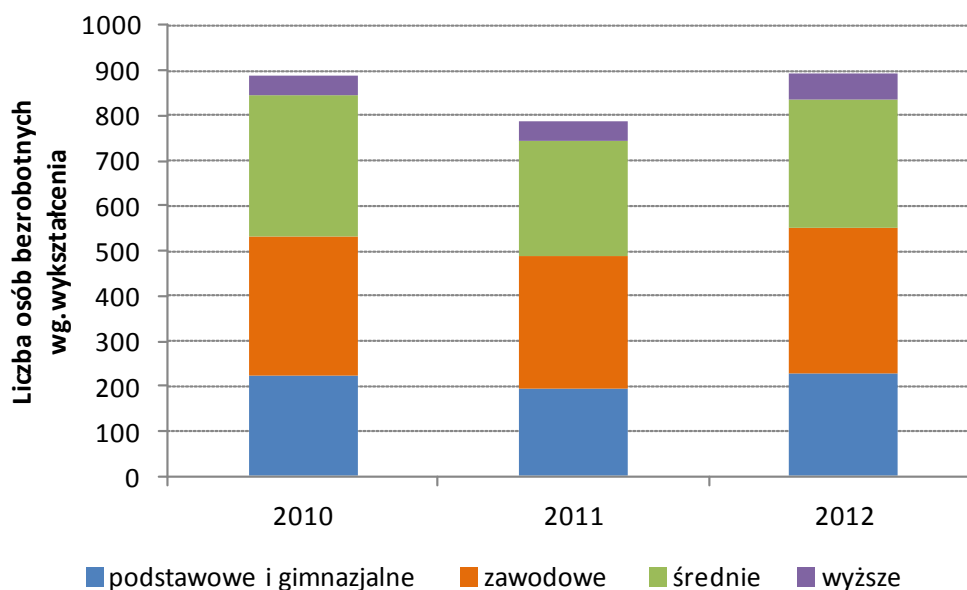
Miejscowość / Lata	2010	2011	2012
Będzin	0	1	1
Brodowce	5	5	7
Brzezina	0	1	0
Bukowinka	9	6	9

Chelstów	18	16	14
Chelstówek	21	16	15
Czwórka	1	0	3
Dąbrowa	5	8	4
Domasławice	13	10	25
Drągów	10	8	13
Drągówek	2	1	0
Drogoszowice	11	8	14
Drożdżęcín	0	1	1
Gola Mała	4	5	3
Gola Wielka	12	10	13
Goszcz	71	80	72
Grabek	1	0	1
Jezioro	0	0	0
Grabowno Małe	35	20	42
Grabowno Wielkie	115	93	98
Kolonia	1	1	2
Kuźnia Goszczańska	3	4	5
Łazisko	7	6	6
Moszyce	30	35	37
Nowa Wieś Goszczańska	27	23	24
Olszówka	7	4	12
Pajęczak	2	2	3
Poręby	0	2	0
Sądrożyce	13	12	10
Sosnówka	8	13	11
Szczodrak	0	0	0
Świniary	0	1	1
Troska	0	0	0
Trzy Chałupy	2	4	1
Twardogóra	452	392	442
Wesołka	0	2	5
Zakrzów	5	4	4

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Oleśnicy, Filia w Twardogórze

Osoby młode, w wieku do 25 lat, stanowiły w 2012 roku 20,2% bezrobotnych, zaś osoby starsze, powyżej 50 roku życia – 28,4%, przy czym w analizowanym okresie można zauważyć zwiększanie się udziału osób starszych wśród bezrobotnych -w 2010 udział ten wynosił niecałe 25%.

Najbardziej liczną kategorię bezrobotnych – gdy weźmiemy pod uwagę wykształcenie – stanowią osoby z wykształceniem zawodowym (36% w 2012 r.), za nimi sytuują się osoby z wykształceniem średnim (32,2%). Najmniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem wyższym 6,5% (ryc. 28).



Ryc. 28. Bezrobotni w Gminie Twardogóra wg wykształcenia

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Oleśnicy, Filia w Twardogórze

W ciągu badanego okresu 2010-2012, wśród bezrobotnych, najbardziej wzrósł udział osób z wykształceniem wyższym o 2%, a w następnej kolejności wśród osób z wykształceniem zawodowym o 1,4%. Wprawdzie osoby z wykształceniem wyższym stanowią niewielką część bezrobotnych, ale zwiększanie się ich liczby powinno niepokoić, szczególnie dlatego, że bardzo często bezrobocie dotyczy absolwentów szkół wyższych, nieposiadających doświadczenia zawodowego. Konieczne jest więc podejmowanie działań na rzecz poprawy sytuacji osób lepiej wykształconych na rynku pracy. Najmniej pogłębia się bezrobocie wśród osób z wykształceniem średnim, gdzie odnotowano spadek bezrobocia w analizowanym okresie o 3,3%. Wzrasta udział osób bez kwalifikacji zawodowych w ciągu trzech lat o 9% oraz udział osób długotrwale bezrobotnych o 19,4%.

Powiatowy Urząd Pracy realizuje różnego rodzaju formy wsparcia (tab. 30) mające pomóc osobom bezrobotnym w powrocie na rynek pracy.

Tab. 30. Bezrobotni skierowani do programów Rynku Pracy z Gminy Twardogóra

Programy	2010	2011	2012
Prace interwencyjne	43	36	27
Prace społecznie użyteczne	18	16	21
Roboty publiczne	6	5	6
Stáže	88	58	36
Szkolenia i przekwalifikowania	47	36	43

Jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej	29	11	23
Refundacja pracodawcy kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego	10	8	6
Ogółem	241	170	162

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Oleśnicy, Filia w Twardogórze

Najwyższa efektywność zatrudnienia zauważalna jest po pracach interwencyjnych – 77,7%, w drugiej kolejności po stażu – 66,6% - dane za rok 2012.

## II.4 Infrastruktura techniczna

### II.4.1 Sieć wodociągowa i kanalizacyjna

#### II.4.1.1 Sieć wodociągowa

Gmina Twardogóra zaopatrywana jest w wodę do picia i do celów gospodarczych z ujęć Stacji Uzdatniania Wody (SUW) zlokalizowanych w Sądrożycach, Chełstowie i Grabownie Wielkim. Użytkownikiem i właścicielem wodociągów jest Urząd Gminy w Twardogórze, podmiotem zarządzającym jest natomiast Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Twardogórze, przy ul. Wrocławskiej 15.

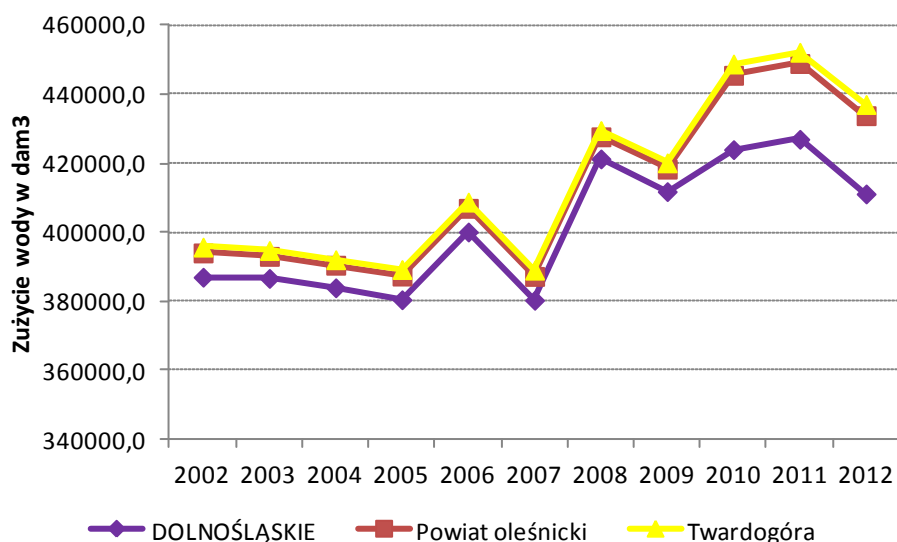
W Gminie jest 9 studni, które korzystają z ujęć wód podziemnych w Brzezince-Sosnowce, Chełstowie i Grabownie Wielkim. Sumaryczna wydajność ujęć wody to 498,5m<sup>3</sup>/h co w pełni zaspokaja zapotrzebowanie odbiorców. Skład bakteriologiczny wody nie budzi zastrzeżeń.

Sumaryczna długość sieci wodociągowej w Gminie Twardogóra wynosi 21,9km +158,2km = 180,1km. Istniejąca sieć ma od 3 do 37 lat. Odbiorcami są głównie gospodarstwa domowe (tab. 31).

Tabela 31. Odbiorcy korzystający z sieci wodociągowej

Odbiorcy	Ilość odbiorców w sztukach	Ilość odbiorców w % korzystających z sieci
Gospodarstwa domowe	2 574 gospodarstw domowych	98 %
Odbiorcy komunalni	114 odbiorców	100 %
Przedsiębiorcy / rzemieślnicy	157, w tym 27 rzemieślników	100 %

Źródło: Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Twardogóra



Ryc. 29. Zużycie wody na 1 mieszkańca w dam<sup>3</sup> w Gminie Twardogóra na tle powiatu i województwa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych, www.stat.gov.pl

Zużycie wody na terenie Gminy systematycznie wzrasta (Ryc. 29). Dzięki rozbudowie wodociągu, tylko 2% gospodarstw domowych (łącznie 62 osoby) pozostaje nie podłączonych do sieci. Ubytki na sieci wynoszą 94 tys. m<sup>3</sup>, zużycie wody na cele bytowo-gospodarcze wynosi średnio 325,3 tysięcy m<sup>3</sup> rocznie, na cele przemysłowe 21,8 tys. m<sup>3</sup>.

#### II.4.1.2 Sieć kanalizacyjna

Gmina Twardogóra posiada sieć kanalizacyjną, której podmiotem zarządzającym jest Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Twardogórze, przy ul. Wrocławskiej 15. Długość sieci kanalizacyjnej (wiek od 2 do 37 lat) na terenie Gminy wynosi:

- kanalizacja deszczowa: 20,3 km
- kanalizacja sanitarna: 54,4 km.

Tabela 32. Odbiorcy korzystający z sieci kanalizacyjnej

Odbiorcy	Ilość odbiorców w sztukach	Ilość odbiorców w % korzystających z sieci
Gospodarstwa domowe	1 374	52%
Odbiorcy komunalni	10	100 %
Przedsiębiorcy / rzemieślnicy	112, w tym 15 rzemieślników	71 %

Źródło: Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Twardogóra

Pozostali mieszkańcy, nie podłączeni do sieci kanalizacyjnej, ścieki bytowo – gospodarcze gromadzą w bezodpływowych zbiornikach na nieczystości ciekłe (szamba) – liczba gospodarstw posiadających szamba - 611, które są okresowo opróżniane i wywożone przez samochody asenizacyjne do oczyszczalni ścieków.

Oczyszczalnia ścieków, wybudowana w 1982r. o przepustowości 3.770 m<sup>3</sup>/dobę zlokalizowana jest w Twardogórze przy ul. Lipowej. Ilość oczyszczanych ścieków na dobę wynosi średnio 1.400m<sup>3</sup>. Oczyszczalnia jest aktualnie (2013r.) w trakcie przebudowy, zamontowano konstrukcję stalową i zadaszenie otwartej komory fermentacyjnej, w której będą zainstalowane bioreaktory strefowe, wyremontowano istniejące obiekty: kraty, piaskownika, osadników i złoża biologicznego.

Tabela 33. Ilość odprowadzanych ścieków

<b>Ścieki przemysłowe i komunalne w dm<sup>3</sup></b>	
Ogółem	590,0
Ścieki oczyszczane	511,2
Ścieki nieoczyszczane	78,8
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w %	59%

Źródło: Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Twardogóra

W związku z projektowaną rozbudową i zwiększeniem dostępności sieci kanalizacyjnej (tab. 33) Gmina planuje budowę kanalizacji sanitarnej w sołectwach Grabowno Wielkie i Goszcz.

## **II.4.2 Zaopatrzenie w energię**

### **II.4.2.1 Energia elektryczna**

Podmiotem zarządzającym siecią energetyczną na terenie Gminy Twardogóra jest TAURON Dystrybucja S.A. ul. Jasnogórska 11, Kraków, Oddział we Wrocławiu, pl. Powstańców Śląskich 20, Rejon Dystrybucji Oleśnica, ul. Energetyczna 1.

Zaopatrzenie w energię elektryczną z sieci państwowej odbywa się z Głównego Punktu Zasilania R-172 GPZ 110/20 kV, zlokalizowanego w Twardogórze przy ul. Wrocławskiej. GPZ wyposażony w transformatory o mocy 2 x 16MVA, zasilany jest liniami napowietrznymi wysokiego napięcia 110 kV relacji: Oleśnica -Twardogóra S - 186 i Odolanów - Twardogóra S - 187.

Na obszarze gminy znajduje się 117 stacji transformatorowych 20/0,4 kV, w tym:

- słupowych - 86 szt.,
- murowanych - 24 szt.,
- wbudowanych 7szt.

Istniejące linie energetyczne:

- 110 kV: S-186 kier. stacja R-183 GPZ Oleśnica, S-187 kier. R-Sośnie,
- K-1889 20kV moc 1,3MW zasila teren miejski,
- K-164 20kV moc 1.2MW zasila teren miejski
- K-2172 20kV moc 0.5MW zasila teren miejski
- K-163 20kV moc 1.0MW zasila teren miejski i wiejski
- K-201 20kV moc 0.4MW zasila teren miejski i wiejski
- K-1874 20kV moc 0,2MW zasila teren miejski i wiejski
- K-161 20kV moc 0,5MW zasila teren miejski i wiejski

Liczba gospodarstw domowych (taryfa G) wg stanu na 31.12.2012 wynosiła: 4430, liczba przedsiębiorstw- punktów poboru (taryfa C,0,B) wg stanu na 31.12.2012 wynosiła: 813.

Zasilanie rezerwowe (awaryjne) - z R-183 Oleśnica i z R-165 Wierzchowice (w przypadku obydwu GPZ-ów jest rezerwowanie częściowe. Rezerwa mocy wynosi około 4MW po 2MW na każdą sekcję R-172 Twardogóra. Łączne roczne zużycie energii za rok 2012 wyniosło: 43.105,815 MWh

Gmina jest dobrze zelektryfikowana a dostarczana energia spełnia potrzeby mieszkańców.

#### II.4.2.2 Energia ciepła

Z uwagi na brak centralnych urządzeń zaopatrujących mieszkańców w energię ciepłą, gmina Twardogóra posiada rozproszony system gospodarki cieplnej. W poszczególnych miejscowościach znajdują się lokalne kotłownie zaopatrujące w ciepło poszczególne budynki mieszkalne, zakłady pracy, szkoły.

Mieszkańcy Gminy w przeważającej większości korzystają z indywidualnych palenisk znajdujących się w poszczególnych gospodarstwach domowych (ogrzewanie piecowe lub etażowe c.o.), głównie opalanych węglem, koksem, olejem opałowym bądź gazem.



#### II.4.2.3 Gaz

Przez obszar gminy przebiega sieć rozdzielcza średniego ciśnienia, rozbudowywana od 2001 roku. Siecią gazową na terenie gminy Twardogóra zarządza GEN - GAZ S.A. Sieć rozdzielcza jest ułożona w następujących miejscowościach: Chełstów, Chełstówek, Goszcz, Grabowno Małe, Grabowno Wielkie, Moszyce, Nowa Wieś Goszczańska, Sądroyce oraz Twardogóra. Łączna długość czynnej sieci wynosi 75,317km.

Na terenie Gminy nie ma stacji redukcyjno-pomiarowej, sieć jest zasilana ze stacji w miejscowości Złotów (SRP Czeszów w gminie Zawonia). Łącznie na obszarze miejskim i wiejskim Gminy jest 444 szt. czynnych przyłączy gazowych. Średnie roczne zużycie gazu wynosi poniżej 4 000 000 Nm<sup>3</sup>.

Część mieszkańców korzysta w dalszym ciągu z gazu bezprzewodowego z butli.

#### II.4.3 Utrzymanie czystości i gospodarka odpadami

Segregację odpadów w Twardogórze rozpoczęto w połowie 2001 roku. System selektywnej zbiórki odpadów obejmuje: papier, szkło, tworzywa sztuczne, metale i baterie. Pojemniki do segregacji zlokalizowane są przy szkołach i przedszkolu, we wnętrzach blokowych i przy obiektach użyteczności publicznej. Osiedla domów jednorodzinnych oraz tereny wiejskie zostały objęte systemem tzw. segregacji workowej. Polega ona na zbieraniu odpadów do specjalnie dostarczonych przez gminę kolorowych worków plastikowych. Worki te przekazywane są mieszkańcom nieodpłatnie. Segregacją odpadów objęte są wszystkie miejscowości na terenie gminy. Worki do segregacji oznaczone są kolorami:

- kolor żółty - tworzywa sztuczne (tj. plastikowe butelki po napojach oraz płynach do mycia, foliowe reklamówki i torebki, foliowe worki, plastikowe zakrętki, plastikowe koszyczki po owocach, butelki typu PET);
- kolor niebieski – papier (tj. makulatura, opakowania wielowarstwowe (np. kartony z powłoką aluminiową), gazety i czasopisma);
- kolor zielony - szkło kolorowe (tj. kolorowe butelki i słoiki szklane po napojach i żywności, kolorowe butelki po napojach alkoholowych, szklane opakowania po kosmetykach);
- kolor biały - szkło białe (bezbarwne butelki po napojach i żywności, bezbarwne butelki po napojach alkoholowych, szklane opakowania po kosmetykach) ;
- kolor czerwony – metal (tj. puszki metalowe, drobny złom żelazny, kapsle).

Od 1 lipca 2013 r., zgodnie z nowelizacją ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, zaczęły obowiązywać zmiany dotyczące sposobu gospodarowania odpadami komunalnymi, w tym również ponoszenia opłat z tego tytułu. W Uchwale nr XXIII.169.2012 Rady Miejskiej w Twardogórze z dnia 21.12.2012 roku przyjęto regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Twardogóra określający nowe zasady funkcjonowania gospodarki odpadami na terenie Gminy.

Na terenie Gminy Twardogóra funkcjonują Punkty Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK) prowadzone przez Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Twardogórze. Przy ulicy Wrocławskiej 15 punkt czynny jest od poniedziałku do piątku w godzinach 10:00-13:00 i 15:00-18:00, a w soboty 10:00-18:00. Punkt w Grabownie Wielkim na Składowisku Odpadów czynny jest od poniedziałku do piątku w godzinach 6:00-14:00.

Do Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK) trafiać powinny również świetlówki, chemikalia, oleje, zużyte baterie i akumulatory, baterie, lampy fluorescencyjne. Odpady elektryczne i elektroniczne należy przekazywać do Punktu Zbierania Zużytego Sprzętu Elektronicznego albo do PSZOK.

Składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne dla miasta i gminy Twardogóra zlokalizowane jest we wsi Grabowno Wielkie, w południowo – zachodniej części gminy, około 5,5 km na zachód od Twardogóry. Składowisko położone jest na działce o numerze ewidencyjnym 56/4 i 56/3 AM1, obręb Grabowo Wielkie. Zgodnie z przyjętym typem składowiska, mogą być na nim docelowo składowane wszystkie odpady inne niż niebezpieczne i obojętne.

Składowisko jest wyposażone w sieć drenażu oraz uszczelnione i zabezpieczone przed skażeniem wód gruntowych. Ocieki ze składowiska zbierane są w stawach odciekowych, a w razie potrzeby zwracane są na kwaterę komunalną (odparowanie).

Pomimo, że gospodarka odpadami na terenie gminy Twardogóra jest dobrze zorganizowana, część odpadów wytwarzanych na terenie gminy trafia do środowiska w sposób niekontrolowany, tworząc tzw. „dzikie” wysypiska. Zdecydowaną większość tak porzuconych odpadów stanowią odpady komunalne, odpady pochodzące z remontów oraz budowlane. Rozpoczęto usuwanie takich wysypisk. Zlikwidowano te najbardziej uciążliwe z terenu Twardogóry, Grabowna Wielkiego, Goszcza, Olszówki. W następnej kolejności będą usuwane mniejsze nielegalne składowiska odpadów z terenu gminy.

## II.4.4 Infrastruktura transportowa

Gmina Twardogóra położona jest w pobliżu głównych ciągów komunikacyjnych. Najważniejszą drogą przebiegającą przez teren Gminy jest droga wojewódzka nr 448 relacji Milicz-Syców (tab. 34).

Tabela 34. Drogi wojewódzkie i powiatowe przebiegające przez teren Gminy Twardogóra

Kategorie dróg	Numer drogi	w kierunkach z ...do ...	Długość (km)	Rodzaj nawierzchni	Klasa techniczna/Stan nawierzchni (krótki opis)
wojewódzkie	448	(od km 16+135 do km 32+100)	15,965	Bitumiczna (kostka granitowa w km od 20+800 do 21+600 i od 23+970 do 24+300)	Klasa techniczna G
					Stan nawierzchni:
					2 – niedostateczny ( w km od 18+100 do 18+800 i od 25+715 do 27+050)
					3 – niepokojący (w km od 16+135 do 18+100, od 18+800 do 19+300, od 20+800 do 23+970, od 24+300 do 25+715 i od 28+000 do 32+100)
					4 – zadowalający ( w km od 19+300 do 20+800, od 23+970 do 24+300 i od 27+050 do 28+000)
powiatowe	1436 D	Granica Powiatu Milickiego - Drożdżęcín - Drągów - do drogi wojewódzkiej nr 448	5,576	Bitumiczna / brukowcowa	
	1451 D	Granica Powiatu Milickiego - Grabowno Małe - Twardogóra (ul. Trzebnicka)	7,581	Bitumiczna	
	1465 D	Ostrowina - droga krajowa nr 25 - Chelstów - Chelstówek - droga wojewódzka nr 448	4,500	Bitumiczna	
	1470 D	Twardogóra (ul. Oleśnicka - 1-go Maja) - Drogoszowice - Sosnówka - Miodary	12,060	Bitumiczna	
	1478 D	Grabowno Wielkie dr. Nr 1480 D - Bukowinka - Malerzów - dr. powiatowa nr 1455 D	7,129	Bitumiczna	
	1479 D	Twardogóra (ul. Leśna) - Olszówka	4,517	Bitumiczna	

	1480 D	Twardogóra (ul. Wrocławska) - Dobroszyce - Granica Powiatu Wrocławskiego	10,548	Bitumiczna	
	1481 D	Dojazd do stacji kolejowej w m. Grabowno Wielkie (od dr. pow. nr 1480 D do dr. pow. nr 1478 D)	1,029	Bitumiczna	
	1482 D	Goszcz - Kuźnia Goszczańska - Nowa Wieś Goszczańska	4,805	Bitumiczna	
	1483 D	Droga nr 1499 D - Poręby - granica Województwa Wielkopolskiego	3,684	Bitumiczna / gruntowa	
	1484 D	Poręby (dr. Nr 1483 D) - Domasławice (dr. Nr 1487 D)	5,199	Bitumiczna / gruntowa	
	1485 D	Droga nr 1436 D - Domasławice	4,585	Bitumiczna	
	1486 D	Droga nr 1487 D - Brzezina	1,000	Bitumiczna	
	1487 D	Domasławice - granica Województwa Wielkopolskiego	1,908	Bitumiczna	
	1490 D	Goszcz - Domasławice - Bąków	3,578	Bitumiczna	
gminne					

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Tabela 35. Drogi gminne

Lp.	Numer drogi	Przebieg drogi (ulice)	Długość (km)	Rodzaj nawierzchni
<b>MIASTO TWARDOGÓRA</b>				
1.	101821 D	T. Kościuszki	0,163	Asfaltowa
2.	101822 D	Krucza	0,057	Asfaltowa
3.	101823 D	Okrężna	0,068	Asfaltowa
4.	101824 D	Jagienki	0,076	Asfaltowa
5.	101825 D	Kmicica	0,44	Asfaltowa
6.	101826 D	Wołodjowskiego	0,343	Asfaltowa
7.	101827 D	Zagłoby	0,246	Asfaltowa
8.	101828 D	Zbyszka	0,112	Asfaltowa
9.	101829 D	Osiedle	0,385	Kostka betonowa
10.	101830 D	Stolarska	1,367	Asfaltowa 108mb / Gruntowa 1259mb
11.	101831 D	S. Batorego	0,291	Asfaltowa 83mb / Kostka betonowa 208mb

12.	101832 D	B. Chrobrego	0,074	Asfaltowa
13.	101833 D	K. Wielkiego	0,157	Asfaltowa
14.	101834 D	Kilińskiego	0,199	Kostka betonowa
15.	101835 D	Ks. H. Wiernego	0,361	Asfaltowa
16.	101836 D	W. Łokietka	0,162	Asfaltowa
17.	101837 D	Rzemieślnicza	0,262	Kostka betonowa
18.	101838 D	W. Warneńczyka	0,062	Asfaltowa
19.	101839 D	Krzywa	0,637	Asfaltowa
20.	101840 D	Borówkowa	0,108	Asfaltowa
21.	101841 D	Grzybowa	0,214	Asfaltowa
22.	101842 D	Jagodowa	0,088	Asfaltowa
23.	101843 D	Malinowa	0,11	Asfaltowa
24.	101844 D	Sosnowa	1,078	Asfalt./ Płyty betonowe/ Destrukt bitumiczny/ Gruntowa
25.	101845 D	Akacyjowa	0,4	Kostka betonowa
26.	101846 D	Dębowa	0,419	Asfaltowa
27.	101847 D	Klonowa	0,165	Kostka betonowa
28.	101848 D	Topolowa	0,402	Kostka betonowa
29.	101849 D	Młyńska	0,312	Asfaltowa
30.	101850 D	Bydgoska	0,116	Asfaltowa
31.	101851 D	H. Dąbrowskiego	0,136	Kostka betonowa
32.	101852 D	Gdańska	0,374	Asfaltowa
33.	101853 D	Krótka	0,12	Kamień polny
34.	101854 D	B. Krzywoustego	0,192	Kostka granitowa
35.	101855 D	Ogrodowa	0,46	Asfaltowa
36.	101856 D	I. Paderewskiego	0,349	Asfaltowa
37.	101857 D	Plac Piastów	0,527	Asfaltowa
38.	101858 D	Poprzeczna	0,052	Asfaltowa
39.	101859 D	Rynek	0,284	Kostka granitowa
40.	101860 D	H. Sienkiewicza	0,174	Kostka betonowa
41.	101861 D	Toruńska	0,055	Asfaltowa
42.	101862 D	S. Żeromskiego	0,061	Asfaltowa
43.	101863 D	M. Kopernika	0,372	Asfaltowa/gruntowa
44.	101864 D	Poznańska	0,464	Asfaltowa
45.	101865 D	Boczna	0,262	Asfaltowa
46.	101866 D	A. Mickiewicza	0,469	Asfaltowa
47.	101867 D	C. K. Norwida	0,305	Asfaltowa
48.	101868 D	Przyjaciół Żołnierza	0,479	Asfaltowa
49.	101869 D	A. Asnyka	0,234	Asfaltowa
50.	101870 D	J. I.Kraszewskiego	0,198	Asfaltowa
51.	101871 D	B. Prusa	0,34	Asfaltowa
52.	101872 D	J. Słowackiego	0,363	Asfaltowa
53.	101873 D	Działkowa	0,523	Bitumiczna/Gruntowa
54.	101874 D	Aleje	0,108	Kostka betonowa
55.	101875 D	Partyzantów	0,934	Asfaltowa, Płyty drogowe
56.	101876 D	Plac Targowy	0,163	Asfaltowa
57.	101877 D	Grunwaldzka	0,292	Asfaltowa

58.	101878 D	św. Jadwigi	0,292	Asfaltowa
59.	101879 D	W. Jagiełły	0,316	Asfaltowa
60.	101880 D	H. Kołłątaja	0,104	Asfaltowa
61.	101881 D	S. Staszica	0,162	Asfaltowa
62.	101882 D	Spokojna	0,183	Asfaltowa
63.	101883 D	Szkolna	0,238	Asfaltowa
64.	101884 D	L. Waryńskiego	0,275	Asfaltowa
65.	101885 D	Róż	0,15	Asfaltowa
66.	101886 D	Tulipanów	0,274	Asfaltowa
67.	101887 D	Polna	0,507	Gruntowa
68.	101888 D	Sportowa	0,912	Asfaltowa
69.		Powstańców	0,046	Asfaltowa
70.		Brzozowa	0,123	Asfaltowa
71.	120307 D	Bukowa	0,493	Kostka betonowa/Gruntowa
72.	120308 D	Kasztanowa	0,381	Kostka betonowa/Gruntowa
73.	120309 D	Wierzbową	0,365	Gruntowa
74.	120310 D	Tartaczna	0,5	Asfaltowa
<b>GOSZCZ</b>				
1	101889 D	Bławatkowa	0,437	Gruntowa
2	101890 D	Boczna	0,265	Gruntowa
3	101891 D	Księżnej Eleonory	0,405	Gruntowa
4	101892 D	Goździków	0,44	Gruntowa
5	101893 D	Księdza Gwoździa	0,222	Gruntowa
6	101894 D	Jodłowa	1,25	Gruntowa
7	101895 D	Krokusów	0,572	Gruntowa
8	101896 D	Lipowa	0,245	Gruntowa
9	101897 D	Młyńska	0,61	Gruntowa
10	101898 D	Ogrodowa	1,1	Destrukt bitumiczny/Gruntowa
11	101899 D	Północna	1,69	Gruntowa
12	101900 D	Róż	0,577	Gruntowa
13	101901 D	Spacerowa	0,805	Gruntowa
14	101902 D	Storczyków	1,095	Gruntowa
15	101903 D	Tulipanów	0,99	Gruntowa
16	101904 D	Wierzbową	0,512	Gruntowa
17	101905 D	Wschodnia	0,612	Kostka betonowa / Gruntowa
18	101906 D	Zbożowa	0,416	Gruntowa
19	101907 D	Badury	0,25	Gruntowa
20	101908 D	Czereśniowa	1,224	Gruntowa
21	101909 D	Stokrotek	0,094	Gruntowa
22	101910 D	Wiśniowa	1,615	Gruntowa
23	101911 D	Akacyjowa	0,67	Gruntowa
24	101912 D	A. Asnyka	0,085	Gruntowa
25	101913 D	Bukowa	0,829	Gruntowa
26	101914 D	Dębowa	0,508	Gruntowa
27	101915 D	Fiołkowa	0,172	Gruntowa
28	101916 D	Kasztanowa	1,064	Gruntowa
29	101917 D	Klonowa	0,23	Gruntowa

30	101918 D	M. Konopnickiej	0,24	Gruntowa
31	101919 D	Kościelna	0,137	Gruntowa
32	101920 D	Leśna	1,355	Gruntowa
33	101921 D	A. Mickiewicza	0,644	Płyty betonowe, kamień polny
34	101922 D	C. K. Norwida	0,55	Gruntowa
35	101923 D	Parkowa	1,185	Gruntowa
36	101924 D	Plac Pałacowy	0,04	Gruntowa
37	101925 D	Rybacka	1,48	Gruntowa
38	101926 D	Rynek	0,105	Asfaltowa
39	101927 D	Rzemieśnicza	0,4	Gruntowa
40	101928 D	H. Sienkiewicza	0,03	Gruntowa/kamień polny
41	101929 D	J. Słowackiego	0,175	Gruntowa
42	101930 D	Stawowa	0,94	Gruntowa
43	101931 D	Szkolna	0,093	Destrukt bitumiczny/Gruntowa
44	101932 D	Wiejska	0,568	Gruntowa
45	101933 D	Wilcza	0,55	Gruntowa
<b>OBRĘB BUKOWINKA</b>				
1	101934 D	Bukowinka-Białe Błoto	1,375	Asfaltowa/ gruntowa
<b>OBRĘB CHEŁSTÓW</b>				
1	101935 D	Dr za szkołą podstawową	0,73	Asfaltowa
2	101936 D	Dr od dr. powiatowej do boiska sportowego	1,055	Asfaltowa
3	101937 D	Dr wewnątrz wsi Chełstów	0,238	Gruntowa, częściowo utwardzona tłuczniem
4	101938 D	Chełstów-Drogoszowice	1,863	Gruntowa, częściowo utwardzona destruktem bitumicznym
<b>OBRĘB CHEŁSTÓWEK</b>				
1	101939 D	Chełstówek-Sądrożyce	1,23	Asfaltowa
2	101940 D	Dr dojazdowa do zakładu „Ilpea”	0,618	Asfaltowa
3	101941 D	Dr wewnątrz wsi Chełstówek	0,32	Gruntowa
4	101942 D	Dr wewnątrz wsi Chełstówek	0,1	Gruntowa
5	101943 D	Dr przy stacji GSM	0,22	Destrukt bitumiczny
<b>OBRĘB DĄBROWA</b>				
1	120292 D	Droga we wsi Dąbrowa	2,29	Asfaltowa
2	120301 D	Droga Sądrożyce - Dąbrowa	0,798	Asfaltowa
3	120302 D	Droga we wsi Dąbrowa	1,73	Gruntowa
<b>OBRĘB DOMASŁAWICE</b>				
1	101944 D	Dr wewnątrz wsi Domasławice	0,451	Destrukt bitumiczny
2	101945 D	Dr do przysiółka Czwórka	1,548	Asfaltowa
3	101946 D	Dr wewnątrz wsi Domasławice	0,337	Asfaltowa

4	101947 D	Dr od dr. powiatowej w kierunku Cieszyna	1,176	Gruntowa
<b>OBRĘB DRĄGÓW</b>				
1	101948 D	Droga we wsi Dragów	1,2	Asfaltowa
2	101949 D	Dr w przysiółku Drągówek	0,89	Gruntowa
<b>OBRĘB DROGOSZOWICE</b>				
1	101950 D	W kierunku Kolonii Sosnówka	1,4	Destrukt bitumiczny
2	101951 D	Pawelki – Drogoszowice	1,982	Gruntowa wzmocniona destruktem
<b>OBRĘB DROŹDZIĘCIN</b>				
1	101952 D	Droga gruntowa do przysiółka Pajęczak	0,927	Gruntowa
<b>OBRĘB GOŁA WIELKA</b>				
1	101953 D	Droga w kierunku Bukowiny Sycowskiej	1,33	Asfaltowa/gruntowa
		Droga w kierunku Chelstowa	0,818	Asfaltowa
<b>OBRĘB GRABOWNO MAŁE</b>				
1	101954 D	Droga do drogi asfaltowej w kierunku magazynu paliw	0,808	Gruntowa
2	101955 D	Droga w kierunku posesji nr 49	1,27	Gruntowa
3	droga wewnętrzna		0,35	Asfaltowa
<b>OBRĘB GRABOWNO WIELKIE</b>				
1	101956 D	Droga do magazynu paliw	0,403	Asfaltowa
2	101957 D	Droga w kierunku wysypiska odpadów komunalnych	0,715	Destrukt bitumiczny
3	101958 D	Droga w kierunku Leśnych Domów	2,366	Asfaltowa
4	101959 D	Droga dojazdowa do bloków spółdzielni mieszkaniowej	0,514	Destrukt bitumiczny
5	101960 D	Droga dojazdowa wewnątrz wsi Grabowno Wielkie	0,906	Gruntowa, częściowo asfalt
6	120291 D	Droga do drogi powiatowej	0,557	Gruntowa
<b>OBRĘB ŁAZISKO</b>				
1	120293 D	Droga do Drągówka	0,215	Gruntowa
<b>OBRĘB MOSZYCE</b>				
1	120294 D	Droga we wsi Moszyce	2,125	Asfaltowa/Gruntowa
2	120295 D	Droga z trylinki przez wieś Moszyce	1,584	Asfaltowa
<b>OBRĘB NOWA WIEŚ GOSZCZAŃSKA</b>				



1	120296 D	Droga od drogi wojewódzkiej nr 448 w kierunku Świniar	1,598	Gruntowa
<b>OBREB OLSZÓWKA</b>				
1	120297 D	Droga we wsi Olszówka	0,982	Gruntowa
2	120298 D	Olszówka - Trzy Chałupy	3,11	Gruntowa
3	120299 D	Droga w Goli Małej od drogi powiatowej	0,47	Gruntowa
4	120300 D	Droga w Goli Małej wewnątrz wsi	0,928	Destrukt bitumiczny
<b>OBREB SĄDROŻYCE</b>				
1	120303 D	Droga z Sądrożyc od drogi w kierunku Chelstówka do wsi Chelstów	0,73	Destrukt bitumiczny
<b>OBREB SOSNÓWKA</b>				
1	120304 D	Droga we wsi Sosnówka od drogi powiatowej	0,915	Gruntowa
2	120305 D	Droga wewnątrz wsi Sosnówka	0,08	Gruntowa
3	120306 D	Kolonia Sosnówka	2,922	Destrukt bitumiczny

Źródło: Urząd Miasta i Gminy Twardogóra

Łącznie, na terenie Gminy, jest 98,426 km dróg gminnych, w tym o nawierzchni twardej 0,107 km, o nawierzchni twardej ulepszonej 40,41 km, najwięcej dróg ma nawierzchnię gruntową 57,909 km. Długość chodników w Gminie - 3.676,23 km. Parkingi zlokalizowane są w Twardogórze – 11 oraz w Moszycach i Goszczu. W większości są w zadowalającym stanie technicznym.

Pomimo oceny stanu technicznego dróg jako dobry, można mieć wiele zastrzeżeń. Trasy nie są oświetlone, brakuje odwodnień dróg i poboczy, a to przy niesprzyjających warunkach pogodowych jest znacznym utrudnieniem dla kierowców. Nie ma wystarczającej ilości chodników, pozwalających na bezpieczne poruszanie się pieszych.

Przez teren Gminy przebiega linia kolejowa. Dworzec Kolejowy PKP, zlokalizowany jest przy Placu Kolejowym 1 w Twardogórze. Przez Gminę kursują pociągi w kierunku Wrocławia, Warszawy, Białegostoku, Jeleniej Góry, Kalisza, Kłodzka, Legnicy, Łodzi, Oleśnicy, Ostrowa Wielkopolskiego oraz Wałbrzycha.

Dworzec PKS, zlokalizowany przy ul. Wojska Polskiego w Twardogórze umożliwia połączenia autobusowe do poszczególnych miejscowości Gminy oraz odleglejszych miast, np. Wrocławia oraz Ostrowa Wielkopolskiego.

#### II.4.5 Sieci telekomunikacyjne, łączność

Na terenie Gminy Twardogóra istnieje sieć infrastruktury telekomunikacyjnej. Gmina objęta jest zasięgiem linii telefonii komórkowej oraz bezprzewodowego Internetu. Operatorzy działający na terenie to T-mobile Polska S.A., Plus, Orange TP, Play.

#### II.4.6 Mieszkalnictwo, gospodarka nieruchomościami

Na terenach Twardogóry występuje zarówno zabudowa jednorodzinna jak i wielorodzinna. Sporadycznie występują też formy zabudowy jednorodzinnej: bliźniacza i szeregowa. Ponieważ większość tej zabudowy powstała po roku 1970, substancja budowlana jest na ogół w dobrym stanie technicznym.

Zabudowa wielorodzinna reprezentowana jest w dwóch zasadniczych typach: zabudowa sprzed II wojny światowej i zabudowa „blokowa” realizowana w latach 70-tych. Zależnie od czasu powstania stan techniczny budynków jest bardzo różny.

Tabela 36. Charakterystyka zasobów mieszkaniowych Gminy Twardogóra

Wyszczególnienie	2010	2011	2012
Liczba budynków mieszkalnych w gminie	2486	2569	2606

Źródło: [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

Komunalnymi zasobami mieszkaniowymi gminy Twardogóra zarządza Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, który administruje obecnie 122 budynkami mieszkalnymi, co przekłada się na 636 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 34.424 m<sup>2</sup>. Średnia wielkość mieszkania to 47,01 m<sup>2</sup> (tab. 37) i parametry te się w ciągu ostatnich trzech lat niewiele zmieniły. Nieliczne mieszkania są wykupywane na własność, w latach 2010-2012 było to łącznie 11 mieszkań.

Tabela 37. Zasoby komunalne Gminy Twardogóra

wyszczególnienie	2010	2011	2012
Liczba budynków mieszkalnych	118	121	122
liczba lokali mieszkalnych	616	630	636
liczba lokali użytkowych	69	68	68
Pow. eksploatacyjna ogółem (lokale użytkowe + mieszkalne)	33 315 m <sup>2</sup>	34 136 m <sup>2</sup>	34 424 m <sup>2</sup>
Pow. lokali mieszkalnych	28 795 m <sup>2</sup>	29 616 m <sup>2</sup>	29 904 m <sup>2</sup>

Przeciętna wielkość mieszkania	46,74 m <sup>2</sup>	47,01 m <sup>2</sup>	47,01 m <sup>2</sup>
Liczba lokali mieszkalnych wykupionych	3	7	1
Liczba i powierzchnia lokali użytkowych wykupionych		1 571,00 m <sup>2</sup>	

Źródło: Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Twardogóra

Budownictwo wielorodzinne na terenie Gminy jest realizowane rzadko. Popyt na nowe mieszkania jest zaspokajany głównie poprzez rozwój budownictwa jednorodzinnego. Nowe tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wykraczają obecnie poza granice administracyjne miasta na tereny obrębów sąsiednich: Moszyce, Chełstówek i Sądroyce.

Na obrzeżach miasta występuję również zabudowa zagrodowa, często przekształcona w rzemieślniczą.

Na terenach wiejskich gminy poza wyjątkiem zabudowy wielorodzinnej w Grabownie Wielkim przy byłym PGR, dominuje zabudowa jednorodzinna. Część tej zabudowy stanowią budynki mieszkalne w zabudowie zagrodowej, w gospodarstwach rolnych, w których praktycznie zaprzestano działalności rolniczej.

W ostatnich latach następuje wyraźny wzrost zainteresowania realizacją nowej zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej. W części przypadków zabudowa ta ma charakter mieszkaniowo - rekreacyjny. Podstawową cechą tego typu zabudowy jest jej mała intensywność i znaczne rozproszenie, przy czym otaczające ją grunty prawie nie są wykorzystywane rolniczo i zagospodarowywane są jako zadrzewione, często budowane są w pobliżu niewielkie stawy rybne lub zbiorniki retencyjne.

Głównymi skupiskami tego typu zabudowy są rejony wsi: Sosnówka, Drogoszewice, Chełstów na południu gminy, Bukowinka na zachodzie, Gola Wielka na wschodzie, oraz Łazisko i Drożdżęcín na północy.

## **II.5 Wnioski i rekomendacje wynikające z diagnozy**

### **II.5.1 Uwarunkowania ekologiczno-przestrzenne**

Gmina Twardogóra cechuje bardzo dobre położenie pod względem krajobrazowo - przyrodniczym. Mając na uwadze atrakcyjną lokalizację w pobliżu dużej aglomeracji miejskiej, walory przyrodnicze, bogactwo w lasach (runo leśne oraz różnorodność flory i fauny), zróżnicowanie krajobrazu, niewielkie zainwestowanie ciężkiego przemysłu, wskazane byłoby zwrócenie uwagi na wykorzystanie tych aspektów na rzecz rozwoju

turystyki, gospodarstw agroturystycznych, ośrodków rekreacyjnych czy wypoczynkowych. Konieczna wydaje się też większa aktywność marketingowa Gminy, reklamująca atuty położenia i docierająca ze swoją ofertą do szerszego grona odbiorców. Wskazane byłyby także wspólne przedsięwzięcia partnerskie z gminami sąsiednimi. Działania te pozwolą dotrzeć do większej liczby potencjalnych odbiorców oferty wypoczynkowo – rekreacyjnej. Takie działania mogą przynieść wzrost zainteresowania Gminą jako miejscem na weekendowy odpoczynek dla mieszkańców Wrocławia. Ponadto, z uwagi na malejące zainteresowanie części mieszkańców pracą w rolnictwie, w Gminie istnieją porolnicze budynki, które ewentualnie można by zaadaptować na cele turystyczno – rekreacyjne oraz usługowe dla potrzeb mieszkańców gminy i turystów.

Jeżeli chodzi o gospodarkę przestrzenną Gmina prowadzi zagospodarowanie w kierunku budownictwa jednorodzinnego oraz usługowego. W obliczu proponowanych zmian, idących w stronę większego zainteresowania Gminy turystyką, jest to kierunek prawidłowy. Gmina posiada również zasoby terenów inwestycyjnych w ramach WSSE, które stanowią znaczący atut w związku z pozyskiwaniem inwestorów oraz tworzeniem nowych miejsc pracy.

### **II.5.2 Uwarunkowania społeczne**

Jak wynika z przeprowadzonych analiz, liczba mieszkańców Gminy Twardogóra, stopniowo wzrasta a wynika to przede wszystkim z osiedlania się na tych terenach mieszkańców dużych aglomeracji, np. Wrocławia, pragnących korzystać z dobrodziejstw tych terenów. Martwić powinien natomiast odnotowywany ostatnio ujemny przyrost naturalny w Gminie. W długofalowej perspektywie należałoby uwzględnić przyrost migracyjny i dostosować warunki do wzrastających potrzeb potencjalnych mieszkańców. Zwiększyć powinna się liczba oddziałów przedszkolnych, między innymi w celu objęcia znacznie większej niż dotychczas grupy dzieci, wychowaniem przedszkolnym, zgodnie ze standardami obowiązującymi w Unii Europejskiej. Być może dobrym pomysłem byłaby realizacja żłobka, w celu umożliwienia kobietom wcześniejszego powrotu do aktywności zawodowej.

W zakresie oświaty warto byłoby się zwrócić w kierunku zwiększenia (pod względem ilościowym i jakościowym) oferty zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży. W chwili obecnej jest ona dosyć skromna i realizuje przede wszystkim potrzeby wyrównawcze w zakresie nauki, nie pozwalając na rozwijanie własnych zainteresowań i hobby, szczególnie dotyczy się to szkół podstawowych w Goszczu i Grabownie Wielkim.

Na terenie Gminy zauważalna jest ograniczona dostępność specjalistycznej opieki służby zdrowia w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia. Oprócz ośrodka zdrowia w Twardogórze są tylko dwie filie w Goszczu i Grabownie Wielkim z dyżurującym lekarzem podstawowej opieki zdrowotnej. Sukcesywne starzenie się społeczeństwa wymagać będzie tworzenia, oprócz przychodni, różnych innych obiektów służby zdrowia oraz socjalnych skierowanych na obsługę osób w podeszłym wieku, takich jak: centrum rehabilitacyjne, domy pogodnej starości, hospicja itp.

### **II.5.3 Uwarunkowania gospodarcze**

Sukcesywnie maleje znaczenie rolnictwa na terenie gminy. Mają na to wpływ słabe gleby leżące na tym terenie. Aby rolnictwo prawidłowo się rozwijało należy tworzyć warunki do powstawania dużych gospodarstw specjalistycznych, o dużym areale i bogatym wyposażeniu w maszyny rolnicze, w tym również gospodarstw ekologicznych i agroturystycznych.

Działalność gospodarcza w Gminie Twardogóra to przede wszystkim przetwórstwo przemysłowe i handel. Z roku na rok następuje niewielki, ale stały przyrost małych przedsiębiorstw o zatrudnieniu powyżej 10 osób i taką tendencję należałoby utrzymać, proponując różnego rodzaju ułatwienia przy zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej.

Bardzo ważnym „kołem napędowym” lokalnej gospodarki może być mieszkalnictwo oraz indywidualne budownictwo letniskowe. Ważne jest stwarzanie przez gminę korzystnych warunków dla tej działalności, wyznaczanie nowych terenów pod te cele w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W Gminie Twardogóra największy odsetek osób bezrobotnych to osoby z wykształceniem zawodowym oraz w wieku powyżej 50 roku życia, w przeważającej większości kobiety. Bezrobotni, aby zdobyć pracę powinni być motywowani oraz mieć szansę podnosić swoje kwalifikacje poprzez system szkoleń. Ponadto konieczne jest tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości lokalnej, mającej na celu utworzenie nowych podmiotów gospodarczych. Rozwój gospodarki lokalnej, a także rozwój turystyki i rekreacji oraz związane z nią gałęzie gospodarki mogą przyczynić się do zmniejszenia bezrobocia na terenie gminy Twardogóra.

Jeżeli chodzi o zapewnienie noclegu turystom to Gmina Twardogóra dysponuje kilkoma obiektami z miejscami noclegowymi dla około 115 osób plus pole namiotowe na 100

namiotów. To zdecydowanie za mało. Biorąc pod uwagę doskonale przygotowane szlaki piesze i rowerowe, różnorodność krajobrazową oraz ciekawe zabytki, zlokalizowane na terenie Gminy, należałoby dołożyć starań do powstawania kolejnych ofert noclegowych i rozwijania zainteresowania rekreacyjnego/weekendowego tymi terenami. Jest to możliwe choćby poprzez adaptację i modernizację niewykorzystywanych porolniczych budynków.

W Gminie jest spora i ciekawa oferta kulturalno-rekreacyjna. Aby przyciągnąć większą liczbę odwiedzających należy dołożyć większych starań w promowaniu imprez, szczególnie na szczeblu powiatowym i wojewódzkim.

#### **II.5.4 Infrastruktura techniczna**

Obecnie wykorzystywane ujęcia wody oraz stacje uzdatniania wody zapewniają pełne pokrycie bieżących potrzeb oraz posiadają rezerwy. Sieć wodociągowa obejmuje 98% gospodarstw domowych. Zakładając rozwój Gminy w kierunku zagospodarowania letniskowego, wypoczynkowego należy uwzględnić doprowadzenie sieci wodociągowej do planowanych inwestycji i pełne uzbrojenie terenów.

Dla poprawienia stanu środowiska przyrodniczego niezbędne jest natomiast uporządkowanie gospodarki ściekowej na terenie gminy Twardogóra poprzez rozbudowę sieci kanalizacji i ograniczenie niekontrolowanych wycieków do gruntu. Konieczne jest także usprawnienie w zakresie gospodarki cieplnej. Mieszkańcy Gminy, którzy w przeważającej większości korzystają z indywidualnych palenisk znajdujących się w poszczególnych gospodarstwach domowych opalanych głównie węglem czy koksem, zanieczyszczają środowisko, powodując emisję pyłów i szkodliwych gazów. Unia Europejska narzuca normy ochrony środowiska, co w konsekwencji przekłada się na uwzględnienie zmian w systemie ogrzewania, na bardziej ekologiczne. Zaleca się modernizację istniejących kotłowni węglowych. Nowe kotłownie realizować w oparciu o nowoczesne kotły, o wysokiej sprawności grzewczej i niskiej emisji zanieczyszczeń do atmosfery. Budowa w poszczególnych miejscowościach kotłowni z wysokoprężnymi kotłami opalonymi olejem, gazem lub nowoczesnym paliwem stałym: eko groszek, pellet czy wióry pozwoli na ograniczenie wydzielania szkodliwych substancji do atmosfery. Również doprowadzenie gazu do wszystkich miejscowości pozwoliłoby na zmiany dotychczasowego systemu ogrzewania mieszkań i budynków w Gminie, poprawiając parametry jakościowe powietrza. Proponuje się także inne ekologiczne źródła ciepła: elektryczne i niekonwencjonalne (np. z elektrowni wiatrowych).

W związku z zakładanym przyrostem terenów zainwestowanych, głównie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej oraz zabudowy letniskowej, nastąpi znaczny wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną. Powoduje to zasadność budowy nowych linii elektroenergetycznych o napięciu 20 kV, linii elektroenergetycznych niskiego napięcia (0,4 kV) oraz stacji transformatorowych 20/04 kV.

Wraz z rozwojem Gminy systematycznie wzrasta również ilość odpadów komunalnych, jak również i innych odpadów, w tym niebezpiecznych. Od 1 lipca 2013 roku weszła w życie ustawa mająca na celu uporządkowanie kwestii gospodarki odpadami, której najważniejszym elementem jest recykling oraz segregacja odpadów już w miejscu ich wytwarzania. Zaleca się też likwidację nielegalnych wysypisk śmieci.

Układ dróg w gminie jest przeciętnie rozwinięty. Brakuje obwodnicy miasta Twardogóra. Konieczna jest poprawa komunikacji pomiędzy wsiami, przebudowa oraz podwyższenie parametrów dróg. W poszczególnych miejscowościach brakuje chodników, ścieżek rowerowych oraz w celu poprawy odwodnienia dróg - renowacji rowów przydrożnych. Na terenach wiejskich widoczny jest brak placów zabaw dla dzieci.

Połączenia transportowe kolejowe i autobusowe są niedostatecznie rozwinięte i niewystarczające. Niewielka liczba połączeń międzymiastowych nie pozwala na swobodną komunikację.

Rozwój sieci telekomunikacyjnej na terenie gminy Twardogóra należy prowadzić zgodnie z przyrostem terenów zainwestowanych (przyrost odbiorców) poprzez rozbudowę istniejącej sieci telekomunikacyjnej wraz z urządzeniami towarzyszącymi. Mieszkalnictwo w Gminie Twardogóra to głównie zabudowa wiejska zagrodowa, mieszkaniowa jednorodzinna i letniskowa. Zakłada się, że wraz ze wzrostem zainteresowania osadnictwem na terenie Gminy wzrastać będzie przede wszystkim wielkość budownictwa jednorodzinnego i usługowego.

## **II.6. Badania Jakości życia w Gminie Twardogóra 2013**

Samorząd Gminy Twardogóra wraz z ekspertami Dolnośląskiego Centrum Rozwoju Lokalnego w ramach prac związanych z aktualizacją strategii Rozwoju Gminy Twardogóra zdecydował się przeprowadzić badania ankietowe dotyczące zadowolenia mieszkańców z faktu funkcjonowania na terenie Gminy Twardogóra. Przy wykorzystaniu kwestionariusza

ankiety mieszkańcy – 130 osób – anonimowo i samodzielnie odpowiadali na pytania dotyczące różnych aspektów ich życia i funkcjonowania w gminie, takich jak: infrastruktura (społeczna i techniczna), estetyka miejsca zamieszkania, usługi publiczne, zarządzanie gminą, transport, bezpieczeństwo i in.

W ankiecie wzięło udział 130 ankietowanych, z czego 83 respondentów to kobiety (64%) a 47 (36%) to mężczyźni.

### **Ogólna ocena gminy**

Respondenci generalnie są zadowoleni z mieszkania w gminie Twardogóra. Nie mają także jasno określonego zdania na temat chęci zamieszkania w innej gminie.

Mieszkańcy generalnie słabo oceniają sytuację na lokalnym rynku pracy, choć dostrzegają zmiany w gminie i oceniają je generalnie pozytywnie.

Ankietowani dokonali także oceny różnych sfer funkcjonowania Gminy. Wysoko ocenili działania Gminy w zakresie estetyki zarówno obiektów użyteczności publicznej, jak i estetyki przestrzeni publicznej, m.in. ulice, parki i skwery. Pozytywnie został także oceniony stan w sferze zachowania czystości i porządku w miejscach publicznych

Przeprowadzone badanie wykazało słabą wiedzę mieszkańców na temat funkcjonowania na terenie Gminy organizacji pozarządowych. Zdecydowana większość respondentów nie miała zdania na ten temat.

### **Infrastruktura gminna**

Ocenie poddano także jakość infrastruktury technicznej w gminie. Zdecydowana część ankietowanych osób nie ma zdania lub ocenia negatywnie stan dróg oraz dostępność do infrastruktury towarzyszącej drogom, głównie parkingów a także ścieżek rowerowych. Dużo lepiej oceniony został natomiast stan chodników. Możliwe, że fakt ten wpłynął na stosunkowo wysoką ocenę poczucia bezpieczeństwa na drogach gminnych.

Mieszkańcy pozytywnie oceniają także jakość i warunki kontynuacji kształcenia dla dzieci i młodzieży zarówno w gminie Twardogóra i w sąsiednich Gminach. Dużo bardziej neutralnie oraz negatywnie mieszkańcy wypowiadali się na temat możliwości podnoszenia wykształcenia przez osoby dorosłe. Oceny te dotyczyły w takim samym stopniu Gminy Twardogóra, jak i gmin sąsiednich.

Relatywnie niewielu respondentów oceniało wysoko sferę socjalną w gminie. Mimo przewagi odpowiedzi wskazujących na brak zdania, odnotowano większy udział ocen negatywnych dotyczących wsparcia osób ubogich, bezrobotnych i niepełnosprawnych.



Dostępność do usług została przez respondentów oceniona wysoko. Dotyczy to takich działalności, jak szewc, krawiec, zegarmistrz, usługi fryzjersko-kosmetyczne. Jedynymi branżami działalności, z której dostępności mieszkańcy nie byli zadowoleni to serwis RTV/AGD oraz służba zdrowia.

Wysokie noty otrzymała także sfera działalności związanej ze spędzaniem wolnego czasu – rekreacja i kultura. Oceny te dotyczyły zarówno całej Gminy, jak i poszczególnych miejscowości zamieszkania respondentów.

Pozytywnie oceniono także jakość usług komunalnych, tj. odprowadzanie ścieków, dostarczanie wody, odprowadzanie śmieci i zaopatrzenie w energię. Jediną negatywnie ocenianą sferą usług stanowił transport publiczny.

### **Bezpieczeństwo**

W ocenie jakości życia kluczowe jest także indywidualne postrzeganie otoczenia i subiektywna ocena warunków życia. Wyniki badań potwierdziły generalny trend zachowań w miastach. Większość ankietowanych stwierdziła, że nie czuje się bezpiecznie przemieszczając się nocą. Mimo to, oceniają oni wysoko pracę służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w Gminie, tj. Policji i Straży Pożarnej.

### **Zarządzanie Gminą**

W ramach niniejszego badania przeprowadzono także ocenę zarządzania gminą. Respondenci wypowiedzieli się pozytywnie na temat kompetencji, uprzejmości pracowników oraz sprawności działania Urzędu Miasta i Gminy. Jedinie w sferze terminowości załatwiania spraw głosy ankietowanych podzieliły się pomiędzy mieszkańców zadowolonych oraz tych, którzy nie potrafili dokonać jednoznacznej oceny.

Pozytywnie została także oceniona działalność Zarówno Burmistrza, jak i Rady Gminy. Jednocześnie respondenci określili, że mają zaufanie do władz samorządowych Gminy. Wysoko oceniono także jakość i dostępność do informacji na temat działalności władz Gminy.

Podsumowując, można zauważyć, że mieszkańcy Gminy Twardogóra są zadowoleni z warunków życia i sposobu zarządzania Gminą. Jednocześnie wskazują na pewne niedoskonałości w pewnych sferach związanych z rynkiem pracy, transportem publicznym, służbą zdrowia. Są to jednak obszary, w stosunku do których mieszkańcy nie tylko Gminy

Twardogóra mają wysokie wymagania. Nie zmienia to jednak faktu, że władze Gminy planując kierunki rozwoju powinny uwzględnić w swych działaniach wspomniane obszary. Wyniki badań wskazują także, że nadal powinien być realizowany program poprawy jakości życia poprzez stały rozwój wszystkich sfer życia mieszkańców

Pełny raport zamieszczony został jako załącznik do Strategii.

## **II.7. Analiza SWOT**

Ostatnim elementem prac diagnostycznych w gminie Twardogóra było sporządzenie analizy SWOT. Czyli jednej z najpopularniejszych technik analizy strategicznej. Nazwa tej metody pochodzi od skrótu czterech angielskich słów: Strengths (atuty, mocne strony), Weakness (słabe strony), Opportunities (możliwości, szanse), Threats (zagrożenia).

W pracach nad SWOT – em w Twardogórze pracowano podczas warsztatów podczas których zadaniem uczestników było wskazanie:

1. Mocnych stron gminy Twardogóry, czyli zjawisk pozytywnych z punktu widzenia możliwości kształtowania rozwoju, na które bezpośredni wpływ ma sama gmina (mieszkańcy, instytucje, lokalne władze samorządowe).
2. Słabych stron gminy Twardogóry, czyli zjawisk negatywnych ograniczających możliwości rozwoju gminy, na które bezpośredni wpływ ma sama gmina.
3. Szans, czyli zjawisk pozytywnych z punktu widzenia możliwości kształtowania rozwoju gminy, występowanie których jest uwarunkowane czynnikami leżącymi poza możliwościami bezpośredniego wpływu gminy.
4. Zagrożeń, czyli zjawisk negatywnych mogących stanowić zagrożenie dla rozwoju gminy, występowanie których jest uwarunkowane czynnikami leżącymi poza możliwościami bezpośredniego jej wpływu.

### **MOCNE STRONY**

1. Estetyka miasta Twardogóra
2. Dobra informacja publiczna
3. Dobrze rozwinięta baza oświatowo – dydaktyczna
4. Dobrze rozwinięta baza sportowa (basen, hala sportowa, lodowisko, sale gimnastyczne przy szkołach)

5. Atrakcyjna oferta kulturalna i sportowa
6. Dobrze rozwinięta oferta i infrastruktura turystyczna (baza noclegowa)
7. Położenie geograficzne (aspekt krajobrazowo – przyrodniczy)
8. Dobrze rozwinięta sieć wodociągowa oraz dobra jakość wody
9. Lokalizacja dwóch linii kolejowych
10. Tereny inwestycyjne w ramach WSSE
11. Zadawalająca sieć sklepów spożywczych
12. Dostępność działek budowlanych
13. Aktywna polityka Gminy w celu pozyskiwania środków zewnętrznych
14. Dobrze rozwinięta sieć ścieżek przyrodniczych i edukacyjnych
15. Atrakcyjna oferta aktywizacji osób starszych
16. Stabilny budżet Gminy
17. Silnie rozwinięty przemysł meblarski
18. Brak zagrożeń powodziowych
19. Prowadzenie działań mających na celu poprawę sfery technicznej ułatwiającej osobom starszym codzienne życie
20. Dysponowanie wystarczającą liczbą pracowników świadczących opiekę i wsparcie osobom niepełnosprawnym
21. Dobre pokrycie Gminy siecią szlaków turystycznych

### **SŁABE STRONY**

1. Brak mieszkań socjalnych
2. Zły stan infrastruktury drogowej oraz brak obwodnicy Twardogór
3. Niedostateczny rozwój infrastruktury towarzyszącej drogom (chodniki, ścieżki rowerowe) na obszarach wiejskich
4. Niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacyjna na terenach wiejskich
5. Ograniczona dostępność do lekarzy specjalistów
6. Niedostateczna liczba połączeń autobusowych i kolejowych
7. Brak małej gastronomii (kawiarnie, cukiernie)
8. Brak infrastruktury towarzyszącej terenom sportowym (place zabaw) na terenach wiejskich
9. Odpływ osób młodych do dużych miast

10. Przestarzały sprzęt komputerowy w szkołach
11. Utrudniony dostęp do Internetu na terenach wiejskich
12. „niska emisja” - spalanie odpadów poprodukcyjnych w gospodarstwach domowych
13. Słaba promocja lokalnych produktów
14. Słabe wykorzystanie strefy ekonomicznej
15. Niewystarczający poziom objęcia Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
16. Brak miasta partnerskiego
17. Mała aktywność społeczna (koła gospodyń, koła zainteresowań itp.) oraz słaba integracja środowisk lokalnych
18. Brak żłobków
19. Zdekapitalizowane wyposażenie OSP na terenach wiejskich
20. Brak inicjatyw w zakresie realizacji przedsięwzięć Partnerstwa Publiczno - Prywatnego
21. Niewystarczająca liczba świetlic wiejskich
22. Zdekapitalizowany sprzęt ZGKIM
23. Monokultura przemysłowa wrażliwa na wahanie koniunktury gospodarczej
24. Wzrost problemów uzależnień i przestępczości nieletnich
25. Brak w gminie organizacji pozarządowych działających na rzecz osób bezrobotnych

### **SZANSE**

1. Fundusze Unijne na lata 2014-2020
2. Współpraca z miastem partnerskim/ Współpraca z gminami zagranicznymi
3. Bliskość S8
4. Bliskość Wrocławia
5. Wzrost zapotrzebowania na różne formy turystyki, rekreacji i sportu w środowisku naturalnym
6. Działania Państwa na rzecz promocji zintegrowanych działań promujących konkretną branżę przemysłu , np. meblarskiego (tworzenie np. „klastrow meblowych”)

## **ZAGROŻENIA**

1. Sytuacja demograficzna
2. Kryzys gospodarczy
3. Rozwój wielkopowierzchniowych sklepów jako zagrożenie dla handlu lokalnego
4. Zmiana prawa w dziedzinie zatrudnienia osób niepełnosprawnych
5. Zmiany w gospodarce odpadami
6. Brak polityki rodzinnej
7. Zmiana układu połączeń kolejowych
8. Nakładanie nowych zadań własnych na Gminy bez zabezpieczenia środków finansowych

### III. Zgodność Strategii z dokumentami strategicznymi wyższego szczebla – terytorialny wymiar polityki rozwoju Gminy

Nowe spojrzenie na politykę regionalną preferuje obecnie nowoczesny model wdrażania polityk publicznych. Polega on na przejściu od podejścia sektorowego do zintegrowanego terytorialnie. Dotyczy preferowania spójności działań różnych podmiotów publicznych wobec terytoriów określonych nie administracyjnie, a funkcjonalnie, charakteryzujących się podobnymi cechami społeczno-gospodarczo-przestrzennymi. Obszary funkcjonalne mają być punktem odniesienia dla realizacji poszczególnych polityk, w tym wdrażania środków unijnych w kolejnej perspektywie finansowej 2014-2020.

Zgodnie z nowymi postulatami polityki regionalnej polska polityka przestrzenna wskazuje na realizację operacji w obrębie tzw. obszarów funkcjonalnych. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK)** proponuje definicję obszaru funkcjonalnego jako „zwartego układu przestrzennego składającego się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju”. Według zapisów wspomnianego wyżej dokumentu, obszar funkcjonalny to nie tylko strefa oddziaływania danej jednostki, ale też ukształtowany w procesie historycznym zespół kilku lub kilkunastu jednostek terytorialnych, wyróżniający się z otoczenia i upodabniający się pod pewnymi względami do siebie. Zgodnie z obowiązującą KPZK proponowane obszary interwencji podzielono na kilkanaście typów funkcjonalnych<sup>12</sup>. Obszary miejskie podzielono na cztery główne kategorie:

- ośrodków wojewódzkich, w tym metropolitalnych,
- ośrodków regionalnych,
- ośrodków subregionalnych,
- ośrodków lokalnych,

Obszary wiejskie podzielono natomiast na dwie główne kategorie:

- wiejskie obszary funkcjonalne uczestniczące w procesach rozwojowych (położone w strefie silnego oddziaływania głównych ośrodków miejskich)
- obszary wymagające wsparcia procesów rozwojowych (peryferyjne i problemowe)

---

<sup>12</sup> „Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na fakt, że Miasto i Gmina Twardogóra z racji swojego położenia względem głównych ośrodków rozwoju została zakwalifikowana do obszarów wiejskich uczestniczących w procesach rozwojowych.

Podjęcie terytorialne odgrywa kluczowe znaczenie nie tylko w odniesieniu do planowania polityki przestrzennej. Jest ono priorytetem również w planowaniu rozwoju regionalnego, którego nadrzędnym dokumentem jest **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020 (KSRR)**. Zgodnie z nowymi zasadami kierowania wsparcia na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego, jednym z najważniejszych warunków będzie tzw. koncentracja geograficzna. Tym samym, określone zostały Obszary Strategicznej Interwencji (OSI). Zgodnie z KSRR są to obszary:

- wobec których wymagana jest interwencja rządu ze względu na ciężar, którego sam region nie jest w stanie udźwignąć
- obszary, które ze względów społecznych, gospodarczych lub środowiskowych wywierają lub mogą w przyszłości wywierać istotny wpływ na rozwój kraju

W stosunku do tych obszarów powinny zostać skierowane właściwe, zintegrowane działania mające na celu wyrównanie ich szans rozwojowych a przede wszystkim właściwe wykorzystanie istniejących potencjałów rozwojowych danego obszaru.

Na terenie województwa dolnośląskiego wydzielono kilka Obszarów Strategicznej Interwencji. Gmina Twardogóra zgodnie z delimitacją KSRR zakwalifikowana została do obszarów o najgorszym dostępie do usług publicznych.

Wymiar terytorialny zajmuje także kluczowe miejsce w polityce rozwoju województwa dolnośląskiego, zarówno w przypadku projektu **Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego** oraz **Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020**. W przypadku pierwszego z dokumentów wyodrębnione obszary interwencji wynikają z krajowych wytycznych i delimitacji. Powstało 4 obszary integracji oraz 12 obszarów interwencji obejmujących jednostki podobne pod względem położenia oraz potencjału rozwoju. Gmina Twardogóra ze względu na swoje położenie i powiązania z jednostkami sąsiednimi została zakwalifikowana do Wrocławskiego Obszaru Integracji. W skali lokalnej Gmina zalicza się do „Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego”. Jest to obszar silnie powiązany ze stolicą województwa o wysokim poziomie urbanizacji i mobilności mieszkańców. Obszar ten wymaga m.in. rozwoju silnych powiązań wewnętrznych i zewnętrznych, podnoszenia standardów technologicznych oraz podniesienia sprawności transportu publicznego.

Północną część Gminy zakwalifikowana została ponadto do obszaru interwencji „Dolina Baryczy i Wzgórz Trzebnickich”. Jest to teren o wysokim potencjale dla rozwoju turystyki kwalifikowanej. Teren ten wymaga interwencji w zakresie rozwoju infrastruktury teletechnicznej oraz infrastruktury zwiększającej mobilność mieszkańców.

Z punktu widzenia ustalania kierunków rozwoju Gminy Twardogóra należy zwrócić uwagę, że jej południowa część została ona objęta zasięgiem obszaru interwencji „Autostrada Nowej Generacji”, który został wyodrębniony jako teren o docelowo najlepszej i najwyższej dostępności transportowej (w oparciu o projektowane autostrady oraz drogi szybkiego ruchu).

Jak wskazano w najnowszej Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego, ostateczny zasięg wspomnianych wyżej obszarów interwencji zostanie wypracowany w toku szeregu opracowań planistycznych i strategicznych. Można jednak założyć, że nie zmieni to znacząco sytuacji w przypadku Gminy Twardogóra. Jej specyficzne położenie w stosunkowo niewielkiej odległości od największych ośrodków rozwoju pozwoli na uwzględnienie jednostki w najważniejszych działaniach interwencyjnych.

Realizacja celów zaproponowanych w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego odbywać się będzie w obrębie wyodrębnionych makrosfer. Na podstawie konsultacji społecznych przeprowadzonych w obrębie konkretnych obszarów interwencji określono priorytetowe cele dla poszczególnych grup jednostek. W przypadku obszaru interwencji „Wrocławski Obszar Metropolitalny”, do którego zalicza się Gmina Twardogóra, jako najważniejszy cel określono „Zrównoważony transport i poprawę dostępności transportowej” (cel ten zajmuje także priorytetowe miejsca w pozostałych obszarach interwencji). Jako kolejne w hierarchii znajdują się „ochrona środowiska naturalnego, efektywne wykorzystanie zasobów oraz dostosowanie do zmian klimatu i poprawa poziomu bezpieczeństwa” oraz „włączenie społeczne, podnoszenie poziomu i jakości życia”.

Rozwój zrównoważonego transportu jest także najważniejszym celem zdiagnozowanym w obszarze interwencji „Autostrada Nowej Gospodarki”. Ze względu na priorytety rozwojowe Twardogóry na szczególną uwagę zasługuje fakt, że na ten teren skierowane będzie także szczególne wsparcie w związku z koniecznością osiągnięcia następujących celów zgodnie z SRWD, tj. „Wzrost zatrudnienia i mobilności pracowników” oraz „wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, zwłaszcza MŚP”.

Na obszarze interwencji „Kraina Baryczy i Wzgórz Trzebnickich” preferowane będą natomaista inwestycje realizujące cel „ochrona środowiska naturalnego, efektywne wykorzystanie zasobów oraz dostosowanie do zmian klimatu i poprawa poziomu



bezpieczeństwa”, „Zrównoważony transport i poprawa dostępności transportowej” oraz „wzrost zatrudnienia i mobilności pracowników”

Z punktu widzenia zgodności przewidywanych kierunków rozwoju Twardogóry z dokumentami na wyższym szczeblu należy także wymienić zgodność ze **Strategią Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020**. Diagnoza sytuacji wskazała m.in. na konieczność podniesienia poziomu cywilizacyjnego obszarów wiejskich oraz wzmocnienia potencjału rozwojowego ośrodków lokalnych. Osiągnięciu tego założenia ma przyswiecać realizacja głównego celu Strategii: „Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju”. Gmina Twardogóra ze względu na uwarunkowania wewnętrzne oraz istniejący potencjał wpisuje się w przede wszystkim w działania dążące do osiągnięcia następujących celów szczegółowych: cel 1. „wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich” oraz cel 2 „poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej”.

Koncepcja rozwoju Twardogóry wpisuje się także pośrednio w **Założenia Krajowej Polityki Miejskiej do roku 2020**. Jak słusznie zauważono w przytaczanym dokumencie polskie miasta stoją przed szeregiem wyzwań, które będą miały wpływ na ich możliwości rozwojowe w następnych latach. Miasta stanowią siłę sprawczą polskiej gospodarki i tworzenia nowych miejsc pracy. Diagnoza sytuacji wykazała konieczność wykorzystania potencjału miast w procesie rozwoju regionalnego na obszarach problemowych oraz przeciwdziałanie degradacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej obszarów zurbanizowanych. Dlatego też strategicznym celem krajowej polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.

Gmina Twardogóra ze względu na uwarunkowania wewnętrzne oraz istniejący potencjał wpisuje się w przede wszystkim w działania dążące do osiągnięcia następujących celów szczegółowych:

- Cel 2.: Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmocnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu

- Cel 3.: Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich.

Terytorialny wymiar polityki rozwoju Gminy Twardogóra ma swoje odzwierciedlenie także w dokumencie **Lokalne Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”**. Gminy, które zawiązały partnerstwo kładą duży nacisk na realizację przedsięwzięć dla dobra całego obszaru a nie tylko dla wybranych jednostek. Wizja obszaru Doliny Baryczy wyraźnie wskazuje, że „Dolina Baryczy jest regionem o zintegrowanym zarządzaniu ekosystemami z dobrze chronioną przyrodą, zachowanymi tradycjami kulturowymi i gospodarką czerpiącą swe siły z natury”. Stan ten zostanie osiągnięty w oparciu o realizację trzech głównych celów:

- tworzenie spójnej oferty turystycznej w oparciu o racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturowych regionu
- różnicowanie działalności gospodarczej i rolniczej w powiązaniu ze spójną ofertą turystyczną regionu
- aktywizacja mieszkańców na rzecz poprawienia swojej sytuacji i rozwoju regionu

Gmina Twardogóra w związku z posiadaniem potencjałem oraz prowadzonymi działaniami już teraz realizuje zakładane cele i zamierzenia.

Z przedstawionych powyżej dokumentów, przeprowadzonej diagnozy oraz konsultacji społecznych wynika, że Gmina Twardogóra określając główne kierunki rozwoju odpowiada na nowe wyzwania stojące przed jednostkami terytorialnymi pragnącymi brać czynny udział w dynamicznych przemianach województwa dolnośląskiego.

## **IV. Konstrukcja strategii rozwoju**

### **IV.1. Misja**

W trakcie prac nad strategią uznano, że misja gminy, która była realizowana przez ostatnie lata nie zmieniła się nie straciła na swojej aktualności dlatego postanowiono jej zasadniczą treść pozostawić jako strategiczną kontynuację głównych kierunków rozwoju gminy

**Twardogóra dumna ze swojego dziedzictwa zapewnia wspólnocie samorządowej nowoczesne warunki życia i rozwoju oraz aktywności gospodarczej w zgodzie z zasadami ekologii, marzeniami i aspiracjami mieszkańców. Partnerom oferujemy przyjazny klimat inwestycyjny, unikalne walory przyrodnicze dla rozwoju turystyki i rekreacji oraz naszego ducha przedsiębiorczości i otwartości.**

### **IV.2. I Cel strategiczny - Poprawa konkurencyjności gospodarczej gminy**

Jako jeden z najważniejszych kierunków rozwoju gminy uznano poprawę funkcjonowania sfery gospodarczej gminy i efektywność działającej w tej przestrzeni lokalnej przedsiębiorczości. Formowanie przestrzeni gospodarczej gminy można ująć w następujących aspektach: kreowanie lokalnych zasobów wytwórczych poprzez stwarzanie korzystnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości; zarządzanie infrastrukturą w celu ułatwienia nawiązywania stosunków gospodarczych; rozwijanie powiązań integrujących pomiędzy uczestnikami procesów gospodarczych; umacnianie istniejących przejawów życia gospodarczego w gminie.

#### **IV.2.1. Cel operacyjny I.1. Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o wewnętrzny potencjał Gminy**

Bezpośrednio realizacja tego celu ma spowodować rozwój lokalnej przedsiębiorczości. Będzie to sprzyjało wzrostowi konkurencyjności gospodarczej gminy mierzonej wartością wytworzonych dóbr i usług oraz bezpośrednio i pośrednio wzrostowi konkurencyjności

socjalnej. Sam proces stymulowania ozwoju działalności gospodarczej podnosi również konkurencyjność inwestycyjną gminy. Punktem wyjścia realizacji tego celu będą wewnętrzne zasoby posiadane przez gminę.

W ramach celu będą realizowane następujące zadania strategiczne:

Tytuł zadania strategicznego	<b>System preferencji dla przedsiębiorców</b>
Opis	Do instrumentów dochodowych wspierania przedsiębiorczości należą wszelkiego rodzaju zwolnienia i ulgi podatkowe, a także obniżenia stawek maksymalnych w podatkach lokalnych. W gminie obowiązuje system preferencji dla przedsiębiorców. Głównie dotyczy on zwolnień w podatku od nieruchomości. Jednak najistotniejszą sprawą jest elastyczne reagowanie na potrzeby lokalnego rynku i umiejętne aktualizowanie systemu preferencji, odpowiednie korelowanie wielkości ulgi uzależnionej od wielkości zatrudnienia i okresu zwolnienia. Należy również pamiętać, że pewnym środkiem wspierania przedsiębiorczości mogą być (poza stosowaniem ulg) odroczenia, umarzenia, rozkładanie na raty oraz zaniechanie poboru w zakresie podatków i opłat. Jednak te środki powinny być stosowane incydentalnie w z góry określonych przypadkach.
Korzyści z realizacji zadania	- wspieranie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości - wpływ pośredni na zmniejszenie bezrobocia - ewentualny wzrost wpływów budżetowych z podatków PIT CIT
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, przedsiębiorcy obecni i przyszli, inwestorzy zagraniczni, partnerzy instytucjonalni
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Przedsiębiorczość i innowacyjność <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Rozwój Przedsiębiorczości i innowacyjności</li> </ul> Makrosfera: Rozwój obszarów miejskich i wiejskich <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie restrukturyzacji i wielofunkcyjnego rozwoju Wsi</li> <li>• Priorytet: Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich.</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy, Fundusze UE

Tytuł zadania strategicznego	<b>Przygotowanie terenów inwestycyjnych wraz z ich promocją</b>
Opis	Gmina i znajdujące się w niej zasoby oraz czynniki wytwórcze mogą ze swej strony stymulować innowacyjność i

	<p>konkurencyjność przedsiębiorstw, a jednocześnie podnosić konkurencyjność lokalnej gospodarki, tworząc otoczenie bardziej atrakcyjne dla inwestorów. Można mówić o nasilającej się rywalizacji między gminami o środki unijne, inwestorów itd. Jednym z przykładów takiej aktywności jest tworzenie stref aktywności gospodarczej (terenów przeznaczona na działalność inwestycyjną) które oferuje ona rozległą gamę odpowiednio skomponowanych elementów przyciągających inwestorów. Wśród wybranych, ważniejszych elementów należy wymienić przede wszystkim zagospodarowanie terenu (dostępność mediów, warunki komunikacyjne) oraz także często pomijany odpowiedni wymiar socjokulturowy (atmosfera, partnerstwo, bezpieczeństwo, dziedzictwo historyczne itp.).</p> <p>Twardogóra posiada odpowiednie tereny inwestycyjne jednak należy je doposażyć i rozwinąć oraz, co bardzo ważne aktywnie promować. Promocja taka powinna być przemyślana i oparta na jak najlepszych narzędziach marketingowych wykorzystujące różnorodne media (telewizja, prasa, Internet, outdoor). Powinien być stworzony plan marketingowy i starannie dobrana forma komunikatu oparta o chwytliwe hasła i pozytywne konteksty. Wśród narzędzi marketingu wymienić można działania w sferze Internetu wykorzystujące narzędzia powiązane z mediami społecznościowymi, udział w targach, foldery inwestycyjne itp.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- wspieranie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości</li> <li>- wzrost wartości terenów inwestycyjnych</li> <li>- wpływ pośredni na zmniejszenie bezrobocia</li> <li>- ewentualny wzrost wpływów budżetowych z podatków PIT CIT</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Syców, lokalni przedsiębiorcy, inwestorzy zagraniczni, partnerzy instytucjonalni
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera: Przedsiębiorczość i innowacyjność</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Rozwój Przedsiębiorczości i innowacyjności</li> </ul> <p>Makrosfera: Rozwój obszarów miejskich i wiejskich</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie restrukturyzacji i wielofunkcyjnego rozwoju Wsi</li> <li>• Priorytet: Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich.</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet gminy, środki UE

Tytuł zadania strategicznego	<b>Wprowadzenie profesjonalnego systemu identyfikacji wizualnej</b>
------------------------------	---

Opis	<p>Kompleksowy system identyfikacji wizualnej jest jednym z najważniejszych instrumentów kreowania wizerunku jednostki terytorialnej. Zgodnie z przyjętymi w działaniach promocyjno-reklamowych zasadami, identyfikacja wizualna powinna odpowiadać specyfice gminy, zachowywać jednolitość i zgodność z całym systemem komunikacji społecznej, charakteryzować się oryginalnością, być łatwo dostrzegalną oraz łatwą. Punktem wyjścia dla stworzenia systemu identyfikacji wizualnej samorządu, podobnie jak w przypadku firmy jest znak.</p> <p>W skład systemu identyfikacji wizualnej wchodzi: paleta barw, logotyp, typografia. Bowiem zadaniem identyfikacji wizualnej jest ujednoczenie i usystematyzowanie wzorców dotyczących logotypu, typografii oraz kolorystyki wykorzystanej w działaniach marketingowych. Warto podkreślić także kontekst emocjonalny systemu wynikający z przywiązania mieszkańców do ustalonych symboli i identyfikowania się ze wspólnotą poprzez posługiwanie się nimi.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- wzmocnienie promocji gminy wpływające na konkurencyjność gminy jako ośrodka turystyki i przedsiębiorczości</li> <li>- wdrożenie nowoczesnych narzędzi promocji gminy</li> <li>- zwiększenie integracji i identyfikacji mieszkańców</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, firma z branży reklamowo-marketingowej
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera: Turystyka</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie wizerunku regionu zarówno na terenie kraju, jak i Europy, jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, otwartego na świat, o nieprzeciętnych walorach przyrodniczych, kulturowych i uzdrowiskowych</li> <li>• Priorytet: Rozwój produktów turystycznych i rozbudowa infrastruktury turystycznej regionu, m.in. dla pobudzania popytu na usługi turystyczno-rekreacyjne</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet gminy

Tytuł zadania strategicznego	<b>Wdrażanie polityki w zakresie ładu przestrzennego</b>
Opis	<p>Ład przestrzenny to takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.</p> <p>Znaczenie ładu przestrzennego, jako nierozłącznego atrybutu rozwoju zrównoważonego rozumianego w szerokim,</p>

	<p>zintegrowanym ujęciu, dla warunków życia obywateli, funkcjonowania gospodarki i szans rozwojowych powoduje, że racjonalizacja procesów przestrzennych stała się obecnie jednym z najważniejszych zadań władz publicznych. W skali jednostki samorządowej planowanie umożliwia skoordynowanie zamierzeń inwestycyjnych z rozwojem gminy i radykalnie zmniejsza wydatki publiczne na przygotowanie terenu. W skali lokalnej obsługa inwestycji prywatnych na obszarach objętych planami jest łatwiejsza i lepiej skoordynowana z działaniami władz terenowych, równocześnie ułatwia eliminowanie kolizji interesów i rozwiązywanie konfliktów. Planowanie przestrzenne ogranicza ryzyko inwestycyjne i patologie rynku nieruchomości. Powiększa dochody samorządów lokalnych, które uchwalając plany i prowadząc aktywną politykę terenową, przejmują dużą część renty planistycznej. Brak planowania przestrzennego w gminie narusza ekonomiczny interes większości jej mieszkańców, ponieważ brak planu stwarza niebezpieczeństwo, że następna inwestycja obniży wartość sąsiednich nieruchomości lub ograniczy ich użytkowanie. Gmina Twardogóra jest objęta tylko w mniejszej części miejscowymi planami zagospodarowania przestrzeni w kolejnych latach należy zatem objąć ich zakresem kolejne miejscowości i tereny gminy.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- uporządkowanie polityki Przestrzennej</li> <li>- koordynacja planów inwestycyjnych</li> <li>- ograniczenie ryzyka niekontrolowanej zabudowy</li> <li>- zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera: Zasoby (wszystkie wymienione priorytety)</p> <p>Makrosfera: Zdrowie i bezpieczeństwo</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Zapewnienie obecnym i przyszłym mieszkańcom regionu dobrego stanu środowiska naturalnego</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Środki własne gminy

Tytuł zadania strategicznego	<b>Platforma współpracy w obrębie branży meblowej</b>
Opis	Doświadczenia zagraniczne wskazują na duży potencjał rozwojowy i konkurencyjny klastrów definiowanych jako geograficzne skupiska wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi

	<p>instytucji. Przedsiębiorstwa w klastrze współpracują ze sobą w szeregu działań, na wielu płaszczyznach i kierunkach, zwiększając swoje możliwości i potencjał, wspólnie ponoszą sporą część nakładów, wspólnie działają dla szeroko pojętego rozwoju metod, produktów, racjonalizacji kosztów. W tym samym momencie w świecie zewnętrznym, konkurują i – ostro rywalizując – szukają swego własnego miejsca w rynku</p> <p>Na terenie gminy funkcjonuje wiele pomiotów gospodarczych branży meblarskiej które powinny podjąć współpracę w celu osiągnięcia i utrzymania przewagi konkurencyjnej. Podmioty działające w ramach rekomendowanej współpracy konkurują między sobą, wchodzą we wzajemne interakcje (formalne i nieformalne), ale przede wszystkim znajdują pewne obszary do współpracy. Współpraca ta może mieć charakter trwały lub okresowy, może być otwarta na nowe podmioty lub bardziej zamknięta. Przykładowe obszary współpracy i korzyści: wspólne działania promocyjne – zwiększenie rozmiarów promocji za jednostkowe (dla pojedynczego przedsiębiorcy) obniżenie kosztów, zwiększenie potencjału produkcyjnego, co tworzy możliwość wspólnego realizowania ambitnych przedsięwzięć, większe możliwości w zakresie negocjacji z dostawcami – większa jakość za niższą cenę, wspólne organizowanie doradztwa i Szkolenia, co obniża jednostkowe koszty uczestnictwa w tychże, możliwość wprowadzenia specjalizacji produkcji – zwiększenie efektywności.</p> <p>Zadanie jest zgodne z polityką tworzenia klastrów przemysłowych, jednak na obecnym, początkowym etapie nie rekomenduje się tworzenia struktury ściśle sformalizowanej. Jednak w ramach rozwoju inicjatywy oczywiście należy wspierać jej rozwój. Okolicznością wielce pożądaną jest by przedsięwzięcie objęło swym zasięgiem przedsiębiorców z całego subregionu. W całej Polsce są przykłady samorządów, które podejmują podobne inicjatywy (tworzą klastry) np. klastry meblowe Swarzędz, Elbląg. Dlatego też samorząd Twardogóry powinien zwiększyć wysiłki w celu zainicjowania takiej współpracy.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- podniesienie konkurencyjności gospodarczej Gminy</li> <li>- specjalizacja w regionie</li> <li>- generacja impulsów rozwojowych</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, przedsiębiorcy w zakresie przemysłu drzewnego i meblarskiego
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera przedsiębiorczość i innowacyjność</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Rozwój gospodarczy w ramach klastrów</li> <li>• Priorytet: Rozwój Przedsiębiorczości i innowacyjności</li> <li>• Odbudowa części tradycyjnych branż lokalnego przemysłu</li> </ul> <p>Makrosfera: Rozwój obszarów miejskich i wiejskich</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie restrukturyzacji i wielofunkcyjnego rozwoju Wsi</li> <li>• Priorytet: Poprawa warunków życia na obszarach</li> </ul>



	wiejskich. Makrosfera: Społeczeństwo i Partnerstwo • Priorytet: Efektywne zarządzanie regionem poprzez mechanizmy partnerstwa i współpracy
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy, środki własne inwestorów i przedsiębiorców, Fundusze UE

#### IV.2.1. Cel operacyjny I.2. - Rozwój funkcji turystycznej Gminy Twardogóra

Obecny okres charakteryzuje się dynamicznym rozwojem turystyki w skali świata, poszczególnych regionów i państw. Staje się ona z jednej strony ważnym i szybko rozwijającym się, złożonym sektorem gospodarki poszczególnych krajów europejskich, jak też państw innych części świata posiadających potencjał turystyczny. Jednocześnie usługi turystyczne zwiększają swoją pozycję w hierarchii potrzeb konsumentów, którzy coraz częściej korzystają z wyjazdów turystycznych. Gmina posiada naturalne walory związane z położeniem w rejonie Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy dlatego powinna je wykorzystać by wzmocnić swoją rolę jako ośrodka turystyki kwalifikowanej również o znaczeniu ponadlokalnym. W związku nowym terytorialnym paradygmatem w rozwoju lokalnym i regionalnym należy w ramach realizacji niniejszego celu szczególną uwagę zwrócić na pełne zaangażowanie przedstawicieli różnych branż oraz realizację przedsięwzięć w partnerstwie na różnym szczeblu.

W ramach celu będą realizowane następujące zadania strategiczne:

Tytuł zadania	<b>Kreowanie nowych atrakcji turystycznych</b>
Opis	Działanie powinno doprowadzić do powstania nowych atrakcji turystycznych. Atrakcje turystyczne określane są jako kluczowy składnik rynku turystycznego i ważny element systemu turystyki, stymulują bowiem zainteresowanie odbyciem podróży oraz zapewniają zadowolenie odwiedzającym te miejsca, są magnesem przyciągającym turystów do regionu a zarazem pobudzają popyt na inne usługi turystyczne. Wśród nich wyróżnia się zarówno atrakcje kulturowe i przyrodnicze.

	<p>Atrakcje kulturowe to dzieła stworzone przez człowieka, na przykład takie które powstały w innym celu niż przyciąganie turystów a z czasem stały się atrakcjami samymi w sobie, np. obiekty historyczne, zespoły pałacowo-ogrodowe, budowle sakralne. Również takie które zostały zbudowane lub stworzone od podstaw jako atrakcje, np.: wieże widokowe, parki safari, imprezy, festiwale, itp.</p> <p>Atrakcje przyrodnicze - charakterystyczne zespoły krajobrazowe i osobliwości przyrody. Na terenie gminy występuje wiele obiektów albo walorów związanych z ukształtowaniem przyrodniczych czy związanych z działalnością człowieka mogących stać się atrakcją. Na przykład wzgórze (punkt widokowy), parki, pozostałości muru berlińskiego, obiekty architektoniczne, prywatne zbiory</p> <p>Atrakcje powinny być odpowiednio wyeksponowane. Powinna zostać zapewniona dostępność turystom w tym osobom niepełnosprawnym.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- powstanie dodatkowych atrakcji turystycznej,</li> <li>- lepsze wykorzystanie obiektu (dodatkowy dochód, zaspokajanie potrzeb rekreacyjnych mieszkańców i turystów),</li> <li>- zwiększenie dochodów Gminy,</li> <li>- zwiększenie ruchu turystycznego na terenie Gminy.</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, lokalni animatorzy kultury, organizacje pozarządowe, LGD „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera Turystyka</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Udostępnianie obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego</li> <li>• Priorytet: Rozwój produktów turystycznych i rozbudowa infrastruktury turystycznej regionu m.in. dla pobudzenia popytu na usługi turystyczno-rekreacyjne</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy, środki UE, Ministerstwo Sportu i Turystyki, WFOŚ.

Tytuł zadania	<b>Utrzymanie w dobrym stanie infrastruktury turystycznej na terenie gminy</b>
Opis	<p>Infrastrukturę turystyczną mogą stanowić nie tylko budowle, ale także wszystkie urządzenia wspomagające. Każdy z tych elementów ma zapewnić przyjeżdżającym dobre warunki. Ważne, by były one dopasowane do siebie w taki sposób, by turyści mogli spędzić czas nie tylko w sposób bierny ale również aktywny. Na infrastrukturę turystyczną składają się baza noclegowa, baza gastronomiczna, obiekty sportowe, obiekty kultury (galerie, wystawy, itd.), szlaki - piesze, rowerowe oraz inne trasy.</p>

	<p>Treścią zadania jest dbanie o ten zasób, którym dysponuje gmina jak np. ścieżki, różnego rodzaju obiekty w zakresie bieżących remontów udostępniania porządkowania prawidłowego oznaczenia. Ale także prawidłowe oznaczanie na terytorium gminy czyli na trasach, miejsca przesiadkowe, punktach postojowych innych atrakcji również tych znajdujących się w rękach prywatnych.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<p>- wzrost atrakcyjności oferty turystycznej Gminy  - możliwy wzrost dochodów mieszkańców z tytułu rozwoju dodatkowej działalności.  - zwiększenie ruchu turystycznego na terenie gminy</p>
Podmioty zaangażowane w realizację	<p>Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy działający w sferze Turystyki, LGD „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”</p>
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera Turystyka</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Udostępnianie obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego</li> <li>• Priorytet: Rozwój produktów turystycznych i rozbudowa infrastruktury turystycznej regionu m.in. dla pobudzenia popytu na usługi turystyczno-rekreacyjne</li> <li>• Priorytet: Wzmocnienie wizerunku regionu zarówno na terenie kraju, jak i Europy, jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, otwartego na świat, o nieprzeciętnych walorach przyrodniczych, kulturowych i uzdrowiskowych</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	<p>Budżet gminny, środki UE, Ministerstwo Sportu i Turystyki, środki własne przedsiębiorców turystycznych</p>

Tytuł zadania	<b>Wzbogacenie programu imprez turystyczno – rekreacyjnych</b>
Opis	<p>Poprzez imprezę, rozumiemy formę spotkania uczestników, jednorazowego lub mającego charakter cykliczny, wypełnionego treściami programowymi z zakresu sportu, rekreacji, turystyki, zabaw ruchowych, a także kulturalnej rozrywki</p> <p>Na terenie gminy odbywa się już stosunkowo wiele imprez nawet o zasięgu ponadregionalnym. Jednak mając na uwadze rozwój funkcji turystycznej gminy należałoby zinwentaryzować ich odbiorców i zasięg w celu zaproponowania nowych przedsięwzięć które umożliwiłyby zainteresować i przyciągnąć nowe kategorie odwiedzających. Tworząc program imprez należy kierować oczywiście poza kalkulacją: celem imprezy, i kto ma być odbiorcą.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<p>- zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy  - aktywna promocja turystycznych atrakcji w gminie Twardogóra</p>

	- aktywizacja społeczności lokalnych oraz integracja instytucji - publicznych i prywatnych - promowanie aktywnego wypoczynku
Podmioty zaangażowane w realizację	Organizacje pozarządowe, Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, LGD „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Turystyka <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie wizerunku regionu zarówno na terenie kraju jak i Europy jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, otwartego na świat o nieprzeciętnych walorach przyrodniczych kulturowych i uzdrowskich.</li> <li>• Priorytet: Udostępnianie obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego</li> <li>• Priorytet: Rozwój produktów turystycznych i rozbudowa infrastruktury turystycznej regionu m.in. dla pobudzenia popytu na usługi turystyczno-rekreacyjne</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Środki własne Gminy, Fundusze UE, Ministerstwo Sportu i Turystyki

Tytuł zadania	<b>Intensyfikacja promocji turystycznej</b>
Opis	Celem promocji gminy jest przekazanie potencjalnym turystom informacji zachęcających do odwiedzenia danego miejsca. Chcąc utrzymać swoją pozycję na rynku, gminy starają się jak najlepiej zaspokajać potrzeby odwiedzających. Działalność promocyjna zmierza między innymi do pozyskiwania potencjalnych inwestorów i wydłużania sezonów turystycznych. Promocja ma wymiar zarówno ekonomiczny, społeczny, jak i ekologiczny. Nie należy zapominać, iż nowoczesny marketing zmusza przede wszystkim do informowania o nim oraz odpowiedniej komunikacji z obecnymi i przyszłymi klientami. Dlatego też bardzo ważna jest współpraca władz lokalnych z prywatnymi przedsiębiorcami i usługodawcami, która wykształci właściwą strategię działań promocyjnych. Punktem wyjścia dla władz gminy jest przygotowanie programu promocji która powinna całą gamę różnego rodzaju przedsięwzięć służących skutecznej promocji.
Korzyści z realizacji zadania	- bardziej efektywna promocja gminy i jej zasobów - zwiększenie świadomości mieszkańców regionu odnośnie potencjału wypoczynkowego i mieszkaniowego w gminie Twardogóra - prawidłowe i sprawne realizowanie zadań zamierzonych w strategii

Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, organizacje pozarządowe, LGD „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera: Turystyka</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie wizerunku regionu zarówno na terenie kraju jak i Europy jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, otwartego na świat o nieprzeciętnych walorach przyrodniczych kulturowych i uzdrowiskowych.</li> <li>• Priorytet: Rozwój produktów turystycznych i rozbudowa infrastruktury turystycznej regionu m.in. dla pobudzenia popytu na usługi turystyczno-rekreacyjne</li> <li>• Priorytet: Wewnątrzregionalna promocja turystyki w oparciu o system edukacji</li> </ul> <p>Makrosfera: Społeczeństwo i partnerstwo</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Rozwój kapitału społecznego i obywatelskiego</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet gminny, środki UE, lokalni inwestorzy

Tytuł zadania	<b>Rozwój centrum edukacyjno-kulturalno-turystycznego kultywowania tradycji regionalnych</b>
Opis	Bezpośrednim celem zadania jest systematyczna restauracja zespołu pałacowo-parkowego w Goszczu w celu przekształcenia go w Regionalne Centrum Edukacyjno-Kulturalne. W ramach przedsięwzięcia zostaną zrewitalizowane obiekty w których znajdzie swoje miejsce m.in. sala, scena, galeria, sanitariaty, hala z zapleczem. Dzięki realizacji inwestycji w gminie powstanie atrakcyjne i nowoczesne miejsce na działania edukacyjne, kulturalne i historyczne. W zrewitalizowanych obiektach będzie można również prowadzić działalność wystawienniczą dotyczącą tradycji rzemieślniczych szczególnie związanych z meblarstwem np. („Dom Mebla”).
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- stworzenie nowego obiektu kulturalno-turystycznego,</li> <li>- aktywizacja społeczności lokalnej poprzez wspólne uczestnictwo w przedsięwzięciach kulturalnych,</li> <li>- włączenie mieszkańców w życie społeczne gminy</li> <li>- wyrównanie szans w dostępie do kultury pomiędzy miastem a obszarami wiejskimi.</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, LGD „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”, lokalni przedsiębiorcy, Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji, Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Twardogórze
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego	<p>Makrosfera: Turystyka</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Udostępnienie obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.</li> </ul> <p>Makrosfera: Edukacja, nauka, kultura, sport i informacja</p>

2020”	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Kreowanie wizerunku i promowanie Dolnego Śląska, jako regionu z bogatą i różnorodną ofertą kulturalną, edukacyjną i akademicką.</li> </ul> <p>Makrosfera: Społeczeństwo i partnerstwo</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Efektywne zarządzanie regionem poprzez mechanizmy partnerstwa i współpracy</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Środki własne Gminy, Fundusze UE, Ministerstwo Dziedzictwa Narodowego, granty fundacji i stowarzyszeń krajowych i międzynarodowych

### **IV.3. II Cel strategiczny - Intensyfikacja działań na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców**

Stworzenie właściwych warunków życia jest jednym z podstawowych elementów gwarantujących jednostce określony poziom atrakcyjności pod względem miejsca zamieszkania. Przeprowadzane podczas opracowywania strategii warsztaty strategiczne potwierdziły, że na poprawę warunków i jakości życia wpływa szereg czynników. W wyniku szeregu działań podejmowanych przez Gminę można zagwarantować mieszkańcom wysoką jakość życia, co w konsekwencji generuje rozwój społeczny a także gospodarczy obszaru. Zapewnienie właściwych warunków przyczyni się do podniesienia konkurencyjności Gminy w tym zakresie a także może stanowić doskonały argument dla wzrostu atrakcyjności jednostki jako nowego miejsca zamieszkania.

Na rzecz podniesienia jakości życia obecnych i przyszłych mieszkańców realizowane powinny być przedsięwzięcia obejmujące swym zakresem zarówno sferę materialną i infrastrukturalną, jak również potencjał w postaci kapitału ludzkiego. Inwestycje w wymienione sfery odbywać się będzie poprzez szereg poszczególnych działań zagregowanych w dwa cele operacyjne.

#### **IV.3.1. Cel operacyjny II.1 - Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej na terenie Gminy**

Tytuł zadania	<b>Działania na rzecz ograniczania niskiej emisji i poprawy efektywności energetycznej</b>
Opis	<p>Rozwój społeczno-gospodarczy i podnoszenie jakości życia mieszkańców niesie ze sobą wzrost zapotrzebowania na energię i co za tym idzie zwiększa zagrożenia dla środowiska naturalnego. Równocześnie stale i systematycznie rosną koszty wytwarzania energii a jednocześnie rosną wymagania dotyczące ochrony środowiska</p> <p>Aspekty te oraz znaczna ilość indywidualnych systemów grzewczych (często zasilanych węglem) powoduje zjawisko „niskiej emisji” zwłaszcza na obszarze miasta Twardogóra.</p> <p>W związku z tym koniecznym jest podjęcie działań w zakresie zmniejszenia zapotrzebowania na energię elektryczną i ciepłą zarówno w sektorze prywatnym jak i publicznym.</p> <p>Dokonać się to może poprzez szereg działań takich jak: wymianę niskosprawnych i nieekologicznych kotłów na nowoczesne urządzenia grzewcze, szersze zastosowanie odnawialnych źródeł energii – poprzez montaż instalacji solarnych i/lub pomp ciepła oraz szeroko rozumianej termomodernizacji, tj.:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- ocieplenie ścian zewnętrznych,</li> <li>- ocieplenie dachu/stropu nad ostatnią kondygnacją,</li> <li>- wymiana stolarki okiennej i drzwiowej (zewnętrznej).</li> </ul> <p>Ważnym też jest prowadzenie działań informacyjnych uświadamiających mieszkańcom Gminy zagrożenia środowiskowe wynikających z prowadzenia nieracjonalnej gospodarki energetycznej w budynkach poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- wskazanie kierunków działań prowadzących do optymalizacji zużycia energii na cele grzewcze,</li> <li>- wskazanie korzyści ekonomicznych na etapie eksploatacji wysokosprawnych urządzeń,</li> <li>- rozważenie mechanizmu zachęt finansowych dla przyspieszenia procesu modernizacyjnego (pod względem energetycznym) w budynkach.</li> </ul>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ograniczenie zanieczyszczenia środowiska,</li> <li>- ograniczenie kosztów utrzymania obiektów prywatnych i publicznych</li> <li>- zwiększenie konkurencyjności gospodarki lokalnej,</li> <li>- poprawa sytuacji zdrowotnej mieszkańców.</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Twardogórze, lokalni przedsiębiorcy,
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera: Infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wprowadzenie energooszczędnych rozwiązań (transport, budownictwo) oraz wspieranie gospodarki przyjaznej środowisku.</li> <li>• Priorytet: Zmniejszenie niskiej emisji poprzez budowę i rozbudowę systemów ciepłowniczych i gazowniczych w</li> </ul>

	obszarach o dużej gęstości zaludnienia oraz miejscowościach turystycznych i uzdrowiskowych.
Potencjalne źródła finansowania	Fundusze UE (RPO WD 2014-2020), Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki przedsiębiorców i osób prywatnych

Tytuł zadania	<b>Rozbudowa i modernizacja sieci wodno - kanalizacyjnej</b>
Opis	Realizacja zadania przyczyni się do podniesienia jakości życia mieszkańców Gminy Twardogóra, zwłaszcza mieszkańców zamieszkujących obszary wiejskie. W ramach zadania należy realizować program rozbudowy sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w gminie. Powyższe zadanie obejmuje również systematyczne działania mające na celu wymianę starej instalacji wodno-sanitarnej. Jednym z przedsięwzięć, które można podjąć w ramach tego zadania jest zwiększenie roli przydomowych oczyszczalni ścieków jako alternatywy w miejscach gdzie z przyczyn technicznych jest to niemożliwe.
Korzyści z realizacji zadania	- ochronę zasobów wodnych oraz środowiska naturalnego, - wzrost stopnia skanalizowania miasta i terenów wiejskich - zapewnienie mieszkańcom dostępu do wody o odpowiedniej jakości. - podniesienie komfortu życia mieszkańców
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, Zakład Wodociągów i Kanalizacji.
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Zdrowie i bezpieczeństwo <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Zapewnienie obecnym i przyszłym mieszkańcom regionu dobrego stanu środowiska naturalnego.</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Fundusze UE (RPO WD 2014-2020), Krajowy i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki własne Gminy Twardogóra

Tytuł zadania	<b>Opracowanie i realizacja programu odbudowy i konserwacji rowów i przepustów</b>
---------------	--



Opis	Znaczna długość rowów i przepustów powoduje, iż nakłady finansowe na to przedsięwzięcie częstokroć przekraczają możliwości finansowe gminy. Jednakże ze względu na ich stan oraz znaczenie dla stanu środowiska naturalnego i bezpieczeństwa mieszkańców gminy powoduje, iż należy podjąć działania systemowe w tym zakresie. Wydaje się celowe opracowanie programu odbudowy i konserwacji rowów i przepustów, a następnie podjęcie działań zmierzających do poprawy ich stanu. Zadanie to może być realizowane przez powołanie Spółki Wodnej na terenie Gminy Twardogóra lub porozumienia z właścicielami terenów przy rowach i przepustach, aby podjęli działania w celu ich konserwacji i oczyszczania.
Korzyści z realizacji zadania	- zwiększenie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, - zwiększenie estetyki terenów gminy
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, właściciele dróg na terenie Gminy, mieszkańcy gminy
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Zdrowie i bezpieczeństwo <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Ochrona przed klęskami żywiołowymi, w tym szczególnie likwidacja zagrożeń powodziowych</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	budżet Gminy Twardogóra, wkład instytucji zobowiązanych do utrzymania rowów i przepustów, budżet państwa, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska.

Tytuł zadania	<b>Modernizacja i budowa dróg lokalnych wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą</b>
Opis	Celem przedsięwzięcia jest stworzenie na terenie przylegającym do dworca PKP miejsca, które pełniłoby funkcję „centrum przesiadkowego” dla mieszkańców gminy Twardogóra jak i osób spoza gminy. „Centrum” nie tylko pełniłoby funkcję miejsca, z którego mieszkańcy odjeżdżaliby lub przyjeżdżaliby z pracy czyli P&R , ale zarazem pełniłoby funkcję punktu, od którego turyści rozpoczynaliby wycieczkę po terenie gminy lub całego obszaru Doliny Baryczy. „Centrum..” takie winno być odpowiednio oznakowane oraz posiadać wyznaczone miejsca do parkowania samochodów i innych pojazdów (motocykli, skuterów, rowerów). Dzięki realizacji zadania powstałoby nowoczesne miejsce, gdzie mieszkańcy i przyjezdni mogliby skorzystać z komunikacji zbiorowej (PKP, autobusy, busy).

Korzyści z realizacji zadania	- podniesienie standardu życia mieszkańców Gminy Twardogóra, - zwiększenie bezpieczeństwa mieszkańców Gminy Twardogóra, - poprawa estetyki Gminy.
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, Zarząd Dróg Powiatowych w Oleśnicy, Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Infrastruktura <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Poprawa jakości i standardów transportu</li> </ul> Makrosfera: Społeczeństwo i Partnerstwo <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Efektywne zarządzanie regionem poprzez mechanizmy partnerstwa i współpracy</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy Twardogóra, Budżet Powiatu Oleśnickiego, Budżet Województwa Dolnośląskiego, środki rządowe, fundusze UE

Tytuł zadania	<b>Poprawa dostępności transportowej i komunikacyjnej gminy</b>
Opis	Celem zadania jest zwiększenie spójności drogowej gminy Twardogóra z głównymi korytarzami transportowymi województwa. W ramach zadania strategicznego, należy podjąć działania mające na celu budowę (również we współpracy z gminami sąsiednimi lub powiatem) dróg/drogi łączących miasto Twardogórę z siecią dróg krajowych i wojewódzkich. W ramach tego przedsięwzięcia wchodziłaby również budowa obwodnicy miasta Twardogóra.
Korzyści z realizacji zadania	- wzmocnienie konkurencyjności gospodarki gminy, - poprawa bezpieczeństwa na drogach gminnych, - poprawa dostępności gminy Twardogóra dla turystów
Podmioty zaangażowane w realizację	Gmina Twardogóra, Powiat Oleśnicki, Dolnośląska Służba Dróg i Kolei, gminy sąsiadujące z gminą Twardogóra
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Infrastruktura <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Poprawa dostępności transportowej regionu (powiązania wewnętrzne i zewnętrzne).</li> </ul> Makrosfera: Społeczeństwo i Partnerstwo <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Efektywne zarządzanie regionem poprzez mechanizmy partnerstwa i współpracy</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy Twardogóra, Budżet Powiatu Oleśnickiego, Budżet Województwa Dolnośląskiego, środki rządowe, fundusze UE

Tytuł zadania	<b>Budowa zintegrowanego centrum przesiadkowego w Twardogórze</b>
Opis	Celem przedsięwzięcia jest stworzenie na terenie przylegającym do dworca PKP miejsca, które pełniłoby funkcję „centrum przesiadkowego” dla mieszkańców gminy Twardogóra jak i osób spoza gminy. „Centrum” nie tylko pełniłoby funkcję miejsca z, którego mieszkańcy odjeżdżaliby lub przyjeżdżaliby z pracy czyli P&R , ale zarazem pełniłoby funkcję punktu od, którego turyści rozpoczynaliby wycieczkę po terenie gminy lub całego obszaru Doliny Baryczy. „Centrum..” takie winno być odpowiednio oznakowane oraz posiadać wyznaczone miejsca do parkowania samochodów i innych pojazdów (motocykli, skuterów, rowerów). Dzięki realizacji zadania powstałoby nowoczesne miejsce, gdzie mieszkańcy i przyjezdni mogliby skorzystać z komunikacji zbiorowej (PKP, autobusy, busy).
Korzyści z realizacji zadania	- rewitalizacja obszaru wokół dworca PKP, - możliwość efektywnego korzystania z komunikacji zbiorowej (szynowej i autobusowej), - wzrost atrakcyjności turystycznej gminy
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, PKP, inwestorzy prywatni
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Infrastruktura <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Poprawa jakości i standardów transportu</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	budżet gminy Twardogóra, RPO WD 2014-2020

Tytuł zadania	<b>Realizacja działań w zakresie rewitalizacji miasta</b>
Opis	Pojęcie rewitalizacji odnosi się do działań prowadzonych na istniejących przestrzeniach zurbanizowanych. Do działań rewitalizacyjnych zaliczyć należy odbudowę obszarów miejskich mocno zdekapitalizowanych lub nawet utraconych w wyniku działań wojennych czy też powojennych dewastacji i rozbiórek. W obszarze pojęcia rewitalizacji mieszczą się również działania restrukturyzacji terenów poprzemysłowych i pomilitarnych.

	<p>Zakres pojęciowy rewitalizacji jest więc bardzo szeroki, a cele związanych z nią działań mocno zróżnicowane. Jako przykładowe można wymienić:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- zatrzymanie procesu marginalizacji rewitalizowanych części miasta, wzrost ich znaczenia w organizmie miejskim,</li> <li>- poprawa warunków życia i prowadzenia działalności gospodarczej w rewitalizowanych częściach miasta</li> <li>- zmiana struktury funkcji i struktury zagospodarowania rewitalizowanych części miasta</li> <li>- zapewnienie bezpieczeństwa publicznego i socjalnego mieszkańcom miasta</li> <li>- aktywizacja i wzrost konkurencyjności miasta</li> </ul> <p>Dzięki aktywności samorządu gminy i możliwości wykorzystania środków unijnych, procesy rewitalizacji w Twardogórze objęły centrum jednak na całym obszarze miasta istnieje jeszcze wiele potrzeb związanych z infrastrukturą mieszkaniową zagospodarowaniem przestrzeni itp. Dlatego w najbliższych latach konieczne będzie systematyczne likwidowanie istniejących deficytów.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- poprawa estetyki przestrzeni miasta</li> <li>- zaangażowanie mieszkańców w proces estetyzacji miasta</li> <li>- stworzenie atrakcyjnego wizerunku miejscowości w gminie</li> <li>- wzmocnienie tożsamości mieszkańców gminy Twardogóra</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, lokalne grupy i stowarzyszenia
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera Rozwój Obszarów wiejskich i miejskich</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie węzłowej funkcji ośrodka metropolitalnego oraz regionalnych i subregionalnych ośrodków osadniczych generujących rozwój społeczno – gospodarczy</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	budżet Gminy Twardogóra, RPO WD 2014-2020

Tytuł zadania	<b>Realizacja działań w zakresie odnowy wsi</b>
Opis	<p>Odnowa wsi, jako koncepcja ożywienia gospodarczego obszarów wiejskich z wykorzystaniem lokalnych zasobów, tradycji i tożsamości wsi, pojawiła się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku na terenie Niemiec i Dolnej Austrii. Odnowę wsi definiuje się jako działania dla których najważniejsze jest zachowanie tożsamości i integralności wsi w jej</p>

	<p>wymiarze społecznym, duchowym wraz z całym dziedzictwem kultury materialnej i krajobrazu. Podstawą zmian jest uruchomienie wszelkich zasobów własnych wspólnoty, wykorzystanie pomocy zewnętrznej oferowanej przez gminę i region oraz dostępnej poprzez fundusze zewnętrzne, w tym Unii Europejskiej.</p> <p>Istotą programów odnowy wsi jest polepszenie warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich, z uwzględnieniem zarówno sfery materialnej, jak i duchowej. Bardzo ważnym elementem jest dbałość o otaczający krajobraz i środowisko. Realizacja programu ma na celu: podniesienie standardu życia i pracy na wsi, wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej, zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz rozwój tożsamości społeczności wiejskiej i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Twardogóra uczestniczy w działaniach podejmowanych przez Lokalną Grupę Działania, które realizuje te cele. Istotnym jest żeby te i podobne przedsięwzięcia intensyfikować, stale monitorować i podejmować nowe inicjatywy służące kompleksowej odnowie wsi.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- poprawa estetyki wsi na terenie Gminy Twardogóra</li> <li>- zaangażowanie mieszkańców w proces estetyzacji gminy</li> <li>- stworzenie atrakcyjnego wizerunku miejscowości wiejskich w gminie</li> <li>- wzmocnienie tożsamości mieszkańców gminy Twardogóra</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Zawonii, lokalne grupy i stowarzyszenia, mieszkańcy gminy
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera Rozwój Obszarów wiejskich i miejskich</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie restrukturyzacji i wielofunkcyjnego rozwoju wsi</li> <li>• Priorytet: Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy, środki UE, regionalny program Odnowy Wsi Dolnośląskiej, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich, dotacje organizacji pozarządowych np. FIO.

Tytuł zadania	<b>Rozbudowa i modernizacja bazy materialnej infrastruktury społecznej</b>
Opis	<p>Celem przedsięwzięcia jest poprawa jakości świadczenia usług społecznych (oświaty, zdrowia, kultury, opieki społecznej, bezpieczeństwa) poprzez inwestycje w infrastrukturę.</p> <p>W ramach zadania będą realizowane wszystkie działania mające na celu remonty, modernizację obiektów infrastruktury społecznej (przedszkola, szkoły, ZOZ, budynki instytucji kultury, OSP) oraz systematyczną wymianę wyposażenia tych instytucji.</p>

Korzyści z realizacji zadania	- poprawa jakości świadczenia usług, - zwiększenie atrakcyjności gminy Twardogóra dla obecnych i przyszłych mieszkańców, - podniesienia jakości i efektywności systemu kształcenia, - zwiększenie bezpieczeństwa mieszkańców gminy
Podmioty zaangażowane w realizację	jednostki organizacyjne gminy (oświata, służba zdrowia, straż pożarna), Urząd Miasta i Gminy Twardogóra
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Edukacja, nauka, kultura, sport i informacja <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Poprawa efektywności kształcenia na każdym poziomie i etapie życia.</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy Twardogóra, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kuratorium Oświaty we Wrocławiu

Tytuł zadania	<b>Powołanie Gminnego Centrum Kultury</b>
Opis	W chwili obecnej sprawami kultury zajmują się w Gminie Twardogóra dwa ośrodki: Gminy Ośrodek Sportu i Rekreacji oraz Biblioteka Miejska w Twardogórze. W najbliższej perspektywie strategicznej konieczne wydaje się powołanie w gminie jednego ośrodka zajmującego się animowaniem i propagowaniem działań kulturalnych. Mogłoby ono przybrać formę Gminnego Centrum Kultury (GCK). W zamyśle autorów w GCK miałyby organizować różnorodne imprezy kulturalne począwszy od koncertów w Centrum edukacyjno-kulturalno-turystycznym kultywowania tradycji regionalnych w Goszczu poprzez zaproszenie artystów, np.: wrocławskich, na prelekcje z uczniami szkół. Terenem jej działania byłaby cała gmina. Pracownicy GCK mogliby również pomagać w organizowaniu imprez innym podmiotom gminnym, np.: mieszkańcom wsi.
Korzyści z realizacji zadania	- brak rozproszonej odpowiedzialności za działania kulturalne, - aktywizacja społeczności lokalnej poprzez wspólne większe uczestnictwo w przedsięwzięciach kulturalnych, - wzbogacenie oferty kulturalnej
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy Twardogóra, GOSiR, Biblioteka Miejska, lokalni animatorzy kultury
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Turystyka <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Wzmocnienie wizerunku regionu zarówno na terenie kraju, jak i Europy, jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, otwartego na świat, o nieprzeciętnych walorach przyrodniczych, kulturowych i uzdrowiskowych</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Rozwój produktów turystycznych i rozbudowa infrastruktury turystycznej regionu, m.in. dla pobudzenia popytu na usługi turystyczno – rekreacyjne.</li> <li>• Priorytet: Udostępnienie obiektów dziedzictwa kulturowego o przyrodniczego</li> </ul> <p>Makrosfera: Edukacja, nauka, kultura i informacja</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Kreowanie wizerunku i promowanie Dolnego Śląska, jako regionu z bogatą i różnorodną ofertą kulturalną, edukacyjną i akademicką</li> <li>• Priorytet: Stworzenie warunków i wzbogacenie oferty uczestnictwa w kulturze</li> <li>• Priorytet: Kształtowanie kompetencji do udziału w życiu artystycznym</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy Twardogóra, środki UE, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Tytuł zadania	<b>Stworzenie Centrum Sportowo – Rekreacyjnego w Twardogórze</b>
Opis	<p>Wieloletnie działania podejmowane przez władze gminy Twardogóra doprowadziły do stworzenia na terenie Gminy bogatej oferty sportowej i to w wymiarze organizacyjnym jak i infrastrukturalnym. W najbliższej perspektywie strategicznej należy rozwinąć bazę sportową aby mogły skorzystać z niej w większym wymiarze drużyny pragnące odbyć zgrupowania sportowe w obiektach gminy Twardogóry.</p> <p>Rozbudowa bazy sportowej pozwoli również zorganizować na terenie gminy imprezy o znaczeniu ogólnopolskim jak: ogólnopolska olimpiada młodzieży w sportach letnich, zgrupowania kadry lekkoatletycznej.</p> <p>W ramach ww. zadania strategicznego można zrealizować kilka inwestycji i przedsięwzięć, m.in. zadaszenie istniejącego lodowiska, zadaszenia obiektu lekkoatletycznego przy istniejącej hali widowiskowo sportowej oraz budowa krytego basenu w Twardogórze.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- podniesienia jakości życia poprzez ułatwienie dostępu do infrastruktury sportowej,</li> <li>- zwiększenie aktywności fizycznej dzieci i młodzieży,</li> <li>- zmniejszenie zachowań patologicznych,</li> <li>- promowanie zachowań sportowych,</li> <li>- poprawa jakości życia dla rodzin,</li> <li>- promocja gminy.</li> </ul>

Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Twardogóra, GOSiR, Stowarzyszenia i fundacje zajmujące się sportem.
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera: Edukacja, nauka, kultura, sport i informacja <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Kształtowanie i promocja prozdrowotnych postaw i kultury fizycznej oraz edukacja na rzecz zdrowego stylu życia.</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy Twardogóra, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska

#### IV.3.1. Cel operacyjny II.2. Integracja społeczności lokalnej poprzez partycypację i aktywizację mieszkańców

Rozwój lokalny i regionalny nie wynika wyłącznie z inwestowania w infrastrukturę. Szczególnie ważnym komponentem jest także potencjał kapitału ludzkiego. Zdolność społeczności lokalnej do integracji i samoorganizacji gwarantuje jednostce trwały rozwój będący odpowiedzią na potrzeby mieszkańców. Tworzenie warunków dla funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego powinno stanowić ważny element w planowaniu przyszłości Gminy Twardogóra. Pobudzanie aktywności społeczności lokalnej pozwoli na aktywne włączenie mieszkańców w działania na rzecz najbliższego otoczenia. Przyczyni się tym samym do zwiększania konsekwentnego wysokiego potencjału miejsca zamieszkania. Pozwoli także na wypracowanie właściwych narzędzi współpracy i partnerstwa rozumianego jako płaszczyzna współpracy władz gminnych, organizacji (stowarzyszeń) działających na terenie gminy, środowisk związanych z lokalną przedsiębiorczością oraz gmin ościennych.

Konsultacje społeczne na etapie realizacji niniejszego dokumentu pozwoliły wyodrębnić cztery główne zadania strategiczne, dzięki którym władze gmina osiągnie zamierzone efekty w ramach pobudzania partycypacji i aktywizacji mieszkańców

Tytuł zadania	<b>Pobudzanie aktywności społeczności lokalnej w działaniach na rzecz rozwoju Gminy</b>
Opis	Zadaniem władzy publicznej jest pobudzanie partycypacji społecznej polegająca na włączaniu obywateli w rozwiązywanie istniejących problemów. Bardzo ważny staje się aspekt



	<p>samopomocy, którego idea polega na wyzwaniu i wykorzystywaniu wewnętrznych zasobów oraz kompetencji osób, grup oraz społeczności lokalnych. Zadaniem sił zewnętrznych (władzy samorządowej) jest wspieranie i wzmocnienie tego potencjału oraz tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi. Służyć temu mogą różne narzędzia takie jak np. fundusz sołecki czy środki wyodrębnione z budżetu gminy, zagwarantowane na realizację przedsięwzięć służących poprawie życia mieszkańców. Aby przedsięwzięcie mogło być zrealizowane w ramach funduszu sołeckiego, musi spełniać następujące warunki: służyć poprawie życia mieszkańców, należeć do zadań własnych gminy, być zgodne ze strategią rozwoju gminy. Podobne znaczenie może mieć utworzony przez gminę fundusz małych grantów. O granty według określonych reguł mogliby się starać mieszkańcy aby rozwiązywać problemy w ich najbliższym otoczeniu. Podobną rolę pełni tzw. budżet obywatelski, ramach którego mieszkańcy mogą nie tylko wybierać najlepsze projekty, ale także zgłaszać ich propozycje. Takie propozycje wypracowuje się na spotkaniach mieszkańców na przestrzeni nawet kilku miesięcy, a pod koniec roku poddaje się je pod głosowanie.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- aktywizacja mieszkańców</li> <li>- wzrost tożsamości lokalnej</li> <li>- wypracowanie narzędzi współpracy</li> <li>- zwiększenie świadomości i odpowiedzialności społecznej</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, organizacje pozarządowe, liderzy lokalni
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera Społeczeństwo i partnerstwo</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Rozwój kapitału społecznego i obywatelskiego</li> <li>• Priorytet: Kształtowanie postaw obywatelskich wśród młodzieży</li> <li>• Priorytet: Odbudowa zaufania w stosunkach społecznych gospodarczych oraz wobec instytucji</li> <li>• Priorytet: Efektywne zarządzanie regionem poprzez mechanizmy partnerstwa i współpracy</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Środki własne Gminy, środki własne stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, granty NGO

Tytuł zadania	<b>Stworzenie inkubatora NGO</b>
Opis	Poprawnie zbudowane i funkcjonujące państwo składa się z trzech obszarów działania ludzi i instytucji, inaczej mówiąc: podziału aktywności społeczno-gospodarczej nowoczesnych państw demokratycznych. Pierwszym sektorem powinna być

	<p>administracja publiczna. Następnie wyróżniamy sferę biznesu i wreszcie trzeci sektor – najbardziej rozpowszechniona nazwa obszaru organizacji pozarządowych, jest znany także pod skrótem angielskiego pochodzenia – NGO (non-governmental organization). Organizacje pozarządowe działają z definicji na rzecz innych ludzi, dla wszystkich i dla siebie ich działalność opiera się w większości na pracy ochotników – wolontariuszy, a jedynym zyskiem czy zapłatą za pracę jest satysfakcja. Wspólnym założeniem wszystkich organizacji pozarządowych jest podnoszenie jakości życia pojedynczego człowieka i społeczeństwa jako ogółu. Mają one do spełnienia dwie bardzo ważne funkcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- stworzyć możliwość twórczej i pożytecznej działalności na rzecz człowieka jako jednostki i społeczeństwa jako całości;</li> <li>- prowadzona już działalność powinna sprawić, że ludzie odczuwają fakt, iż stanowią, żyją i funkcjonują we wspólnocie (jako sąsiedzi, uczniowie, naród...).</li> </ul> <p>Dlatego należy wspierać możliwość powstawania organizacji tego sektora i tworzyć najlepsze warunki ich funkcjonowania. Stąd potrzeba stworzenia inkubatora NGO. Wielu ludzi chcących podjąć taką działalność napotyka jednak bariery. Często taką przeszkodą mogą być trudności finansowo-organizacyjne. Przygotowanie odpowiednich pomieszczeń (pomieszczenia) i udostępnienie dla prowadzenia działań przez organizacje pozarządowe może być środkiem do przezwyciężenia trudności. Pomieszczenie powinny być wyposażone w odpowiednie zaplecze techniczne takie jak stanowisko komputerowe, dostęp do Internetu, dostęp do drukarki i skanera. Oczywiście zasady korzystania i funkcjonowania inkubatora powinny być regulowane regulaminem</p> <p>Innym rodzajem barier są przede wszystkim skomplikowana księgowość, ale też skomplikowane prawo (z różnych dziedzin), co przy utrudnionym dostępie do porad prawnych stanowi poważny problem. Te bariery można przełamać organizując w ramach inkubatora poradnictwo finansowo –prawnego. Mogłoby się to odbyć poprzez zatrudnienie na zlecenie jednorazowo lub cyklicznie konsultanta-eksperta od NGO, który mógłby jednorazowo na początku a w wypadku większego zainteresowania okresowo świadczyć porady ludziom chcącym zaangażować się społecznie. Doradztwo i konsultacje mogłyby dotyczyć: zakładania organizacji, aspektów formalno – prawnych funkcjonowania organizacji pozarządowych; przygotowania projektów do konkursów krajowych i zagranicznych; pozyskiwania środków na działalność; zarządzania finansowego w organizacji: formułowanie budżetów, rozliczanie dotacji, prowadzenie działalności odpłatnej i gospodarczej.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- wzrost aktywności obywatelskiej i partycypacji społecznej.</li> <li>- wzrost aktywności grup społecznych, zwłaszcza narażonych na wykluczenie.</li> </ul>

	- wzmocnienie potencjału i doświadczenia seniorów. - wzmocnienie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej, w tym zwiększenie wewnątrzregionalnej mobilności i multimedialnej dostępności.
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, organizacje pozarządowe
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	Makrosfera Społeczeństwo i partnerstwo <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Rozwój kapitału społecznego i obywatelskiego</li> <li>• Priorytet: Kształtowanie postaw obywatelskich wśród młodzieży</li> <li>• Priorytet: Odbudowa zaufania w stosunkach społecznych gospodarczych oraz wobec instytucji</li> <li>• Priorytet: Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu</li> <li>• Priorytet: Wykorzystanie potencjału osób zagrożonych wykluczeniem społecznym</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet Gminy, Fundusze UE, granty fundacji i stowarzyszeń krajowych i międzynarodowych

Tytuł zadania	<b>Aktualizacja i wdrażanie strategii branżowych</b>
Opis	<p>Samorządy w ramach swej działalności opracowują różnego rodzaju dokumenty planistyczne dotyczące funkcjonowania określonych sfer, np. strategia rozwiązywania problemów społecznych, strategia oświatowa.</p> <p>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych jest zespołem skoordynowanych ze sobą działań realizowanych na różnych szczeblach i z wykorzystaniem różnych sił i środków, których wspólnym celem jest stworzenie warunków do zwiększenia zakresu umiejętności społecznych osób objętych działaniami. Realizacja Strategii jest procesem zaprogramowanej zmiany społecznej w środowisku lokalnym.</p> <p>Strategia oświatowa ma na celu rzetelną i obiektywną diagnozę, która oddaje realia procesów nauczania, metod kształcenia i wychowania. Dzięki temu możliwe jest określenie rzeczywistych potrzeb i oczekiwań odbiorców usług edukacji na terenie JST. Strategia oświatowa zapewnia wsparcie samorządów w stworzeniu spójnego dokumentu, który wytyczy kierunki rozwoju oświaty oraz kierunki najważniejszych działań.</p> <p>Prawidłowe wdrażanie tych dokumentów przyczyni się do konkretnych korzyści. Strategia oświatowa umożliwi ułatwienie przeciwdziałania barierom edukacyjnym. Poprawi organizację i jakość nauczania, polepszy jakość i efektywność zarządzania siecią placówek oświatowych, zwiększy poparcie społeczne dla planowanych i wdrażanych zmian.</p> <p>Strategia rozwiązywania problemów społecznych natomiast to</p>

	<p>dokument umożliwiający efektywne zarządzanie rozwojem społecznym w Gminie wskazujący konkretne działania i programy społeczne konieczne do wdrożenia. Pozwala ona na skoordynowanie działań wszystkich podmiotów społecznych funkcjonujących w Gminie wokół wyznaczonych programów walki z wykluczeniem społecznym i przeciwdziałania problemom społecznym. W efekcie strategia stanie się narzędziem do właściwego podziału i racjonalnego wydatkowania środków publicznych kierowanych z budżetu Gminy na realizację zadań z zakresu pomocy i polityki społecznej.</p> <p>Dlatego tak istotne jest dbanie o prawidłową realizację strategii dotyczących konkretnych dziedzin funkcjonowania gminy.</p>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- koordynacja działań w zakresie Planowania rozwoju Gminy</li> <li>- właściwe kierowanie interwencji</li> <li>- wzrost zaangażowania obywateli w rozwój poszczególnych sfer działalności w gminie</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, liderzy lokalni, wykonawcy strategii branżowych
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera: Społeczeństwo i Partnerstwo</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Odbudowa zaufania w stosunkach społecznych gospodarczych oraz wobec instytucji</li> <li>• Priorytet: Efektywne zarządzanie regionem poprzez mechanizmy partnerstwa i współpracy</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Środki własne Gminy

Tytuł zadania	<b>Doskonalenie systemu informowania i partycypacji społecznej</b>
Opis	<p>Doskonalenie systemu informowania społeczeństwa oraz pobudzanie jego partycypacji jest wymogiem czasów i ma to związek z formowaniem się społeczeństwa obywatelskiego. W efekcie coraz częściej słychać o stosowaniu różnych form partycypacji społecznej. Najczęściej są to publicznie dostępne dokumenty konsultacyjne, wysłuchiwanie opinii publicznej, otwarte spotkania dyskusyjne z różnymi, rady obywatelskie czy uruchomione procedury skargowe i referenda. Wysoka aktywność społeczna służy wzmocnieniu wytworzeniu stosunków partnerstwa pomiędzy mieszkańcami i władzami oraz współodpowiedzialność przy wypełnianiu zadań na rzecz rozwoju społeczności i jej środowiska. Nie bez znaczenia jest stopień zaawansowania modelu partycypacyjnego (od informacji, przez komunikat</p>

	<p>zwrotny do realnego wpływu).</p> <p>Gmina Twardogóra posiada dość aktywnie i systematycznie używa różnego rodzaju środki służące informacji społecznej. Jednak nie należy zapominać, że metody te należy systematycznie udoskonalać i wzbogacać aby osiągnąć efekt w postaci pobudzenia aktywności mieszkańców i ich partycypacji w działaniach na rzecz rozwoju gminy.</p> <p>Drabina partycypacji społecznej składa się z kolejnych poziomów i stosownie do nich dobranych metod.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Kreowanie świadomości społecznej, metody: Wysyłka listów, informacje w mediach, ogłoszenia</li> <li>- Edukowanie społeczności lokalnej, metody: Spotkania, informacje na www, gazetki</li> <li>- Zbieranie opinii, metody: Spotkania dyskusyjne, badanie opinii publicznej</li> <li>- Angażowanie mieszkańców, metody: Spotkania, warsztaty, dyskusje, fora</li> <li>- Partnerstwo Warsztaty, metody: warsztaty robocze dla społeczności lokalnej zwieńczone opracowaniem planu działania.</li> </ul>
Korzyści z realizacji zadania	<ul style="list-style-type: none"> <li>- wzrost aktywności obywatelskiej i partycypacji społecznej.</li> <li>- wzrost aktywności grup społecznych,</li> <li>- wzmocnienie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej, w tym zwiększenie wewnątrzregionalnej mobilności i multimedialnej dostępności</li> </ul>
Podmioty zaangażowane w realizację	Urząd Miasta i Gminy, obywatele, NGO
Zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020”	<p>Makrosfera: Społeczeństwo i partnerstwo</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Priorytet: Rozwój kapitału społecznego i obywatelskiego</li> <li>• Priorytet: Kształtowanie postaw obywatelskich wśród młodzieży</li> <li>• Priorytet: Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu</li> <li>• Priorytet: Wykorzystanie potencjału osób zagrożonych wykluczeniem społecznym</li> <li>• Priorytet: Odbudowa zaufania w stosunkach społecznych gospodarczych oraz wobec instytucji</li> </ul>
Potencjalne źródła finansowania	Budżet gminy

## V. Monitoring, zarządzanie i ewaluacja

Monitoring i ewaluacja są immanentnymi elementami procesu planowania strategicznego. Gromadzenie danych, ich analiza i interpretacja pozwalają ocenić stopień realizacji Strategii oraz wprowadzić ewentualne zmiany i korekty.

Monitoring to kontrola (ocena) dynamiczna postępów i efektów dokonywana stale w czasie. Natomiast rolą ewaluacji jest kontrola statyczna, czyli ocena realizacji i efektów (rezultatów) dokonywana w określonych momentach czasu

Podstawowym celem funkcjonowania systemu monitoringu jest gromadzenie i przetwarzanie informacji o stanie realizacji Strategii oraz identyfikacja barier w tym zakresie (o ile będą występowały). Prowadzenie tej swego rodzaju bazy danych jest też istotne w kontekście barier informacyjnych na jakie napotkano w procesie przygotowywania części diagnostycznej w Gminie.

Istotą monitoringu jest gromadzenie, opracowywanie i przekazywanie informacji przydatnych w zarządzaniu rozwojem Gminy. Przedmiotem monitoringu będzie tu Gmina, pojmowana jako spójny system społeczno-ekonomiczno-ekologiczny. Oznacza to, że rozwój będący efektem wdrażania Strategii powinien być ujmowany w płaszczyznach: społeczność Gminy, gospodarka Gminy, środowisko przyrodnicze, infrastruktura techniczna.

Proces monitorowania polegał będzie na systematycznym obserwowaniu zmian zachodzących w ramach poszczególnych celów operacyjnych i składał się będzie z etapów zaprezentowanych w poniższej tabeli:

### Etapy procesu monitorowania Strategii...

LP	ETAP	ZADANIA	WYNIKI I PROCEDURY
1.	Zbieranie danych i informacji	- zbieranie danych	materiał empiryczny stanowiący podstawę do analiz i ocen
2	Analiza danych i informacji	- uporządkowanie, przetworzenie i analiza danych oraz ich archiwizacja	Materiał służący przygotowaniu raportów
3.	Przygotowywanie raportów	zestawienie otrzymanych danych w raporty	roczne raporty (w razie potrzeby raportowanie kwartalne)
4.	Ocena wyników (porównanie z aktualnymi normami)	-ocena porównawcza osiągniętych wyników z założeniami	określenie stopnia wykonania przyjętych zapisów strategii (w wypadku stwierdzenia znacznych odchyłeń przejście do punktu 5 oraz możliwość wprowadzenia raportów kwartalnych.)
5.	Identyfikacja odchyłeń	- ocena rozbieżności pomiędzy założeniami a rezultatami	przygotowanie materiału dla dalszych działań

6.	Analiza przyczyn odchyłeń	- poszukiwanie i określenie przyczyn zaistniałej sytuacji	przygotowanie materiału dla dalszych działań o charakterze korygującym
7.	Planowanie korekty	- zmiana dotychczasowych metod realizacji bądź wprowadzenie nowych	określenie i akceptacja działań korygujących

Podstawowym celem monitoringu jest uzyskanie mierzalnych wyników progresji osiągnięcia celów Strategii. Konieczne będzie więc opracowanie zestawu wskaźników agregujących wyniki działań podejmowanych na rzecz rozwoju Gminy. Ich opracowanie będzie jednym z pierwszych zadań podmiotu realizującego proces monitoringu.

W efekcie analiz przeprowadzanych w procesie monitoringu uzasadnione może się okazać korygowanie Strategii - zawartych w niej zadań, a w dalszej kolejności również celów operacyjnych. Jest to proces naturalny, gdyż każda strategia jest dokumentem „żywym”. Oznacza to, że jednostki samorządu terytorialnego funkcjonują w określonych warunkach wewnętrznych, a przede wszystkim zewnętrznych, które ulegają zmianom. Również realizacja jednych zadań będzie rodziła konieczność wytyczania sobie nowych. Organem władnym do przyjęcia nowych zadań (mieszczących się jednak w ramach wytyczonych celów i misji) będzie organ stanowiący Gminy.

## **Bibliografia i źródła informacji**

Główny Urząd Statystyczny - [www.stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl).  
<http://gminyturystyczne.pl>  
<http://nasza.barycz.pl>  
<http://obszary.natura2000.pl>  
<http://pl.twardogora.pl/index.php/gminawliczbach>  
Instytut Badań Edukacyjnych - <http://ewd.edu.pl/>  
Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030  
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020  
Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”  
Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Twardogórze  
Narodowy Instytut Dziedzictwa (<http://www.nid.pl/idm,580,zabytki-nieruchome.html>)  
Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu - [www.oke.wroc.pl](http://www.oke.wroc.pl)  
Plan urzędniowo-rolny, Urząd Miasta i Gminy Twardogóra  
Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego  
Powiatowy Urząd Pracy w Oleśnicy, Filia w Twardogórze  
Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020.  
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020  
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, 2007r.  
Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Twardogóra  
Założenia Krajowej Polityki Miejskiej do roku 2020  
[www.kociegory.com](http://www.kociegory.com)  
[www.twardogora.pl](http://www.twardogora.pl)  
Wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 2010



## Spis rycin

Ryc. 1. Położenie Gminy Twardogóra .....	7
Ryc. 2. Gmina Twardogóra na tle Powiatu Oleśnickiego .....	8
Ryc. 3. Wykorzystanie terenu Gminy Twardogóra .....	10
Ryc. 4. Ludność Gminy Twardogóra .....	21
Ryc.5. Ludność Gminy Twardogóra według miejsca zamieszkania .....	22
Ryc. 6. Ludność Gminy Twardogóra i gmin sąsiednich. ....	22
Ryc. 7. Ludność Gminy Twardogóra według płci .....	23
Ryc. 8. Ludność Gminy Twardogóra według miejsca zamieszkania .....	24
Ryc. 9. Małżeństwa na 1000 ludności .....	26
Ryc. 10. Ludność Gminy Twardogóra według ekonomicznych grup wieku .....	27
Ryc. 11. Ludność Twardogóry i gmin sąsiednich na tle Polski według ekonomicznych grup wieku – dane za rok 2012 .....	27
Ryc. 12. Ludność według ekonomicznych grup wieku i płci – dane za rok 2012 .....	28
Ryc. 13. Wyniki sprawdzianu szóstoklasisty w szkołach Gminy Twardogóra .....	38
Ryc. 14. Porównanie wyników sprawdzianu szóstoklasisty .....	38
Ryc. 15. Wyniki egzaminów gimnazjalnych.....	39
Ryc. 16. Procent osób, którym przyznano świadczenia z pomocy socjalnej.....	43
Ryc. 17. Przyczyny przyznawania świadczeń z pomocy społecznej.....	44
Ryc. 18. Procentowy podział przyznawanych zasiłków w 2012 r. ....	45
Ryc. 19. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w Gminie Twardogóra – lata 2010-2012. ....	51
Ryc. 20. Porównanie wskaźnika zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności - lata 2010-2012. ....	51
Ryc. 21. Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON wg sekcji PKD w Gminie Twardogóra w 2012 roku .....	52
Ryc. 22. Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON .....	53
Ryc. 23. Struktura użytków rolnych w Gminie Twardogóra 2010 r. ....	61
Ryc. 24. Uprawy w Gminie Twardogóra .....	63
Ryc. 25. Udział zarejestrowanych bezrobotnych ogółem w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w Gminie Twardogóra .....	65
Ryc. 26. Bezrobotni w Gminie wg płci .....	65
Ryc. 27. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym - porównanie.....	66
Ryc. 28. Bezrobotni w Gminie Twardogóra wg wykształcenia .....	68
Ryc. 29. Zużycie wody na 1 mieszkańca w dam <sup>3</sup> w Gminie Twardogóra na tle powiatu i województwa.....	70

## Spis tabel

Tabela 1. Sołectwa i miejscowości w Gminie Twardogóra .....	8
Tabela 2. Wykorzystanie terenu w Gminie Twardogóra.....	9
Tabela 3. Wykaz uchwał Rady Miejskiej w Twardogórze w sprawie uchwalenia planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Twardogóra. ....	17
Tabela 4. Liczba ludności w podziale na miejscowości.....	23
Tabela 5. Wskaźniki dla Gminy Twardogóra.....	25
Tabela 6. Migracje wewnętrzne i zewnętrzne .....	25
Tabela 7. Biblioteka w gminie Twardogóra – na podstawie sprawozdań .....	29
Tabela 8. Imprezy kulturalne na terenie Gminy Twardogóra .....	29
Tabela 9. Świetlice wiejskie w gminie Twardogóra.....	31
Tabela 10. Imprezy sportowe na terenie Gminy: .....	32
Tabela 11. Stowarzyszenia sportowe na terenie Gminy Twardogóra .....	34
Tabela 12. Oddziały przedszkolne w Gminie Twardogóra .....	35
Tabela 13. Szkoły Podstawowe w Gminie Twardogóra.....	35
Tabela 14. Szkoły Podstawowe w Gminie Twardogóra – wyposażenie rok szkolny 2012/2013 .....	35
Tabela 15. Zajęcia pozalekcyjne w szkołach Podstawowych w Gminie Twardogóra – rok szkolny 2012/2013.....	36
Tabela 16. Gimnazjum w Gminie Twardogóra.....	36
Tabela 17. Gimnazjum w Gminie Twardogóra – wyposażenie rok szkolny 2012/2013.....	36
Tabela 18. Zajęcia pozalekcyjne w Gimnazjum w Gminie Twardogóra – rok szkolny 2012/2013.....	37
Tabela 19. Kwalifikacje zawodowe nauczycieli i liczba etatów w placówkach edukacyjnych prowadzonych przez gminę.....	40
Tabela 20. Placówki służby zdrowia w Gminie Twardogóra.....	41
Tabela 21. Jednostki ochotniczej straży pożarnej w Gminie Twardogóra .....	46
Tabela 22. Organizacje pozarządowe w Gminie Twardogóra .....	47
Tabela 23. Podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności w gminach powiatu oleśnickiego wpisane do rejestru REGON w 2012r. ....	54
Tabela 24. Podmioty gospodarcze - wskaźniki - porównanie gmin powiatu oleśnickiego. ....	54
Tabela 25. Struktura powierzchni gruntów ogółem według wielkości gospodarstw w 2010 roku. ....	62
Tabela 26. Powierzchnia zasiewów w Gminie Twardogóra .....	62
Tabela 27. Pogłowie zwierząt w Gminie Twardogóra. ....	63
Tabela 28. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Twardogóra.....	66
Tabela 29. Liczba osób bezrobotnych w poszczególnych miejscowościach Gminy Twardogóra.....	66
Tab. 30. Bezrobotni skierowani do programów Rynku Pracy z Gminy Twardogóra .....	68

Tabela 31. Odbiorcy korzystający z sieci wodociągowej.....	69
Tabela 32. Odbiorcy korzystający z sieci kanalizacyjnej.....	70
Tabela 33. Ilość odprowadzanych ścieków .....	71
Tabela 34. Drogi wojewódzkie i powiatowe przebiegające przez teren Gminy Twardogóra .....	75
Tabela 35. Drogi gminne.....	76
Tabela 36. Charakterystyka zasobów mieszkaniowych Gminy Twardogóra.....	82
Tabela 37. Zasoby komunalne Gminy Twardogóra .....	82

## **ZAŁĄCZNIK**

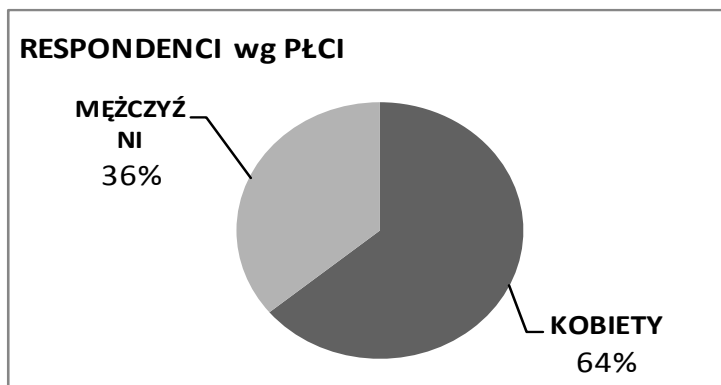
### **Raport z Badania Jakości życia w Gminie Twardogóra 2013**

## Raport z Badania Jakości życia w Gminie Twardogóra 2013

Samorząd Gminy Twardogóra wraz z ekspertami Dolnośląskiego Centrum Rozwoju Lokalnego w ramach prac związanych z aktualizacją strategii Rozwoju Gminy Twardogóra zdecydował się przeprowadzić badania ankietowe dotyczące zadowolenia mieszkańców z faktu funkcjonowania na terenie Gminy Twardogóra. Przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety mieszkańcy (130 osób) anonimowo i samodzielnie odpowiadali na pytania dotyczące różnych aspektów ich życia i funkcjonowania w gminie, takich jak: infrastruktura (społeczna i techniczna), estetyka miejsca zamieszkania, usługi publiczne, zarządzanie gminą, transport, bezpieczeństwo i in.

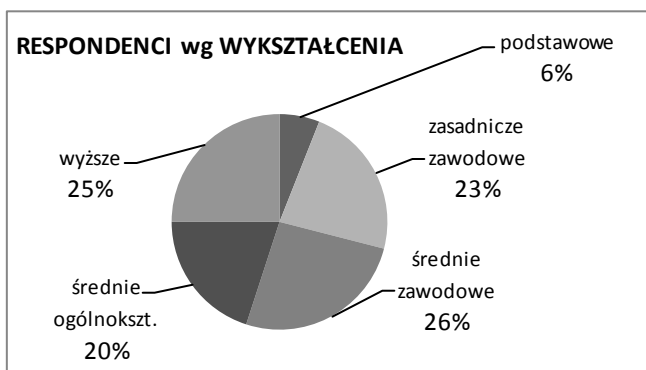
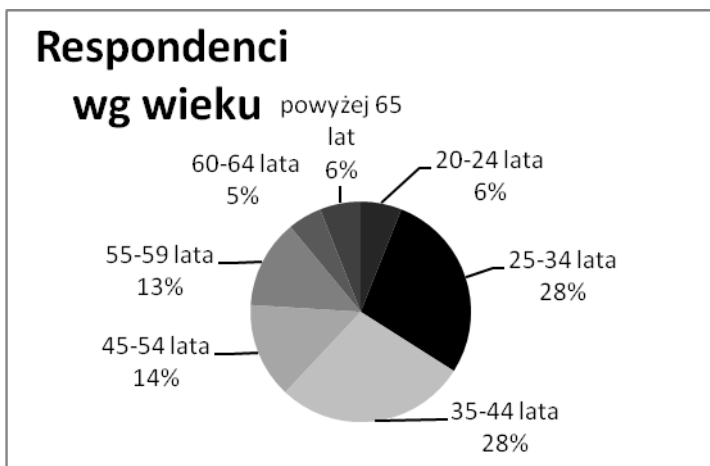
Niniejszy materiał stanowi raport prezentujący wyniki przeprowadzonych badań.

### Charakterystyka respondentów - metryczka

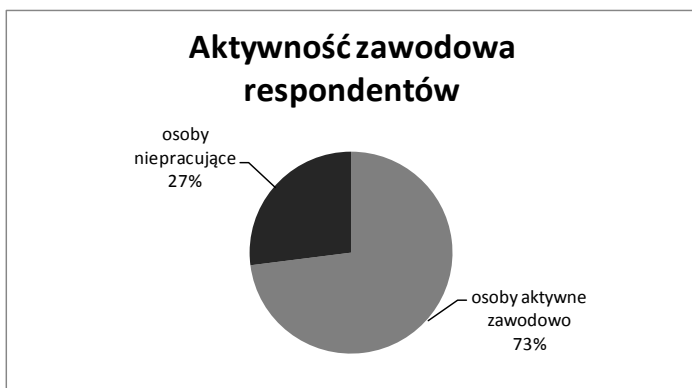


W ankiecie wzięło udział 130 ankietowanych, z czego 83 respondentów to kobiety (64%) a 47 (36%) to mężczyźni.

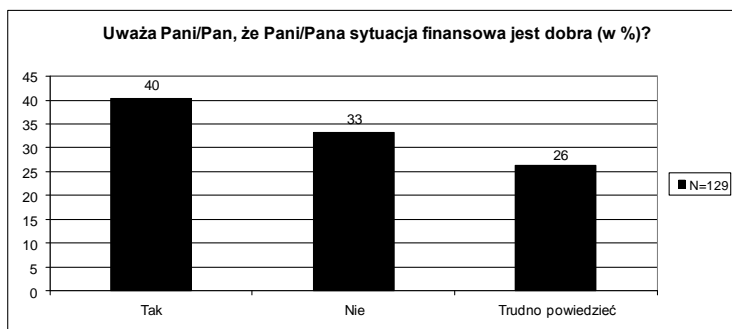
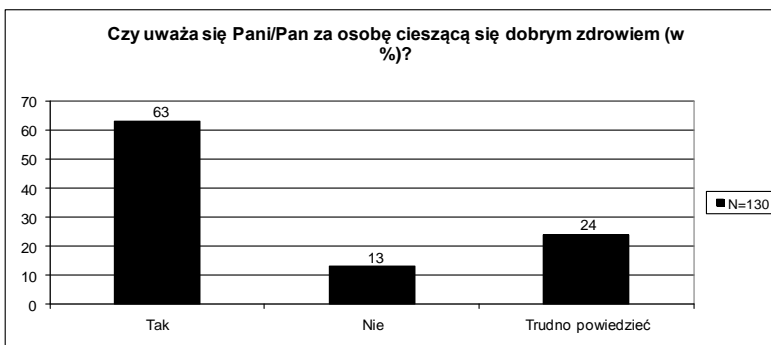
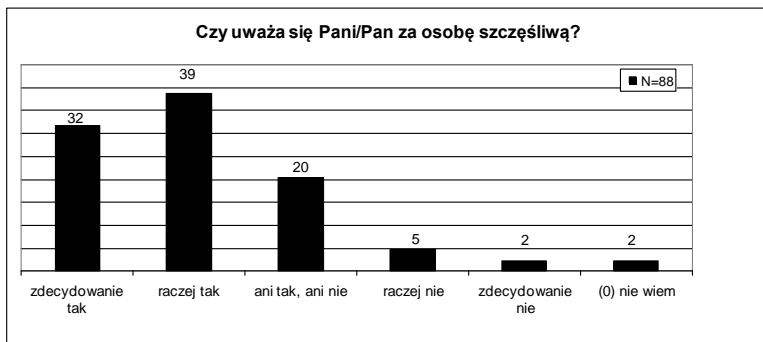
Najwięcej respondentów (28%) to osoby w przedziale wiekowym 25 – 34 lata oraz 35 – 44 lata. Najmniej respondentów było w grupie wiekowej 60 – 64 lata (tylko 6%).



Wśród respondentów najczęściej osób to osoby z wykształceniem średnim zawodowym (26%), wyższym (25%) i zasadniczym zawodowym (23%). Najmniej respondentów ma wykształcenie podstawowe (6%).



Wśród respondentów wyraźnie dominują osoby aktywne zawodowo (73%).

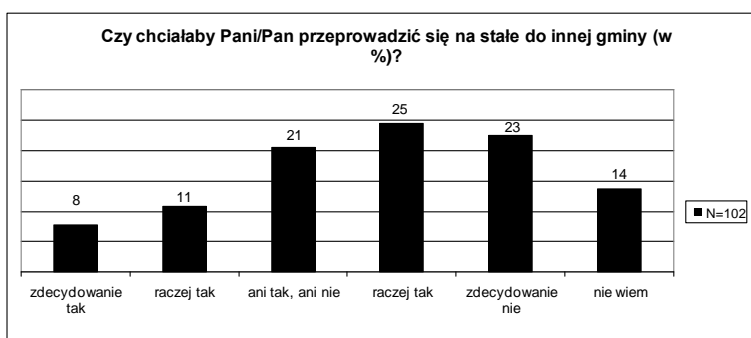


Mieszkańcy gminy Twardogóra uważają się za osoby szczęśliwe. 39% respondentów wskazało odpowiedź raczej tak, a 32 % zdecydowanie tak. Odpowiedzi raczej nie i zdecydowanie nie było mało - 5% i 2%. Dodatkowo w ankiecie 3 osoby wpisały odpowiedź TAK.

63% respondentów na pytanie czy uznaje się za osobę cieszącą się dobrym zdrowiem wskazało odpowiedź tak. 13 % to osoby nie cieszące się (w ich opinii) dobrym zdrowiem. 24% respondentów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Ankietowani uznali, że ich sytuacja materialna jest dobra (40%). 33% uznało ją za niedobłą. Pozostali wskazali odpowiedź „trudno powiedzieć”.

### Ogólna ocena gminy



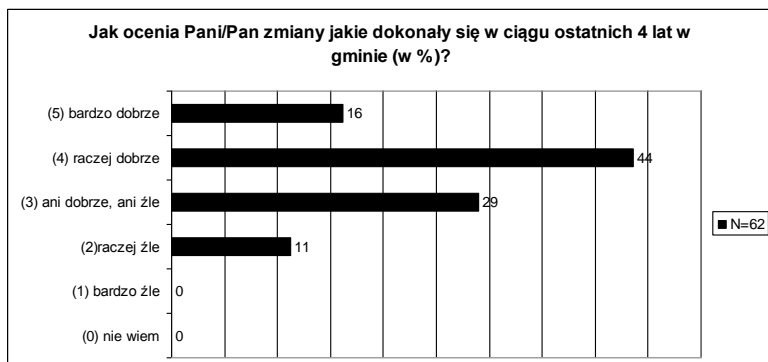
Z mieszkania w Gminie Twardogóra zadowolonych jest 59% ankietowanych. Tylko 8% respondentów jest niezadowolonych z tego faktu. Pozostali wybrali odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Respondenci, w większości przypadków, deklarują, że nie chcieliby się przeprowadzić do innej gminy na stałe. 25% wskazało odpowiedź raczej nie, 23% zdecydowanie nie.

Jedynie 8% wskazało odpowiedź zdecydowanie tak, a 11% raczej tak. 4 osoby wpisały odpowiedź NIE, a 2 osoby odpowiedź TAK.

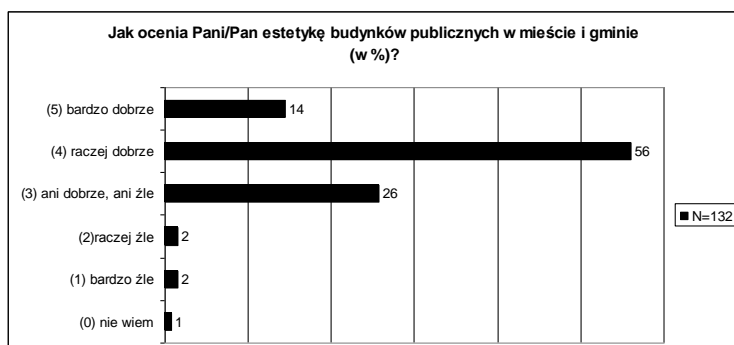
Najwięcej respondentów (32%) raczej źle oceniło sytuację na rynku pracy na terenie gminy. 28% wskazało, że sytuacja jest ani dobra, ani zła. 22% ankietowanych wybrało odpowiedź „bardzo źle”.



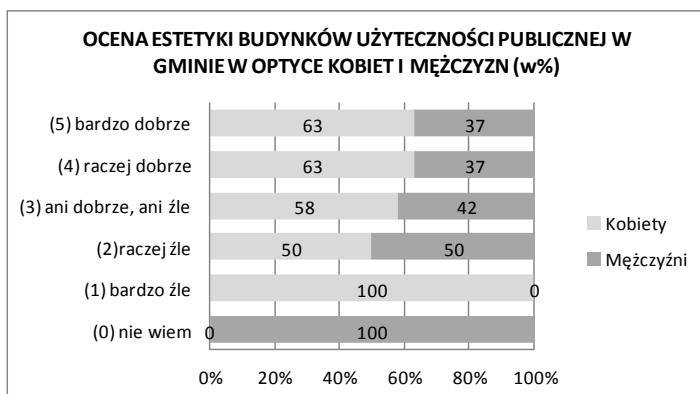


Zmiany w gminie oceniono na poziomie raczej dobrym (44%) i bardzo dobrym (16%) 29% ankietowanych nie miało zdania (wskazano odpowiedź „ani dobrze, ani źle”). Nikt nie wskazał odpowiedzi „bardzo źle”. 11% ankietowanych wskazało, że mają raczej negatywny charakter.

### Budynki publiczne

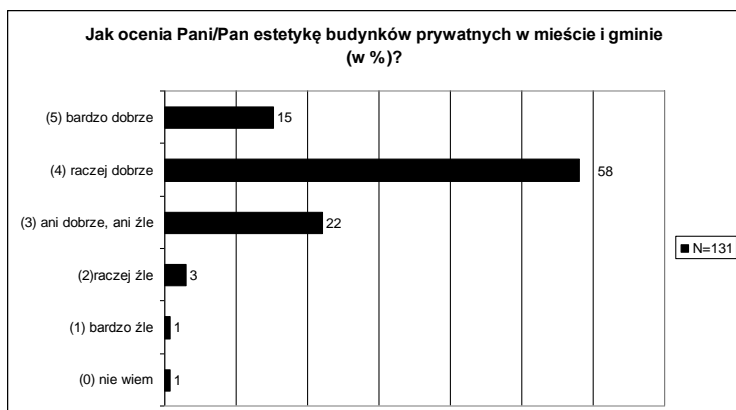


Respondenci w 56% ocenili poziom estetyki budynków użyteczności publicznej w gminie na ocenę raczej dobrą. 26% respondentów wskazało odpowiedź „ani dobrze, ani źle”. Jedynie 3% osób ocenia estetykę budynków użyteczności publicznej negatywnie wskazując odpowiednio 1,5% na odpowiedź „raczej źle” i 1,5% „bardzo źle”.

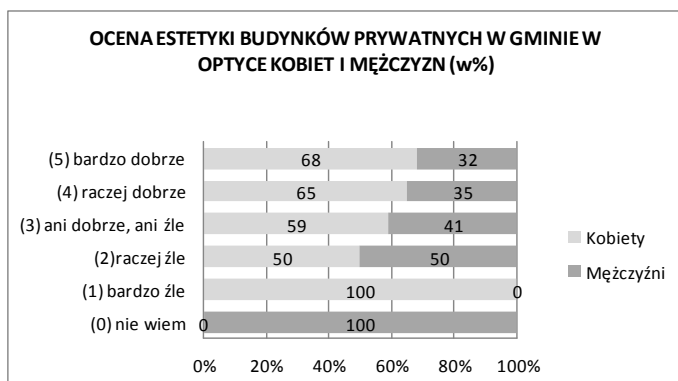


Ponad 60% ankietowanych, którzy ocenili dobrze poziom estetyki budynków użyteczności publicznej stanowią kobiety. Żadnym mężczyzną nie wskazał odpowiedzi „bardzo źle”.

### Budynki prywatne

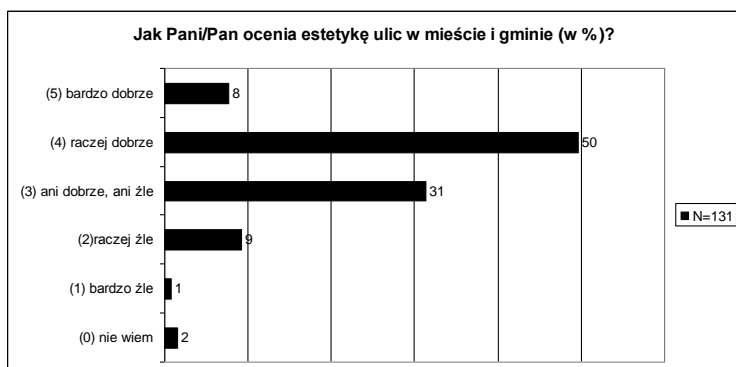


Respondenci ocenili budynki prywatne na ocenę raczej dobrą (58 %). Jedynie 1 % respondentów ocenia estetykę budynków prywatnych bardzo źle.

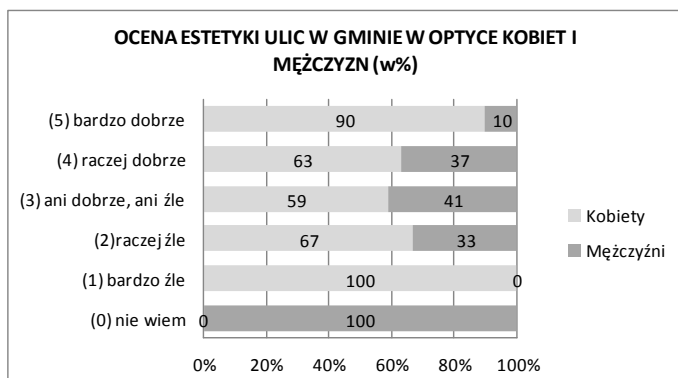


Wśród respondentów, którzy wysoko ocenili estetykę budynków prywatnych zdecydowaną przewagą stanowiły kobiety (odpowiednio 68% i 65%).

### Estetyka ulic

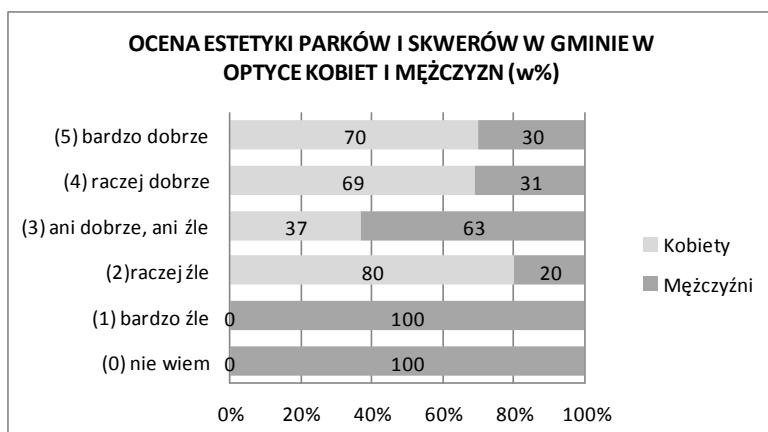
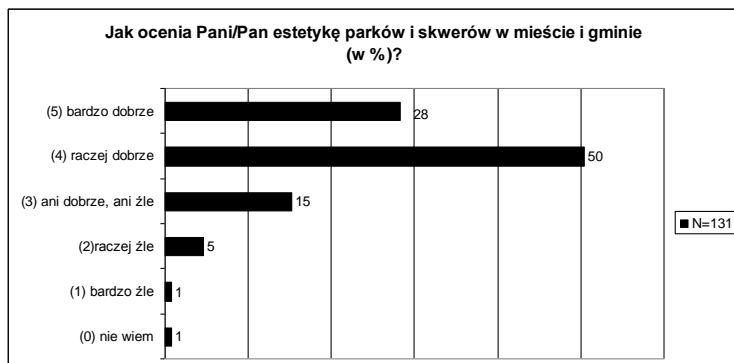


Respondenci w połowie przypadków ocenili estetykę ulic na ocenę raczej dobrą, jako drugą ocenę wskazując odpowiedź „ani dobrze, ani źle”.

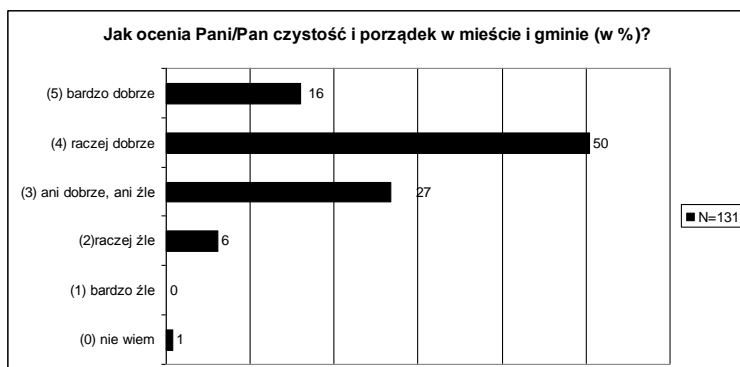


Ocena bardzo dobra była w zdecydowanej większości przyznawana przez kobiety (90%). Również kobiety jako jedyne spośród ankietowanych wskazywały na odpowiedź „bardzo źle”.

### Estetyka parków i skwerów



### Czystość i porządek w miejscach publicznych

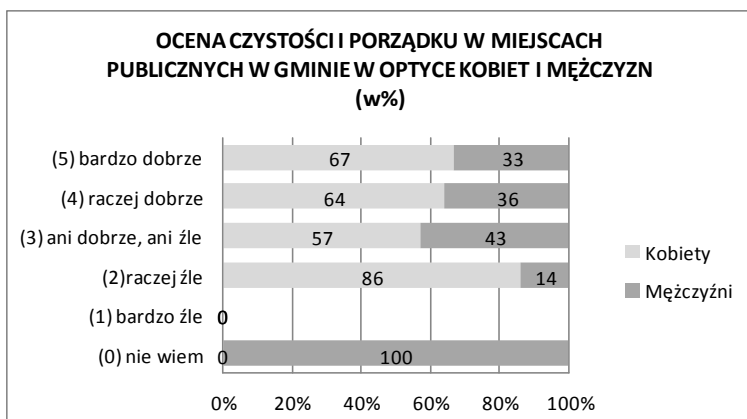


Respondenci w 50% przypadków ocenili stan parków i skwerów na ocenę raczej dobrą. Inaczej niż w przypadkach poprzednich 28% respondentów wskazało oceną „bardzo dobrze”.

Mężczyźni jako jedyni ocenili estetykę parków i skwerów na ocenę bardzo źle. Wysoki jest również wskaźnik odpowiedzi „ani dobrze, ani źle” w przypadku mężczyzn (63% u mężczyzn i 37% u kobiet). Kobiety częściej niż mężczyźni wybierały odpowiedź „bardzo dobrze”, „raczej dobrze” i „raczej źle”.

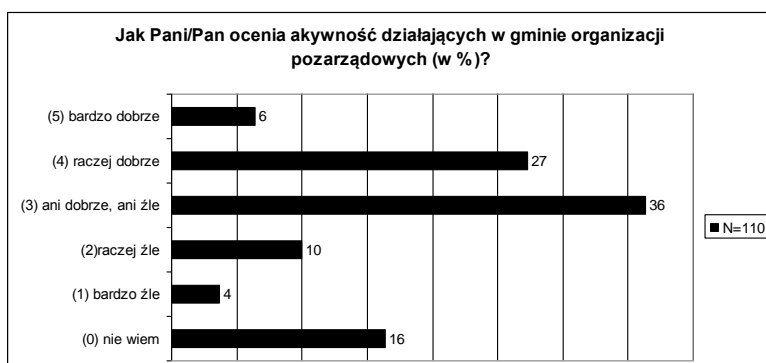
Ponownie respondenci w 50% przypadków wskazali na ocenę raczej dobrą. Jako druga najczęściej pojawiała się ocena „ani dobrze, ani źle”. Żaden z respondentów nie wskazał odpowiedzi „bardzo źle”.

Znaczny odsetek kobiet, w porównaniu do mężczyzn, wybrał odpowiedź „raczej źle”



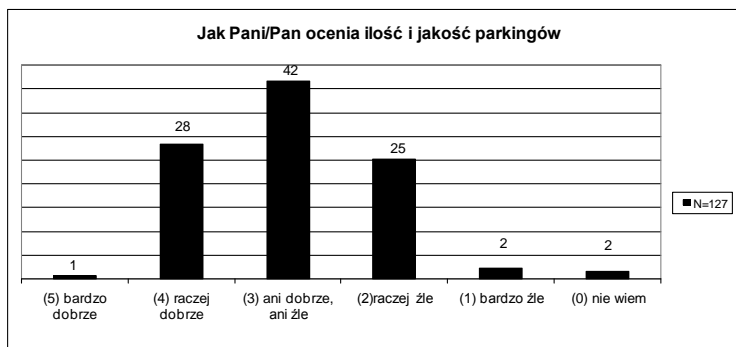
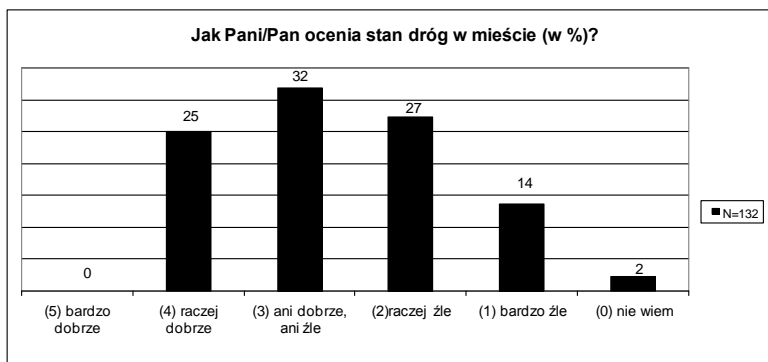
podczas oceniania czystości i porządku w miejscach publicznych (86%). jedynie mężczyźni wskazywali na odpowiedź „nie wiem”.

Respondenci, przy ocenie estetyki najczęściej wybierali ocenę raczej dobrą. Duży odsetek respondentów wskazał także na ocenę „ani dobrze, ani źle” (wyjątek stanowiło pytanie o estetykę parków i skwerów, gdzie drugą najczęściej wybieraną odpowiedzią, była odpowiedź „bardzo dobrze”). Oceny negatywne (raczej źle i bardzo źle) stanowiły natomiast niewielki udział udzielanych odpowiedzi (poniżej 3%).



Respondenci ocenili działalność organizacji pozarządowych na poziomie „ani dobrze, ani źle” (36%). Drugą najczęściej wskazywana odpowiedzią była odpowiedź „raczej dobrze” (27%). Raczej źle i bardzo źle oceniło pracę NGO's - ów odpowiednio 10% i 4% ankietowanych. 16% respondentów nie wiedziało jak ocenić aktywność tych organizacji.

## Infrastruktura gminna



Respondenci w 32% wskazali, że stan dróg w mieście jest ani dobry, ani zły. Na

porównywalnym poziomie wystawili ocenę „raczej dobrze” i „raczej źle”

(odpowiednio 25% i 27%).

Bardzo źle stan dróg został oceniony przez 14%

respondentów. Nikt nie ocenił

stanu dróg w mieście w kategorii bardzo dobrej.

42 % ankietowanych ilość i jakość parkingów w gminie

oceniło na „ani dobrze ani źle”. Drugą w kolejności,

najczęściej wybieraną

odpowiedzią, była odpowiedź

„raczej dobrze” (28%), a

następnie „raczej źle” (25%).

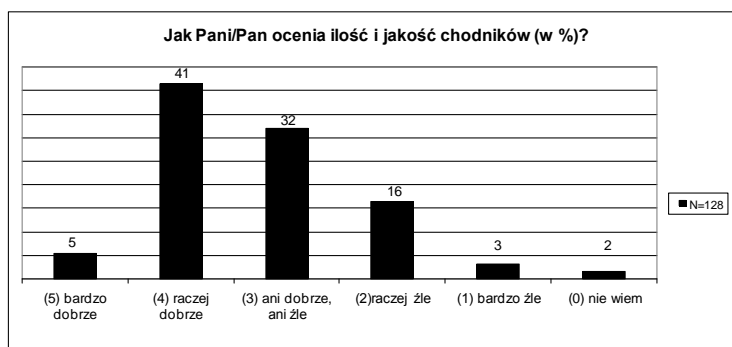
Ilość i jakość parkingów

oceniono bardzo źle na

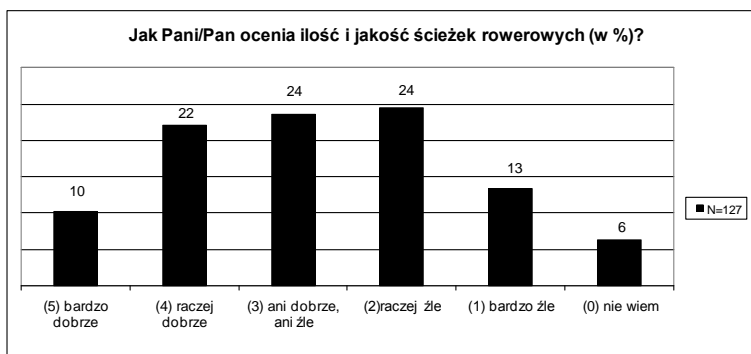
poziomie 2 %.

1% respondentów wskazał

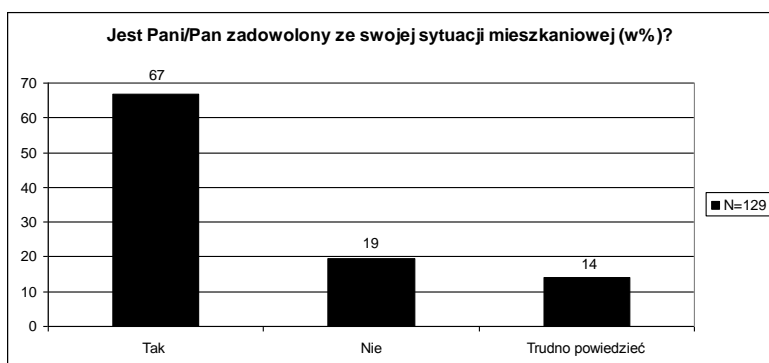
odpowiedź „bardzo dobrze”.



Jakość i ilość chodników została przez ankietowanych uznana za raczej dobrą (41%). Bardzo dobrze oceniło je 5% respondentów, zaś raczej źle i bardzo źle (odpowiednio) 16% i 3%.

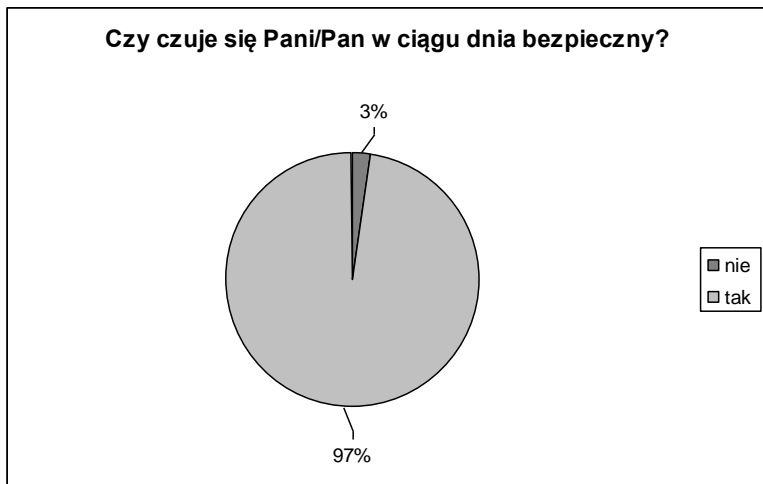


Ilość i jakość ścieżek rowerowych została uznana za raczej złą (24%). Tyle samo respondentów wskazało odpowiedź „ani dobrze, ani źle”. Raczej dobrą ocenę wskazało 22% respondentów a bardzo dobrą 10%. Odpowiedzi „bardzo źle” było 13%.

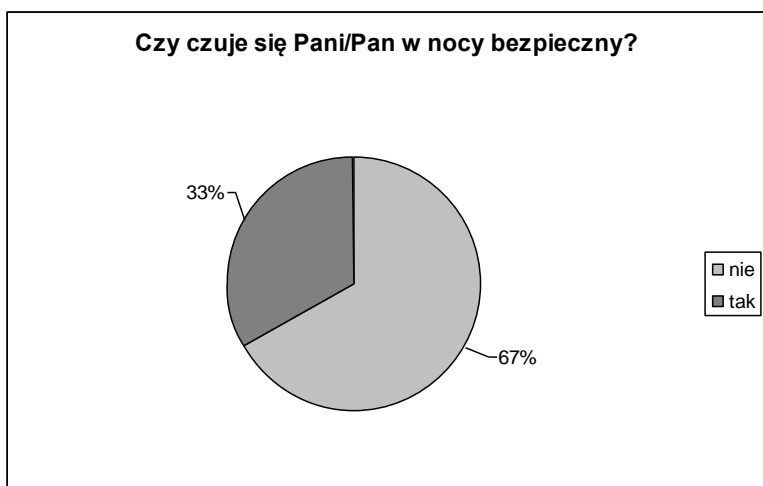


Ze swojej sytuacji mieszkaniowej zadowolonych jest 67% respondentów. Odsetek osób niezadowolonych wynosi 19%. Pozostali wskazali odpowiedź „trudno powiedzieć”.

## Bezpieczeństwo

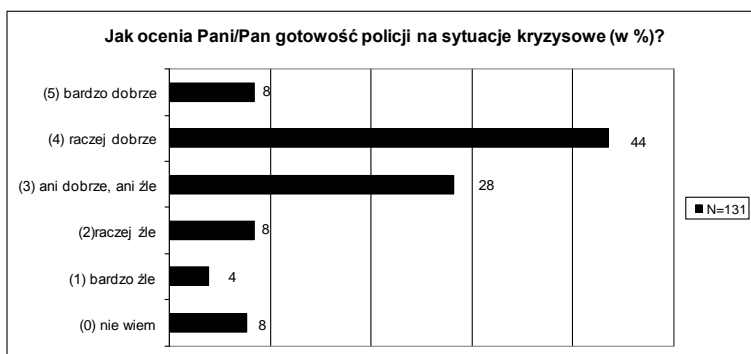


Zdecydowana większość respondentów (97%) deklaruje, że w ciągu dnia czuje się bezpiecznie w swojej gminie.



Ponad 3/4 respondentów deklaruje, że nie czuje się bezpiecznie w porze nocnej.

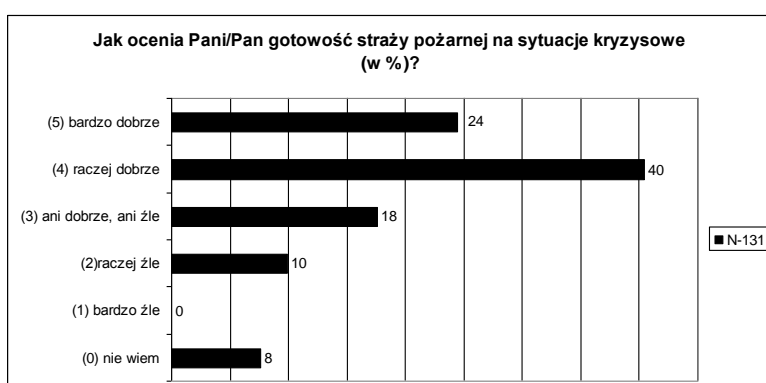
## POLICJA



8% respondentów oceniło przygotowanie policji na poziomie bardzo dobrym. Tyle samo respondentów wskazało, że policja jest raczej źle przygotowana na sytuacje kryzysowe. Również 8% respondentów nie umiało ocenić stopnia przygotowania policji. Najwięcej

respondentów (44%) uznało, że policja jest przygotowana raczej dobrze.

### STRAŻ POŻARNA



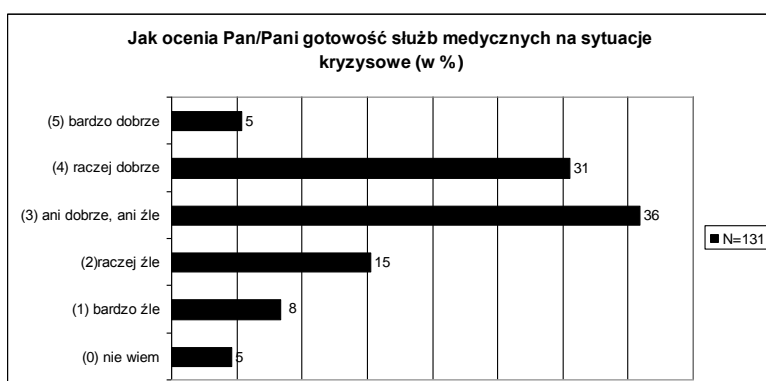
24% respondentów bardzo dobrze oceniło przygotowanie straży pożarnej na sytuacje kryzysowe. 40% respondentów uważa, że to przygotowanie jest raczej dobre. Nikt nie wskazał odpowiedzi bardzo źle. Natomiast 10% respondentów wybrało odpowiedź raczej źle.

W przypadku przygotowania na sytuacje kryzysowe służb medycznych 36 %

respondentów wskazało odpowiedź „ani dobrze, ani źle”. Jako drugą wskazano odpowiedź „raczej dobrze”.

15% respondentów uważa, że przygotowanie służb medycznych jest raczej źle, a 8%, że bardzo źle.

### SŁUŻBY MEDYCZNE

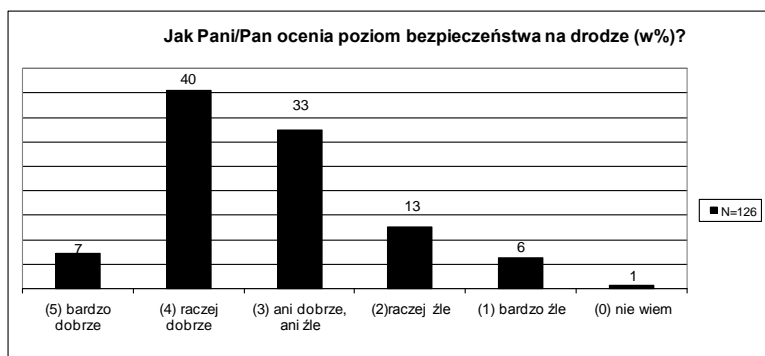




Respondenci uznali, że wszystkie służby są przygotowane raczej dobrze (odpowiedź „raczej dobrze” była wybierana przez większość respondentów w każdym z przypadków).

Respondenci wskazali, że najlepiej przygotowana na sytuacje kryzysowe (np. powódź, pożar, awaria przemysłowa) jest straż pożarna, która uzyskała największy procent odpowiedzi „bardzo dobrze” (spośród odpowiedzi „bardzo dobrze” u wszystkich ocenianych służb).

Najwięcej odpowiedzi „raczej źle” i „bardzo źle” uzyskały służby medyczne.

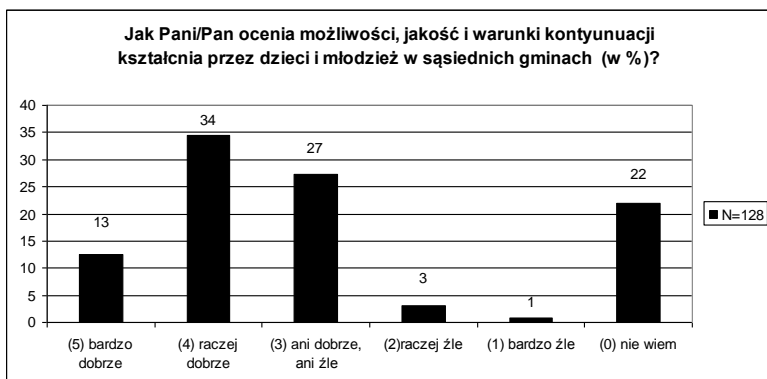


Respondenci ocenili stan bezpieczeństwa na drogach na ocenę raczej dobrą (40%). 7% ankietowanych oceniło bezpieczeństwo na bardzo dobrym poziomie. Procent mniej wskazał na wartość bardzo źle (6%).

## Edukacja



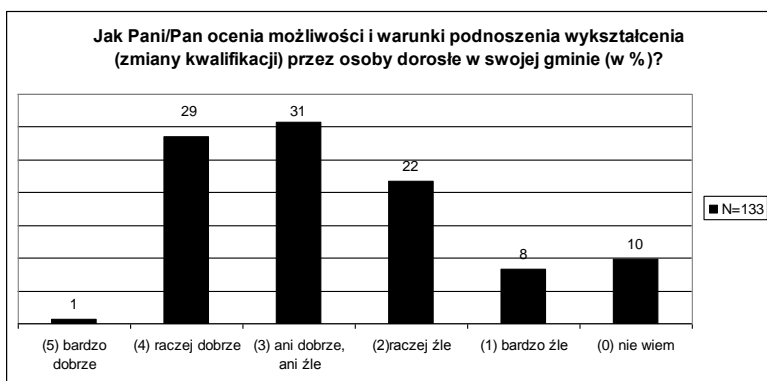
Respondenci ocenili możliwość, jakość i warunki kontynuacji kształcenia w swojej gminie raczej dobrze (45%). 8% wskazało odpowiedź „bardzo dobrze”, a 7% „nie wiem”. „Raczej źle” wskazało 12% ankietowanych, natomiast możliwości, jakość i warunki kontynuacji kształcenia jako bardzo złe oceniło 4% respondentów.



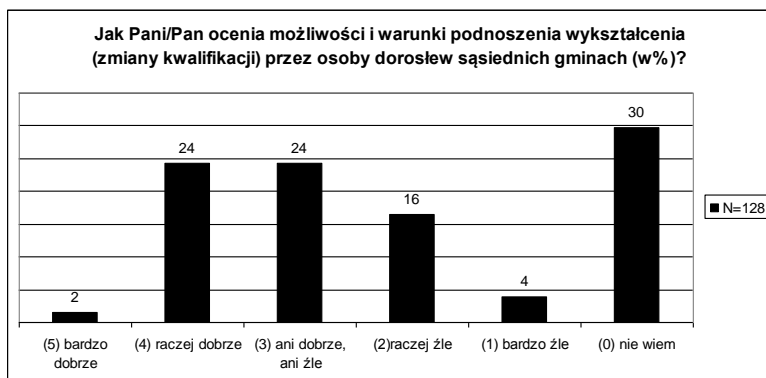
Respondenci wybierali najczęściej odpowiedź „raczej dobrze” (34%) przy ocenie możliwości, jakości i warunków kontynuacji kształcenia w sąsiednich gminach. Tylko 1 % respondentów wskazał na odpowiedź „bardzo źle”.

Porównując ocenę możliwości, jakości i warunków kontynuacji kształcenia przez dzieci i młodzież w swojej gminie w stosunku do gmin sąsiednich respondenci rzadziej wybierali odpowiedź „bardzo dobrze” (8% - dla swojej gminy i 13% dla gmin sąsiednich). Możliwości, jakość i warunki kontynuacji kształcenia w sąsiednich gminach uzyskały także mniejszy procent odpowiedzi „raczej źle” (3% i 12% odpowiednio dla gmin sąsiednich i swojej gminy) oraz ocen „bardzo źle” (1% i 4% odpowiednio dla gmin sąsiednich i swojej gminy).

#### PODNIOSZENIE KWALIFIKACJI



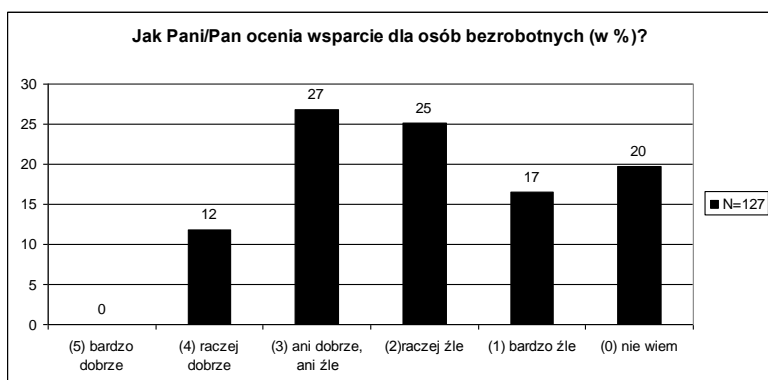
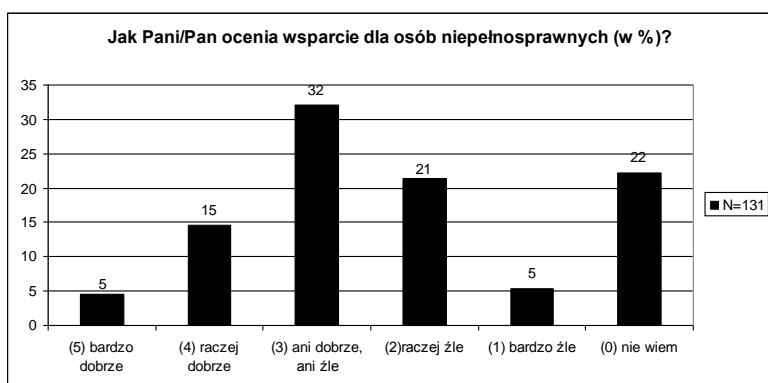
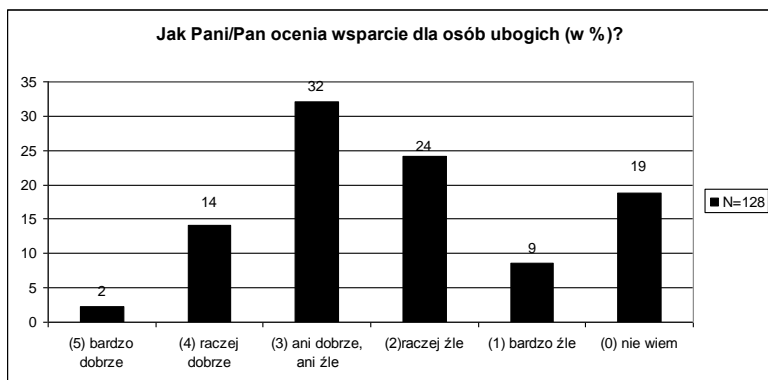
Respondenci w pytaniu o ocenę możliwości, jakości i warunków kontynuacji kształcenia przez osoby dorosłe wskazywali najczęściej odpowiedź „ani dobrze, ani źle” (31%). Drugą w kolejności najczęściej wybieraną odpowiedzią była odpowiedź „raczej dobrze” (29%). Wysoki był także odsetek odpowiedzi „raczej źle”, który wynosił 22%.



30% respondentów wskazało, że na to pytanie nie znają odpowiedzi. 24% ankietowanych oceniło możliwości podnoszenia wykształcenia w sąsiednich gminach przez osoby dorosłe jako raczej dobre. Tyle samo procent uzyskała odpowiedź ani dobrze, ani źle. 16 % wskazało odpowiedź raczej źle i 4 % bardzo źle

Respondenci lepiej ocenili możliwości podnoszenia wykształcenia przez osoby dorosłe w sąsiednich gminach niż w swojej gminie. Gminy sąsiednie uzyskały większy procent ocen bardzo dobrze (o 1 %) oraz mniejszy raczej źle i bardzo źle (odpowiednio o 6% i 4%). Gminy sąsiednie uzyskały mniejszy procent w przypadku ocen raczej dobrze i ani dobrze, ani źle.

## Opieka społeczna



Respondenci ocenili wsparcie służb dla osób ubogich na poziomie 32 % wskazując odpowiedź „ani dobrze, ani źle”. Odpowiedzi „raczej źle” (24%) i „bardzo źle” (9%) są wyższe niż raczej dobrze i bardzo dobrze (odpowiednio 14% i 2%).

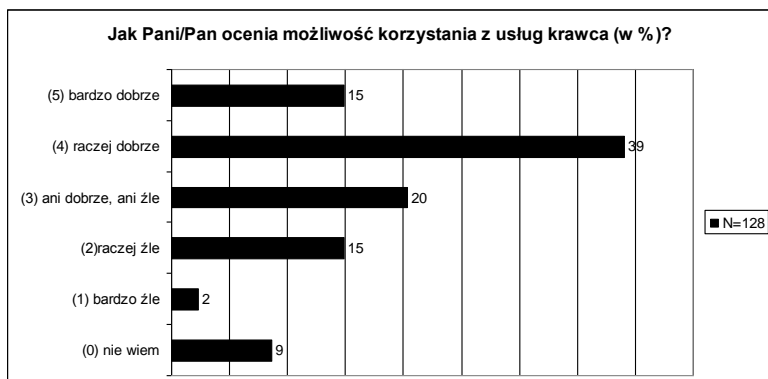
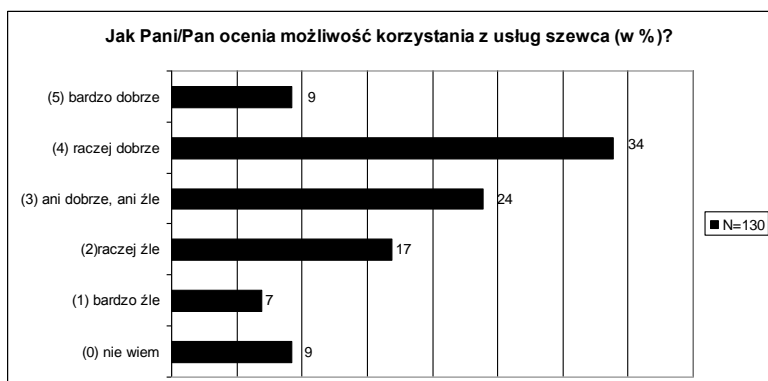
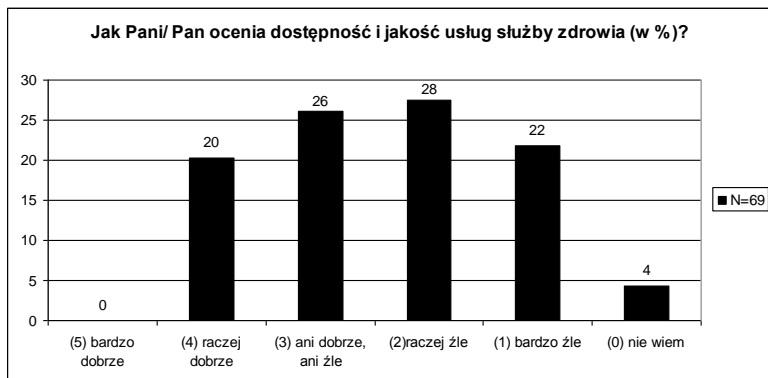
32% respondentów oceniło wsparcie służb dla osób niepełnosprawnych na poziomie ani dobrym, ani złym. Wzrost (w odniesieniu do poprzedniego wykresu) poziom ocen bardzo dobrze (5%) i raczej dobrze (15%). Niewiele mniej respondentów wskazało odpowiedź „raczej źle” (21%) i „bardzo źle” (5%).

Wsparcie służb dla osób bezrobotnych zostało ocenione negatywnie. 27 % respondentów wskazało odpowiedź ani dobrze, ani źle. 25% respondentów wskazało odpowiedź „raczej źle” a 17 % „bardzo źle”. Nikt z ankietowanych nie zaznaczył

odpowiedzi „bardzo dobrze” a  
tylko 12 % wskazało  
odpowiedź „raczej dobrze”.

Najlepiej oceniono wsparcie służb dla osób niepełnosprawnych. Uzyskało ono najwięcej pozytywnych ocen – „bardzo dobrze” i „raczej dobrze” przy jednoczesnym najniższym poziomie ocen negatywnych – „raczej źle” i „bardzo źle” (spośród wszystkich ocenianych wsparć). Najgorzej oceniono wsparcie dla osób bezrobotnych, które nie uzyskały żadnej odpowiedzi „bardzo dobrze” przy wysokich wskazaniach ocen „raczej źle” i „bardzo źle”. Duży odsetek respondentów wskazał także odpowiedź „nie wiem” – 19%, 22% i 20% (odpowiednio dla wsparcia dla osób ubogich, niepełnosprawnych i bezrobotnych).

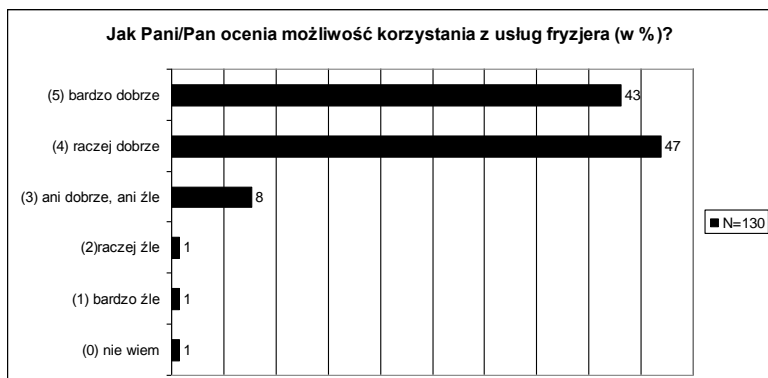
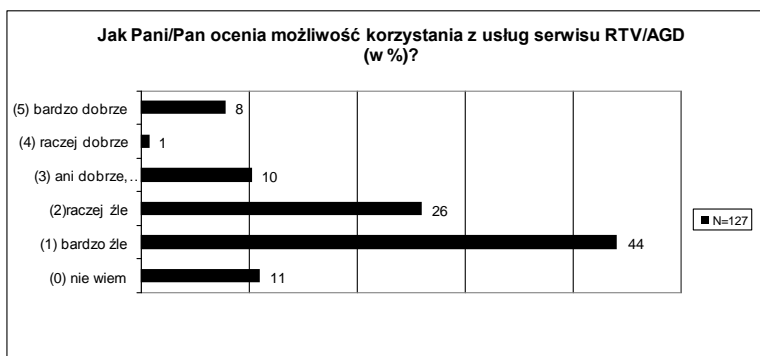
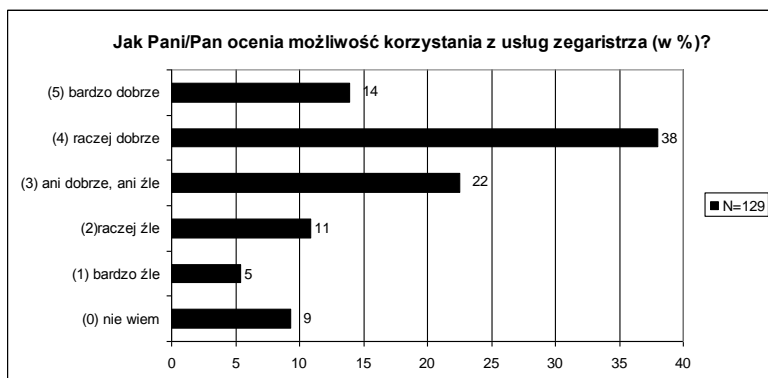
## Usługi - dostępność i jakość



Ankietowani wskazali, że dostęp do służby zdrowia jest raczej zły (28%). 26% respondentów wskazało odpowiedź „ani dobrze, ani źle” zaś 22 % oceniło usługi i jakość służby zdrowia jako bardzo złą. Nie padła ani jedna odpowiedź „bardzo dobrze”.

34 % ankietowanych jest raczej zadowolonych z możliwości świadczenia usług szewca. Bardzo zadowolonych jest 9% i tyleż samo ankietowanych wskazało ocenę „nie wiem”. Odsetek negatywnych ocen (raczej źle i bardzo źle) utrzymał się na poziomie odpowiednio 17% i 7 %.

15 % respondentów oceniło możliwość korzystania z usług krawca na poziomie bardzo dobrym. Raczej dobrze ocenia ją 39% ankietowanych.



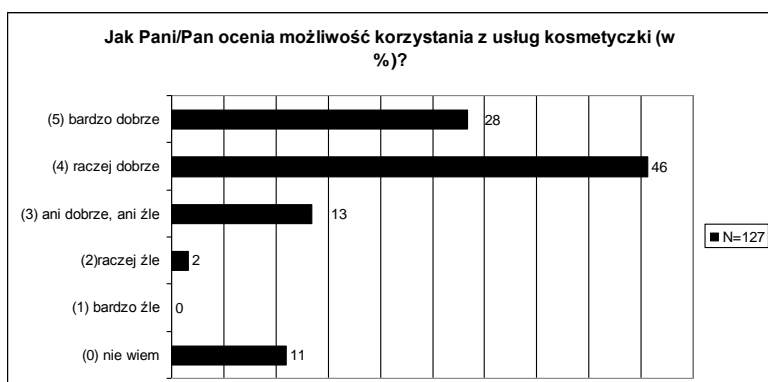
Z dostępu usług zegarmistrza raczej zadowolonych jest 38% respondentów. 14% ocenia ją na bardzo dobrym poziomie.

W porównaniu do poprzedników (szewca i krawca) na to pytanie padło mniej odpowiedzi „raczej źle” (11%). Większy odsetek respondentów, niż u krawca, ale mniejszy niż u szewca wskazał na ocenę bardzo źle (5%).

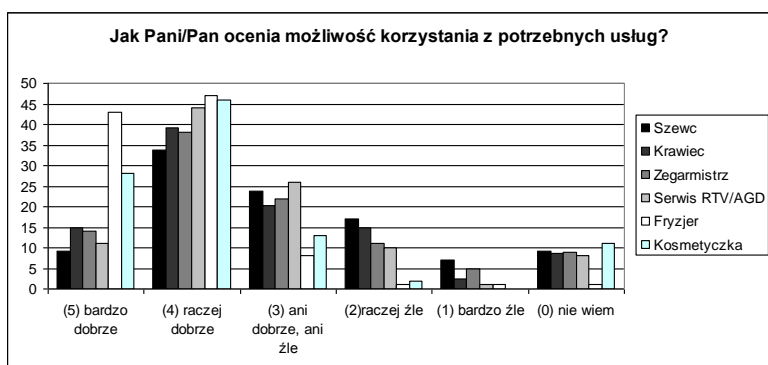
44% respondentów raczej dobrze ocenia możliwość korzystania z usług serwisu RTV/AGD. 14 ankietowanych (11%) bardzo dobrze dostępność do tej usługi. Tylko 1% ocenia ją na poziomie „bardzo źle” i 10% na „raczej źle”.

Możliwość korzystania z usług fryzjera została w tym zestawieniu oceniona zdecydowanie pozytywnie. 43% respondentów wskazało ocenę bardzo dobrą, a 47% ocenę raczej dobrą. Tylko 1% ankietowanych wskazał, że raczej źle lub bardzo źle ocenia

poziom dostępności usług fryzjera.

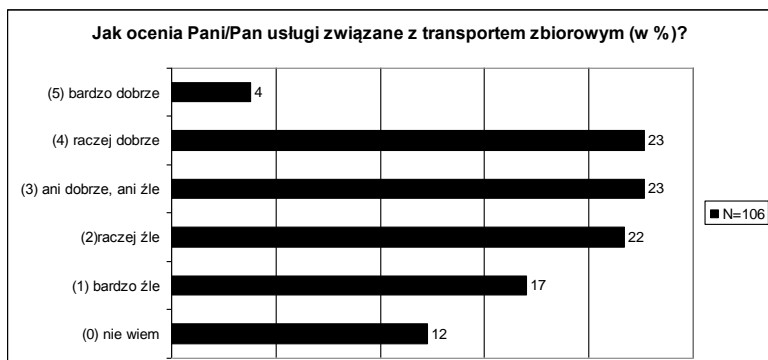


Dostępność w gminie usług kosmetycznych została oceniona raczej dobrze (46%). Bardzo dobre oceniło ją 36 osób (28%). Nikt nie wystawił oceny „bardzo źle”.

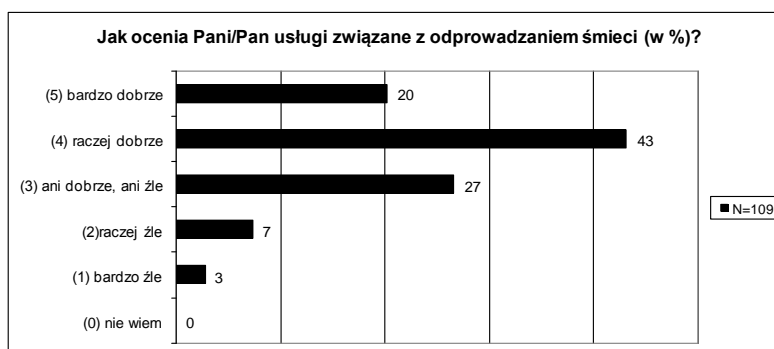


Ankietowani najwyżej ocenili możliwość korzystania z usług fryzjera, który otrzymał najwięcej (ze wszystkich wymienionych w ankiecie profesji) ocen „bardzo dobrze” i „dobrze” przy jednoczesnym uzyskaniu najmniejszej ilości ocen negatywnych („raczej źle” i „bardzo źle”). Drugą najlepiej ocenioną usługą jest usługa świadczona przez kosmetyczkę

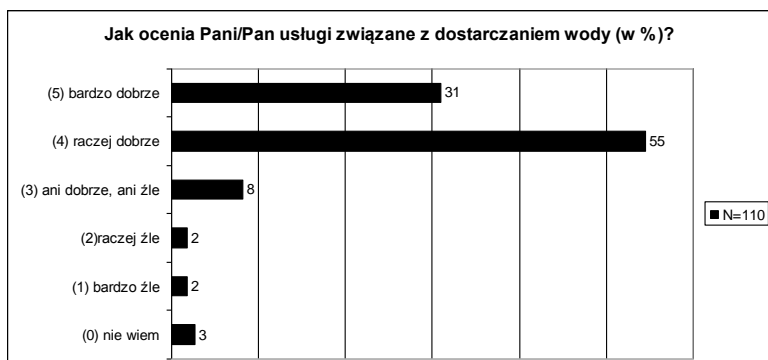




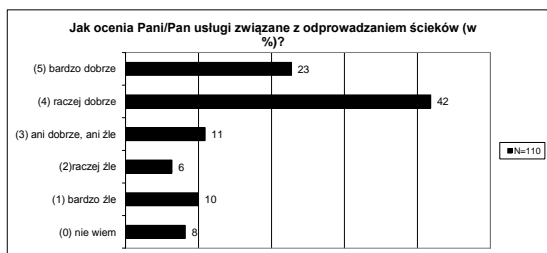
Respondenci ocenili poziom usług związanych z transportem raczej negatywnie. Wskazali oni w 23% na dwie odpowiedzi – „raczej dobrze” i „ani dobrze, ani źle”. Jednak 22% oceniło stan usług raczej źle i 17 na bardzo źle. Zadowolonych z usług związanych z transportem zbiorowym jest zaledwie 4%.



Usługi związane z odprowadzaniem śmieci zostały ocenione raczej dobrze (43%) i bardzo dobrze (20%). 7 % respondentów wskazało w tym pytaniu odpowiedź „raczej źle” i „bardzo źle” (3%).



Ogólnie usługi związane z dostarczaniem wody zostały ocenione pozytywnie (55% stanowiły odpowiedzi „raczej dobrze”, 31% „bardzo dobrze”). Tylko 2 % wskazało odpowiedź „raczej źle” i „bardzo źle”.

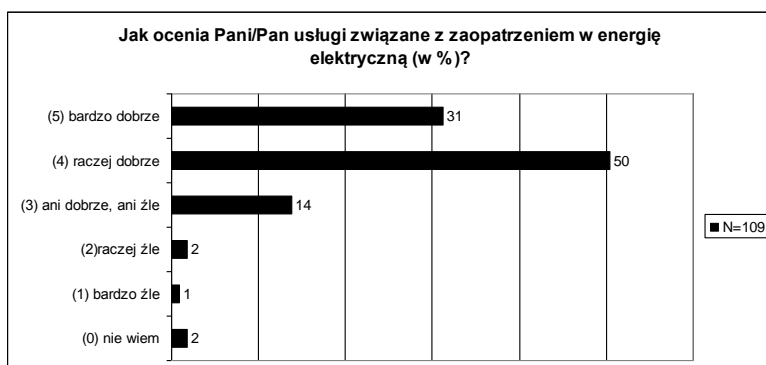


Usługi związane z odprowadzaniem ścieków zostały uznane z w 42 % za raczej dobre. 23 % respondentów wskazało, że ocenia je bardzo dobrze. Odsetek osób, które oceniają usługi związane z

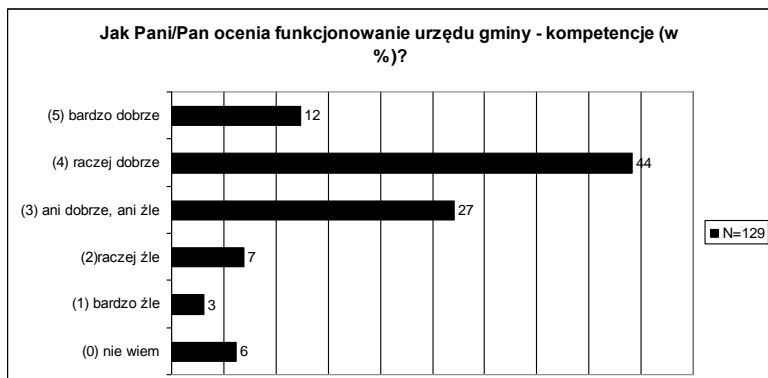
odprowadzaniem ścieków raczej źle i bardzo źle wynoszą odpowiednio - 6% i 10%.

Połowa respondentów wskazała, że raczej dobrze ocenia usługi związane z zaopatrzeniem w energię elektryczną. 31 % wybrało odpowiedź „bardzo dobrze”.

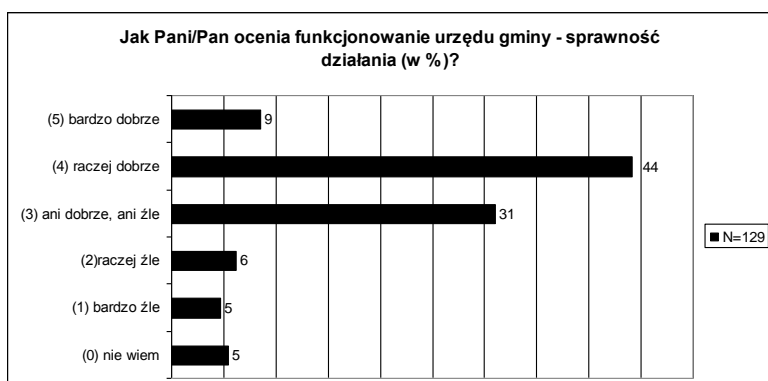
Niewielki procent ankietowanych wskazał odpowiedź „raczej źle” i „bardzo źle” - odpowiednio 2% i 1%.



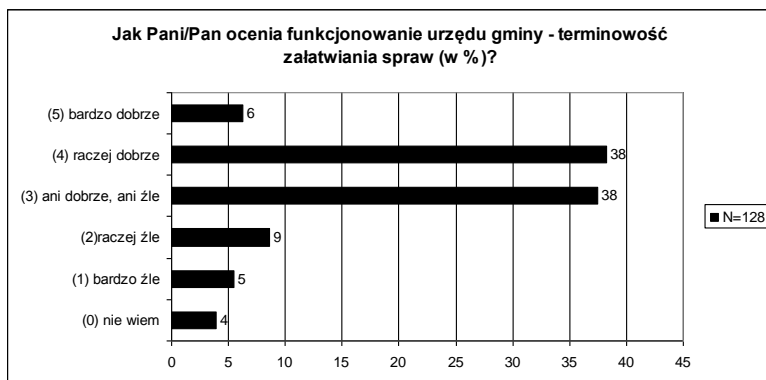
## Zarządzanie gminą



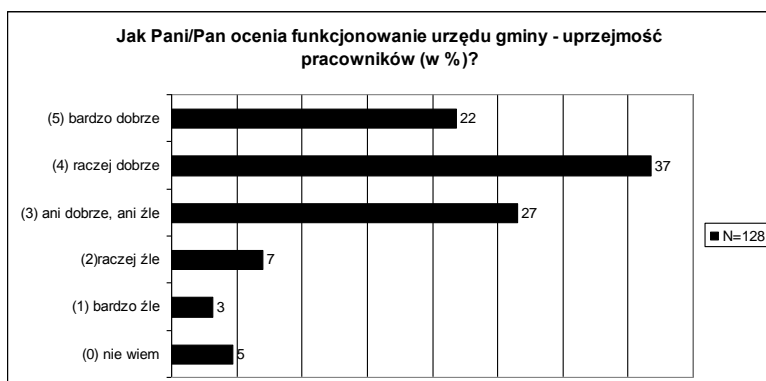
44 % respondentów oceniło funkcjonowanie urzędu gminy w zakresie kompetencji raczej dobrze, a 12 % wskazało odpowiedź bardzo dobrze. Niewielki jest odsetek ocen negatywnych - odpowiedź „raczej źle” wybrało 7% respondentów, a „bardzo źle” 3%.



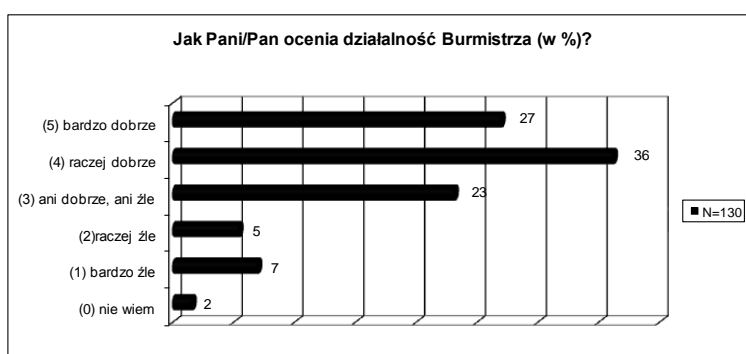
Jak w poprzednim pytaniu, 44% respondentów oceniło sprawność działania urzędu gminy jako raczej dobrą. 9% ankietowanych wskazało odpowiedź „bardzo dobrze”. Wyższa niż w poprzednim pytaniu jest liczba ocen negatywnych - odpowiedź „raczej źle” i „bardzo źle” wybrano odpowiednio 6% i 5% respondentów.



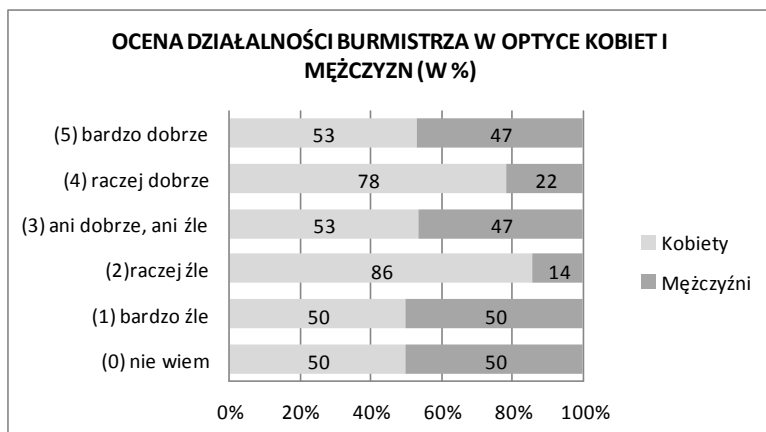
W przypadku terminowości załatwiania spraw konkretnej oceny nie potrafiło udzielić 38% respondentów. Tyle samo ankietowanych oceniło ten aspekt funkcjonowania Urzędu raczej dobrze. 9% ankietowanych oceniło terminowość jako raczej złą, a 5% wskazało odpowiedź „bardzo źle”.



Uprzejmość pracowników oceniono pozytywnie - 37% odpowiedzi „raczej dobrze” i 22% „bardzo dobrze”. Jedynie 3% respondentów wskazało odpowiedź „bardzo źle”.

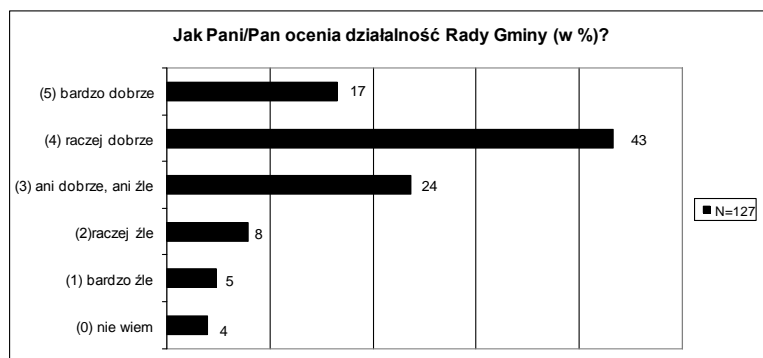


Działalność Burmistrza została przez respondentów oceniona raczej dobrze (36%). Drugą najczęściej wybraną odpowiedzią była odpowiedź „bardzo dobrze” (27%). „Ani źle, ani dobrze” wskazało 23% ankietowanych. Bardzo źle działalność Burmistrza oceniło 7% respondentów, a raczej źle 5%.

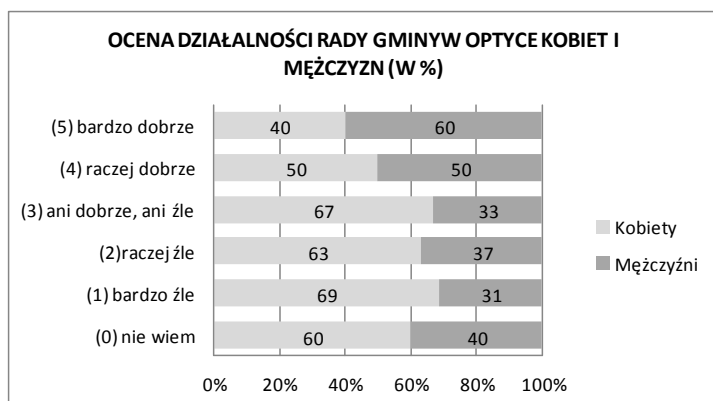


W ocenie kobiet działalność burmistrza zasługuje na ocenę raczej dobrą i raczej złą (wyższe wskazania odpowiedzi powyższych u kobiet niż u mężczyzn). W przypadku pozostałych ocen procent wybieranych odpowiedzi jest porównywalny wśród kobiet i mężczyzn.

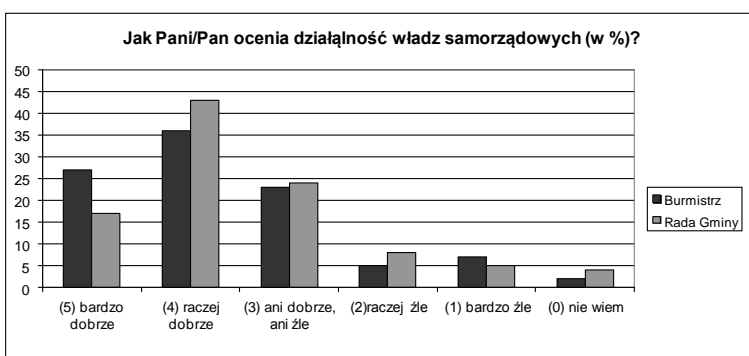
W przypadku Rady Gminy najczęściej pojawiająca się odpowiedzią podczas oceny jej pracy była ocena raczej dobra (43%). 24 % respondentów wskazało odpowiedź „ani dobrze, ani źle”. Bardzo dobrze pracę Rady Gminy oceniło 17% respondentów. Rada Gminy otrzymała także oceny negatywne – „raczej źle” i „bardzo źle” - odpowiednio 8% i 5%.



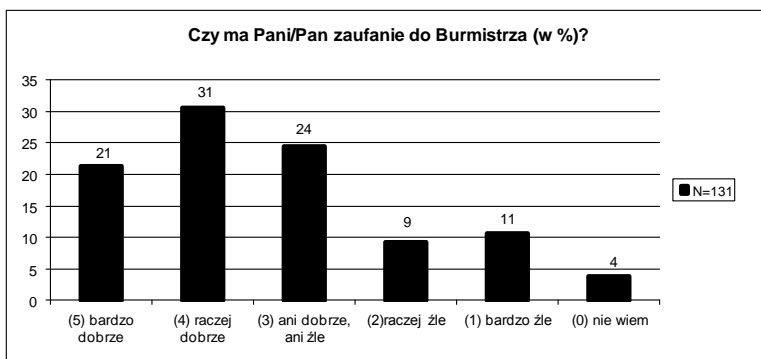
W przypadku oceny działalności Rady Gminy mężczyźni częściej niż kobiety wybierali oceny pozytywne („bardzo dobrze” i „raczej dobrze”). Kobiety w tym przypadku częściej wskazywały odpowiedzi „raczej źle”,



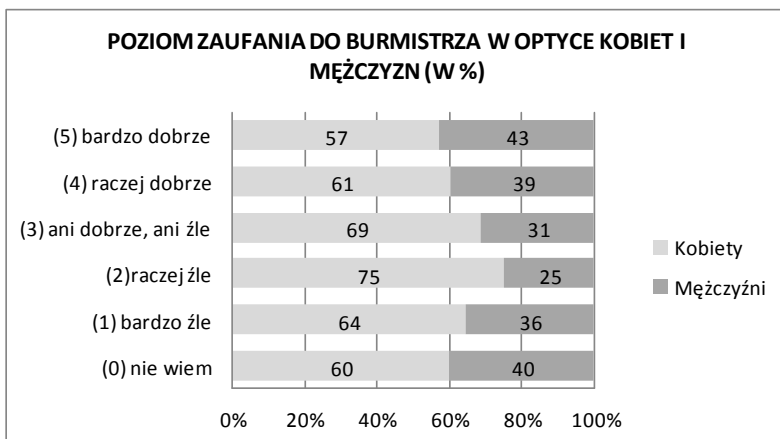
„bardzo źle” i „nie wiem”.



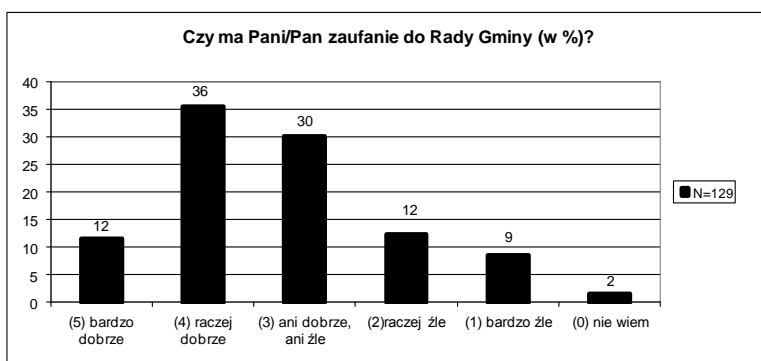
Przy ocenie działalności władz samorządowych Burmistrz otrzymał więcej odpowiedzi „bardzo dobrze” i „bardzo źle” niż Rada Gminy. Rada Gminy uzyskała więcej ocen „raczej dobrze” i „raczej źle”.



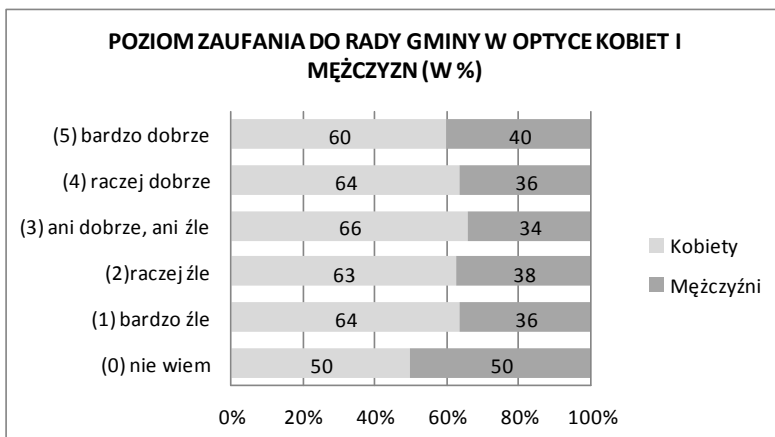
31% respondentów raczej dobrze ocenia swój poziom zaufania do Burmistrza, 21 % ocenia swoje zaufanie na poziomie bardzo dobrym. 11% respondentów ocenia swoje zaufanie na poziomie bardzo złym, a 9% na poziomie raczej złym.



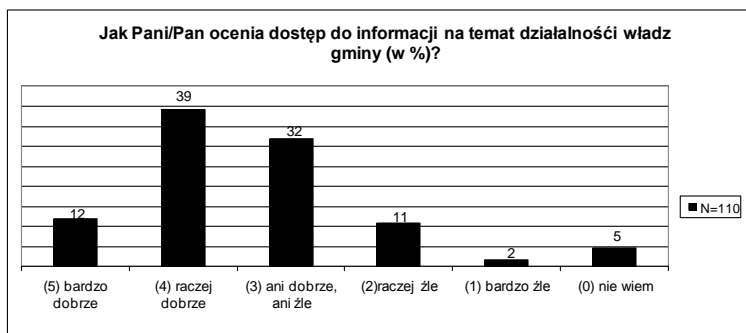
Kobiety w przeważającej części decydowały się na zaznaczenie odpowiedzi „raczej źle” i „ani źle ani dobrze” przy ocenianiu poziomu zaufania do burmistrza.



36% respondentów raczej dobrze ocenia poziom zaufania do Rady Gminy, 12% ocenia go na poziomie bardzo dobrym (wrażny spadek w stosunku do tej samej wartości u Burmistrza). Raczej źle ocenia swój poziom zaufania 12% ankietowanych i 9% wskazuje, że jest on bardzo zły.

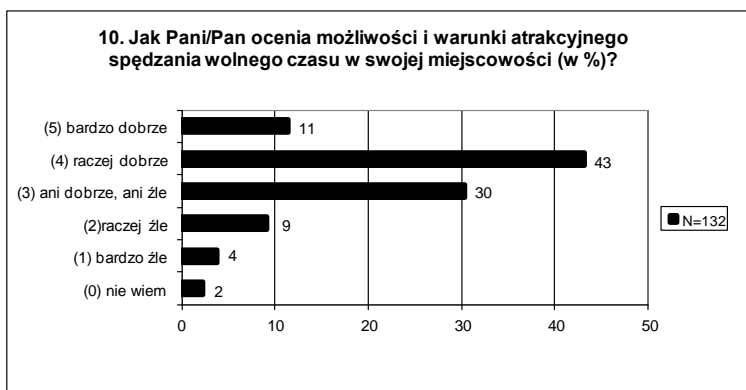


Przy ocenie poziomu zaufania do Rady Gminy kobiety w ponad 60% wybierały każdą z odpowiedzi (wyjątkiem była odpowiedź nie wiem).



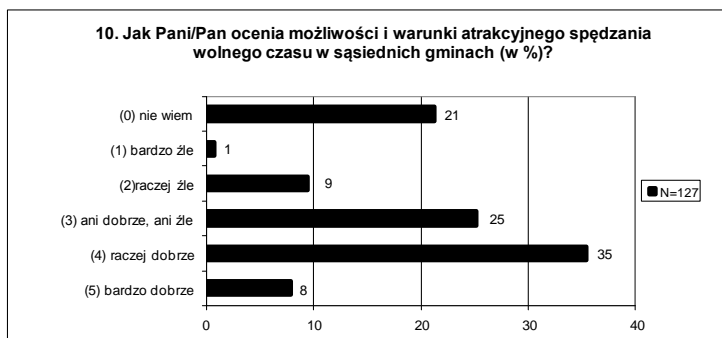
Dostęp do informacji na temat działalności władz został oceniony na wysokim poziomie. Duży odsetek (32%) respondentów wskazał odpowiedź „ani dobrze, ani źle”. Odpowiedzi negatywnych – „raczej źle” i „bardzo źle” było odpowiednio 11% i 2%.

### Kultura i rozrywka

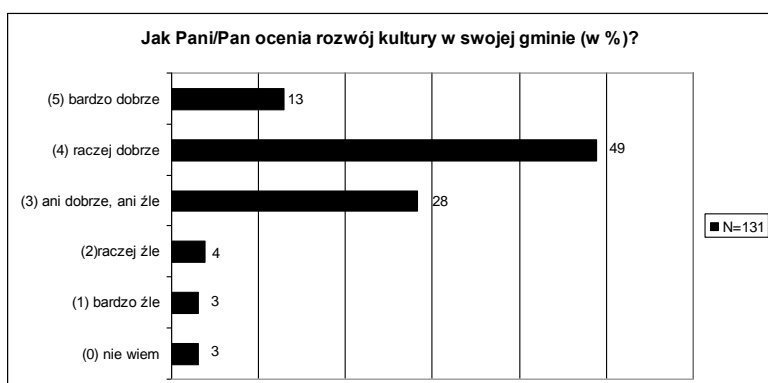


Możliwości i warunki atrakcyjnego spędzania wolnego czasu w swojej gminie zostały przez ankietowanych uznane na poziomie raczej dobrym (43%). Bardzo źle oceniło je tylko 4% ankietowanych. 30% respondentów było natomiast niezdecydowanych, gdyż wskazali odpowiedź „ani dobrze, ani źle”.

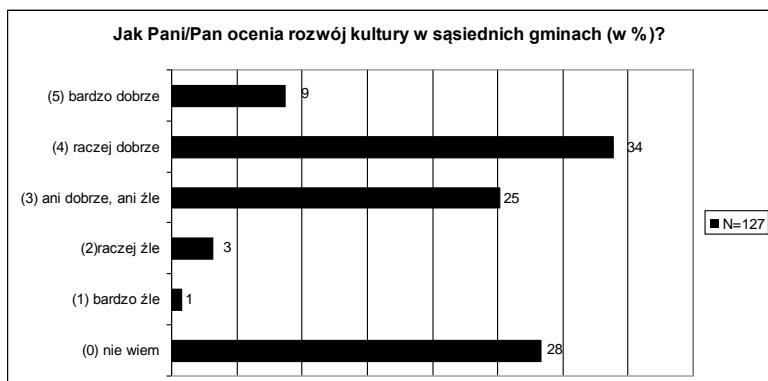




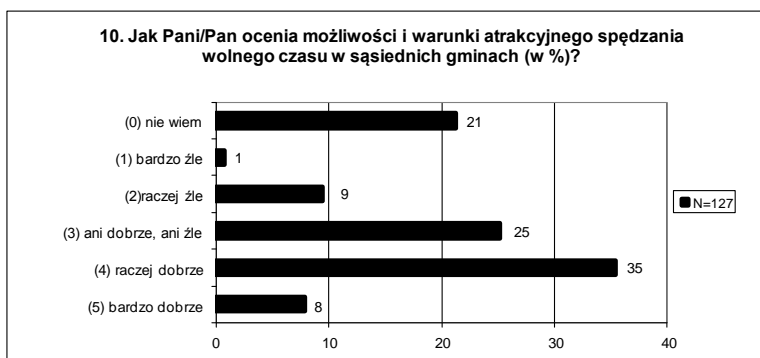
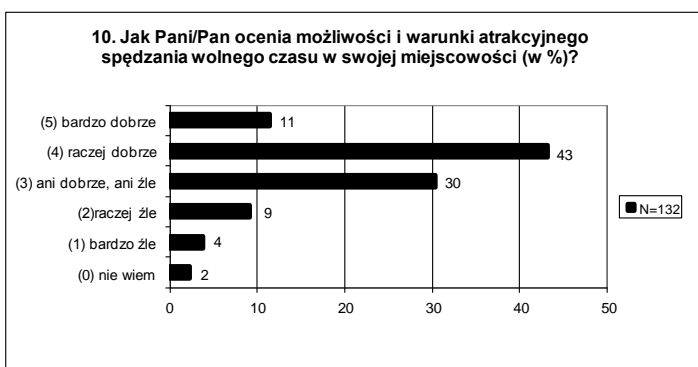
Podobnie ankietowani ocenili możliwości i warunki atrakcyjnego spędzania wolnego czasu w sąsiednich gminach wskazując na odpowiedź raczej dobrze (35%). Tylko 1 % ankietowanych ocenił je na bardzo źle.



W opinii ankietowanych rozwój kultury kształtuje się na poziomie bardzo dobrym i raczej dobrym (odpowiednio 13% i 49%). Jedynie 3% postrzega go jako bardzo zły, a 4% jako raczej zły.



Rozwój kultury w sąsiednich gminach również został oceniony raczej dobrze i bardzo dobrze (odpowiednio 34% i 9%). 28% odsetek respondentów nie miało zdania.



W swojej gminie 21% ankietowanych bardzo dobrze oceniło możliwość i warunki wygodnego robienia zakupów. Ponad połowa respondentów uznała je za raczej dobre (52%). Za bardzo złe uznało je jedynie 1% ankietowanych.

W gminach sąsiednich możliwości i warunki wygodnego robienia zakupów na poziomie bardzo dobrym została oceniona przez 19% ankietowanych. 47% wskazało odpowiedź „raczej dobrze”. Znacząco (w porównaniu do swojej gminy) wzrósł odsetek odpowiedzi nie wiem (18%).

W raporcie nie uwzględniono pytań, w których respondenci udzielili mniej niż 30% odpowiedzi. Co stanowi w przybliżeniu 40 odpowiedzi. Są to następujące pytania:

1. Jak Pani/Pan ocenia w swojej miejscowości czystość środowiska przyrodniczego? (pyt. 1) – 32 odpowiedzi;
2. Jak Pani/Pan ocenia w swojej miejscowości stan bezpieczeństwa publicznego? (pyt. 2)– 33 odpowiedzi
3. Jak Pani/Pan ocenia w swojej miejscowości jakość i warunki kształcenia przez dzieci i młodzież (szkoły podstawowe i gimnazja)? (pyt. 4)- 39 odpowiedzi
4. Jak Pani/Pan ocenia możliwość korzystania z potrzebnych usług (pyt. 13, podpunkt g - inne) - 35 głosów.

Poniżej zamieszczono podsumowanie analizy poszczególnych obszarów

### **Ogólna ocena gminy**

Respondenci generalnie są zadowoleni z mieszkania w gminie Twardogóra. Nie mają także jasno określonego zdania na temat chęci zamieszkania w innej gminie.

Mieszkańcy generalnie słabo oceniają sytuację na lokalnym rynku pracy, choć dostrzegają zmiany w gminie i oceniają je generalnie pozytywnie.

Ankietowani dokonali także oceny różnych sfer funkcjonowania Gminy. Wysoko ocenili działania Gminy w zakresie estetyki zarówno obiektów użyteczności publicznej, jak i estetyki przestrzeni publicznej, m.in. ulice, parki i skwery. Pozytywnie został także ocenione działania w sferze zachowania czystości i porządku w miejscach publicznych

Przeprowadzone badanie wykazało słabą wiedzę mieszkańców na temat funkcjonowania na terenie Gminy organizacji pozarządowych. Zdecydowana większość respondentów nie miała zdania na ten temat.

### **Infrastruktura gminna**

Ocenie poddano także jakość infrastruktury technicznej w gminie. Zdecydowana część ankietowanych osób nie ma zdania lub ocenia negatywnie stan dróg oraz dostępność do infrastruktury towarzyszącej drogom, głównie parkingów a także ścieżek rowerowych. Dużo lepiej oceniony został natomiast stan chodników. Możliwe, że fakt ten wpłynął na stosunkowo wysoką ocenę poczucia bezpieczeństwa na drogach gminnych.

Mieszkańcy pozytywnie oceniają także jakość i warunki kontynuacji kształcenia dla dzieci i młodzieży zarówno w gminie Twardogóra i w sąsiednich Gminach. Dużo bardziej neutralnie oraz negatywnie mieszkańcy wypowiadali się na temat możliwości podnoszenia wykształcenia przez osoby dorosłe. Oceny te dotyczyły w takim samym stopniu Gminy Twardogóra, jak i gmin sąsiednich.

Relatywnie niewielu respondentów oceniało wysoko sferę socjalną w gminie. Mimo przewagi odpowiedzi wskazujących na brak zdania, odnotowano większy udział ocen negatywnych dotyczących wsparcia osób ubogich, bezrobotnych i niepełnosprawnych.

Dostępność do usług została przez respondentów oceniona wysoko. Dotyczy to takich działalności, jak szewc, krawiec, zegarmistrz, usługi fryzjersko-kosmetyczne. Jedynymi branżami działalności, z której dostępności mieszkańcy nie byli zadowoleni to serwis RTV/AGD oraz służba zdrowia.

Wysokie noty otrzymała także sfera działalności związanej ze spędzaniem wolnego czasu – rekreacja i kultura. Oceny te dotyczyły zarówno całej Gminy, jak i poszczególnych miejscowości zamieszkania respondentów.

Pozytywnie oceniono także jakość usług komunalnych, tj. odprowadzanie ścieków, dostarczanie wody, odprowadzanie śmieci i zaopatrzenie w energię. Jediną negatywnie ocenianą sferą usług stanowił transport publiczny.

### **Bezpieczeństwo**

W ocenie jakości życia kluczowe jest także indywidualne postrzeganie otoczenia i subiektywna ocena warunków życia. Wyniki badań potwierdziły generalny trend zachowań w miastach. Większość ankietowanych stwierdziła, że nie czuje się bezpiecznie przemieszczając się nocą. Mimo to, oceniają oni wysoko pracę służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w Gminie, tj. Policji i Straży Pożarnej.

### **Zarządzanie Gminą**

W ramach niniejszego badania przeprowadzono także ocenę zarządzania gminą. Respondenci wypowiadali się pozytywnie na temat kompetencji, uprzejmości pracowników oraz sprawności działania Urzędu Miasta i Gminy. Jedyne w sferze terminowości załatwiania spraw głosy ankietowanych podzieliły się pomiędzy mieszkańców zadowolonych oraz tych, którzy nie potrafili dokonać jednoznacznej oceny.

Pozytywnie została także oceniona działalność Zarówno Burmistrza, jak i Rady Gminy. Jednocześnie respondenci określili, że mają zaufanie do władz samorządowych Gminy. Wysoko oceniono także jakość i dostępność do informacji na temat działalności władz Gminy.

Podsumowując, można zauważyć, że mieszkańcy Gminy Twardogóra są zadowoleni z warunków życia i sposobu zarządzania Gminą. Jednocześnie wskazują na pewne niedoskonałości w pewnych sferach związanych z rynkiem pracy, transportem publicznym, służbą zdrowia. Są to jednak obszary, w stosunku do których mieszkańcy nie tylko Gminy Twardogóra mają wysokie wymagania. Nie zmienia to jednak faktu, że władze Gminy planując kierunki rozwoju powinny uwzględnić w swych działaniach wspomniane obszary. Wyniki badań wskazują także, że nadal powinien być realizowany program poprawy jakości życia poprzez stały rozwój wszystkich sfer życia mieszkańców.